Berkes Márton

A szerb–albán kapcsolatok tizenöt éve (2000–2015)

Koszovó államiságának dilemmái és euroatlanti integrációjának esélyei



GROTIUS E-KÖNYVTÁR / 65

2015

Sorozatszerkesztő
Horváth Jenő

A tanulmány a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében 2014-ben megvédett MA-diplomamunka átdolgozott változata.

Konzulens: Kemenszky Ágnes

A kötet szerzői jogvédelem alatt áll. Annak teljes vagy részleges másolása, papír alapú vagy elektronikus felhasználása csak a szerző és a kiadó előzetes írásbeli engedélyével lehetséges.

© Berkes Márton

© www.grotius.hu

Tartalom

Bevezetés / 4
1. A koszovói kérdés történeti előzményei / 6
   1.1. Koszovó helye és szerepe a jugoszláv dezintegrációs folyamatban / 6
   1.2. Melyek Koszovó azon vonásai, amik kiélezték a konfliktust? / 8
   1.3. Egyéni döntések és válságkezelési lépések a koszovói háborúban / 9
2. Koszovó a nemzetközi protektorátus első évtizedében / 15
   2.1. A koszovói kérdés alakulása a háború után / 15
   2.2. Koszovó történetének fehér foltja 2004-ig / 16
   2.3. Út a státusztárgyalásokig / 19
   2.4. A koszovói kérdés lehetséges megoldásai / 20
   2.5. Az Ahtisaari-terv / 24
   2.6. Szerbia megoldási javaslatai és fellépése a státusztárgyalások idején / 27
   2.7. A koszovói függetlenségi nyilatkozat és utóélete / 30
   2.8. Az Uniós jelenlét intézményi keretei / 32
3. A Belgrád–Pristina dialógus felújítása: tárgyalások az Európai Unió felügyelete mellett / 35
   3.1. A közeledés kulcsa: a szerb belpolitika változásai / 35
   3.2. Az EU szerepvállalása a státuszkérdés megoldásában / 38
   3.3. A tárgyalások legkritikusabb pontja: párhuzamos állam Észak-Koszovóban / 40
   3.4. A technikai tárgyalások első eredményei / 42
   3.5. Áttörés a szerb–albán kapcsolatokban: az április 19-i Brüsszeli Megállapodás / 43
4. A koszovói államiság dilemmái és a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye / 46
   4.1. Önrendelkezési jog vagy területi integritás? / 46
   4.2. A *sui generis* koncepció / 49
   4.3. Államelismerések és motivációik / 51
   4.4. A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye / 56
   4.5. A tanácsadó vélemény kritikája: mit mondott ki a Bíróság és mit kellett volna kimondania? / 59
   4.6. A Bíróság döntésének hatásai / 62
   4.7. Értékelés / 62
5. Kitekintés / 65
   5.1. Szerbia és Koszovó: az euroatlanti integráció esélyei / 66
   5.2. A szerb–albán közeledés további esélyei / 73
Melléklet /78
   Rövidítések jegyzéke / 78
   Kronológia / 81
   Koszovó térképen / 83
Felhasznált irodalom / 84

Bevezetés

Az elmúlt tizenöt évben Koszovó olyan változásokon ment keresztül, ami más, szerencsésebb sorsú országokban hosszú évtizedek eredménye. Mióta 1998 márciusában kitört a háború, Koszovó már megjárt három stációt: a NATO katonai beavatkozása véget vetett az elnyomásnak és etnikai tisztogatásoknak, utána nemzetközi igazgatás alatt kezdődött el az újjáépítés, majd pedig a nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenség időszaka. A negyedik állomás a teljes állami függetlenség.

Koszovó 2008 februárjában kikiáltotta függetlenségét, valójában azonban nem lett a nemzetközi közösség teljes jogú tagja, hanem a vitatott jogállású államok sorába lépett. Holott Koszovó függetlensége ma már tény, senki nem vonja ezt kétségbe.

A terület jogi státusza körüli viták és tárgyalások végigkísérték az elmúlt éveket. Megannyi eredménytelen próbálkozás után az Európai Unió irányította párbeszéd 2011-től elkezdett valós eredményeket hozni, s ennek tetőpontját a 2013. április 19-én aláírt 15 pontos megállapodás jelentette. Sokszor elhangzott, hogy Szerbiát mintegy kárpótlásként, Koszovó függetlenségének elfogadásáért cserébe veszik fel az Európai Unióba. Pedig évszázados ellentéteket nem lehet egy egyszerű csereüzlettel rendezni. Maga a bővítési folyamat sem így működik, s szerb részről sincs támogatása olyan alkunak, ami a nemzet szent földjét bocsátaná áruba. Mégis, minden jel szerint az ország európai jövője már kezdi megelőzni Koszovó szimbolikus jelentőségét, és látva az elmúlt évek folyamatait joggal mondhatjuk, hogy a szerb–albán közeledés egy lineáris fejlődés része: a múlt lezárása, az egymás mellett élés, a Balkán tartós békéje egyelőre csak remény – de már nem illúzió.

A koszovói kérdés megértéséhez elengedhetetlen a térség történetének, a szerb–albán szembenállás gyökereinek, mozgatórugóinak rövid áttekintése. Jelen dolgozatban ez egy saját szempontrendszer mentén kerül bemutatásra. Milyen okok vezettek a válsághoz? Milyen lehetőségek mutatkoztak az érdekkonfliktusok békés kezelésére? Mit tett a nyugati világ a vérengzések elkerülése érdekében és mit mulasztott el?

A második fejezet a 2000-es évek története. A fordulópont 2004, a nemzetközi gyámság alatt álló Koszovó legnagyobb válsága. Egy szikra kell csak a gyűlölködés kiújulásához, s ez ismét ráirányítja a figyelmet a terület státuszának rendezetlenségére. Ezen a ponton érdemes számba venni minden olyan megoldási javaslatot, akár csak elméleti lehetőségeket is, melyek hozzájárulhattak volna a konfliktus megoldásához.

Aztán elbukott rendezési terveken, megfeneklett tárgyalásokon keresztül jutunk el 2011-ig, amikor az Európai Unió vállalta magára a szerb–albán tárgyalások vezetését. Sorban adódnak a kérdések, s mind közül számunkra a legfontosabb, amire a választ mindenekelőtt keressük: mi tette lehetővé a közeledést, minek köszönhető a 2013-as megállapodás? Kicsit bővebben: motiválta Szerbiát a közeledésben? Hogyan alakult át

a szerb belpolitika, ami lehetőséget teremtett, hogy tárgyalóasztalhoz üljenek a koszovói albánokkal? Az enyhülés eredményei, a 2011 és 2014 között született megállapodások részletes bemutatása mellett azt is meg kell nézni, miben rejlik az EU diplomáciájának sikere, mit tudott az Unió, amire az ENSZ nem volt képes?

Mind Koszovó múltját, mind a jövőjét vizsgálva van még egy megkerülhetetlen kérdés: a nemzetközi jogi vonatkozások, Koszovó államiságának vitája. Erről mindenkinek megvan a véleménye. És ebben a tekintetben nem is Koszovó a lényeg. Az egyes nagyhatalmak, a sajtó, elemzők, jogászok homlokegyenest ellentmondó állásfoglalásai jól jelzik, hogy a Koszovó kapcsán előtérbe került dilemmák mennyire húsbavágó és megválaszolatlan kérdéseit érintik korunk nemzetközi rendszerének. A belügyekbe való beavatkozás, az elszakadáshoz való jog, az önrendelkezési jog és állami szuverenitás között feszülő ellentét nem is lehetne aktuálisabb most, az ukrajnai válság napjaiban. A koszovói függetlenség dilemmáit az államelismerések és a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményének tükrében vizsgálom. Az elemzés nem kizárólag Hága véleményén, hanem annak kritikáján alapszik. Ettől nem elválasztható az államelismerés másik sarokpontja: a *sui generis* koncepció. Mit jelent ez Koszovó esetében? Pusztán a nemzetközi jog megkerülése – vagy sokkal több annál? Milyen érvekkel igazolják Koszovó egyediségét az elképzelés támogatói?

Az ötödik rész, az utolsó, Koszovó és a szerb–albán kapcsolatok jövőjével foglalkozik. A jelenlegi nyilvánvalóan egy átmeneti állapot: Koszovó államisága vitatott – valahol megrekedt az állam és a nem állami lét között. Szerbia pedig útban van az Európai Unió felé. Ebben a képlékeny politikai helyzetben nem lehet elmenni amellett, hogy megfogalmazzunk bizonyos prognózisokat. Elemezni kell Koszovó euroatlanti integrációjának esélyeit. Hasonló kardinális kérdés, hogy folytatódik-e a 2011-ben megindult közeledés. Ha igen, milyen témákon keresztül teljesedhet ki a békefolyamat? És vannak veszélyei a visszarendeződésnek?

1. A koszovói kérdés történeti előzményei

1.1. Koszovó helye és szerepe a jugoszláv dezintegrációs folyamatban

Koszovó a 15. század derekától az első Balkán-háborúig török fennhatóság alatt állt. Az első világháborúban a Monarchia és Bulgária csapatai szállták meg,[1] 1941-ben Olaszország Albániához csatolta,[2] de eltekintve ettől a két rövidebb megszakítástól, 1912-től kezdve mindvégig Szerbiához tartozott. 1945 után a tartomány Koszovó-Metohija Autonóm Körzet néven lett ismét Szerbia része. Eleinte inkább a hat tagköztársaság formális egyenjogúsága jellemezte a második világháború utáni Jugoszláviát, semmint a korábbi nagyszerb dominancia, ennek megfelelően Koszovó is jelentős szabadságot élvezett a jugoszláv államalakulat keretei között: 1963-ban előbb autonóm területként ismerték el,[3] majd az 1974-es alkotmánymódosítás autonóm tartományi státusszal és már lényegében a tagköztársaságokkal azonos önállósággal ruházta fel.[4] A pártállami Jugoszláviában sokáig sikeresen fojtották el a nemzetiségi ellentéteket, ám Tito halála után ismét felszínre kerültek a régi nacionalizmusok, és ezzel párhuzamosan újra teret nyertek a szerb túlhatalmi törekvések. Az első repedések már a nyolcvanas évek elején megjelentek a jugoszláv egységen – a rákövetkező évtizedben pedig két komoly fegyveres konfliktus kísérte Jugoszlávia felbomlását: 1991 és 1995 között zajlott a délszláv háború, s nyomában az 1998–1999-es koszovói válság.

Az 1980-as évek elejétől véres tüntetések zajlanak Koszovó köztársasági státuszának elismeréséért. Ezeket a szerb erők ugyan elfojtották és szorosabb ellenőrzés alá vonták a tartományt, de ténylegesen pacifikálni többé már nem tudták: a koszovói feszültségek az egész évtizedet végigkísérték. A Milošević fémjelezte recentralizációs törekvések során Koszovó kiváltságait fokozatosan felszámolták, 1989-ben gyakorlatilag eltörölték addigi autonómiáját és rendkívüli állapotot vezettek be.[5] Növelték a szerb rendőri és katonai jelenlétet, a társadalom széles rétegeit érintő politikai perek indultak. Egységes tantervet vezettek be, korlátozták a sajtószabadságot, szigorú ellenőrzés alá vonták a helyi rádiót és televíziót. A tartomány belügyeiről ezentúl Belgrádban döntöttek. A tartományi parlamentet feloszlatták,

[1] MALCOLM, Noel: Kosovo: A short history. London, Pan Books, 2002. 260.

[2] JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Budapest, Aula Kiadó, 1999. 76.

[3] JUHÁSZ József – MAGYAR István – TÁLAS Péter – VALKI László: Koszovó. Egy válság anatómiája. Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 21.

[4] KER-LINDSAY, James: From autonomy to independence: the evolution of international thinking on Kosovo, 1998–2005. In: Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2009/2. 143.

[5] JUHÁSZ József: Koszovó útja a függetlenségig. In: Nemzet és biztonság, 2008/1. 68.

1989-től már csak szerbek voltak az államigazgatásban, igazságszolgáltatásban és a rendőrség soraiban. A politikailag megbízhatatlannak ítélt albánokat elbocsátották a közszférából.[6] Ezzel összefüggésben nőtt a munkanélküliség, ami jelentős elvándorlási hullámot indított Nyugat-Európába. Válaszul a növekvő elnyomásra, a helyi albán többség passzív ellenállásba fordult, egyre kevésbé vették igénybe a szerb kézben lévő állami intézményeket. A feketegazdaság mellett az emigráns albánok hazautalásai lehetővé tették, hogy párhuzamos állami struktúrák alakuljanak ki: saját intézményrendszert építettek fel az oktatás, közegészségügy területén és más alapvető közszolgáltatások ellátására, s igyekeztek újraszervezni a független tömegtájékoztatást.[7]

Eközben felmérve, hogy Szlovénia és Horvátország kiválásával kikerül a föderációból a szerb túlhatalom két fő ellensúlya, a tartomány tagköztársasági rangra emelése helyett egyre inkább a teljes önállósodás került a politikai célok középpontjába. Már 1991 őszén kikiáltják Koszovó függetlenségét, a döntést népszavazás is megerősíti, igaz, ennek akkor nem voltak komoly nemzetközi következményei: a független Koszovót Albánián kívül senki nem ismerte el.[8] 1992 májusában (Belgrád tiltakozása és a szerb kisebbség bojkottja mellett) választásokat is tartanak, ahol az Ibrahim Rugova vezette Koszovói Demokratikus Liga (LDK) elsöprő győzelmet aratott.[9] Azonban Rugova pacifizmusát idővel egyre több bírálat érte, hiszen békés politikája kevés eredményt hozott. 1991 és 1997 között sajátos patthelyzet alakult ki: Belgrád szoros rendőri ellenőrzés alatt tartotta Koszovót, de nem állt érdekében a boszniai és horvátországi harcok mellett egy újabb front megnyitása.[10] Csendben zajlott az árnyékkormányzat kiépítése, a nemzetközi közvélemény figyelmét lekötötte a boszniai helyzet. Az Európai Közösség a jugoszláv felbomlást vizsgáló testületei (a Badinter-bizottság és a Lord Carrington vezette Jugoszlávia–konferencia) az albánok legnagyobb csalódására tudomást sem vettek Koszovó függetlenségéről.[11] Koszovóról a boszniai háborút lezáró daytoni tárgyalásokon sem esett szó.[12] Ennek hatására 1996–1997-re megjelentek a radikális megoldások hívei, a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) már a fegyveres ellenállás céljával alakult meg. Olyan szintre igyekeztek eszkalálni a konfliktust, amit már nem nézhet tétlenül a nemzetközi közösség. Folyamatosak voltak az útblokádok, a civil igazgatás és a helyi szerb erők elleni különféle támadások. Ezek az elszórt

[6] JUDAH, Tim: Kosovo: What everyone needs to know. Oxford, Oxford University Press, 2008. 72.

[7] JUHÁSZ 1999: 288.

[8] BÍRÓ László: Az Ahtisaari-javaslat. Balkán-tanulmányok Központ, 2007. 2. Elérhető az academia.edu adatbázisában: http://www.academia.edu/2589588/Az_Ahtisaarijavaslat._A_legujabb_nemzetkozi_javaslat_a_koszovoi_kerdes_szeles_koru_rendezesere

[9] JUHÁSZ 1999: 287.

[10] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 61.

[11] CAPLAN, Richard: International diplomacy and the crisis in Kosovo. In: International Affairs, 1998/4. 748–749.

[12] HEHIR, Aidan: Kosovo and the international community. In: HEHIR, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: The international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 6.

villongások hamarosan háborúvá terebélyesedtek: 1998 márciusában kitört a koszovói háború.

1.2. Melyek Koszovó azon vonásai, amik kiélezték a konfliktust?

A konfliktusok kitörésének okait vizsgálva érdemes elkülöníteni a valós motivációkat, és azokat a tényezőket, melyek szintén magyarázhatnák a délszláv ellentétek kiéleződését, de mint okok valójában mellékesek. A Jugoszlávia felbomlását kísérő háborúkról általánosságban elmondható, hogy felek közötti civilizációs–kulturális különbségek nem okozói voltak a feszültségnek, sokkal inkább egy későbbi mozgósító erő a konfliktus nyílt, fegyveres szakaszában. A törésvonal mindenütt vitathatatlan (a horvátok és szlovénok katolikusok, a szerbek és montenegróiak a kereszténység görögkeleti ágához tartoznak, a bosnyákok és a koszovói albánok pedig muszlimok), mégis a vallási hovatartozás csupán eszköz volt a „mi–ők" szembeállítás erősítésére. Ugyanilyen identitásképző elemnek számított a nyelvi sokszínűség: önmagában nem vezetett volna konfliktushoz, de a kilencvenes években minden felértékelődött, ami különbséget tudott kifejezni a szembenálló etnikumokhoz képest. Szerb–albán viszonylatban is sokkal inkább Koszovó nemzeti emlékezetben elfoglalt kitüntetett helye a meghatározó tényező.

Ahhoz képest, hogy Koszovó az egész jugoszláv térség legelmaradottabb területe volt, mind az albánok, mind a szerbek foggal-körömmel ragaszkodtak hozzá. Azzal Belgrádban is tisztában lehetettek, hogy gazdasági szempontból Koszovó csak a nyűg számukra, a terület szimbolikus jelentősége azonban messze felülírta ezeket a megfontolásokat. Több történelmi esemény együttesében találjuk a magyarázatot arra, hogy miért volt Koszovó a szerb identitásnak ennyire fontos eleme. Ez a terület (Raška néven) volt a legendás emlékű középkori szerb állam magterülete. Itt zajlott a rigómezei csata, itt született a szerb hősiesség máig eleven mítosza. S itt található Ipek (Peć) városa, a szerb ortodox egyház egykori központja, mely a török hódoltság idején alapvető szerepet játszott az identitás fenntartásában.[13]

Az albánok ragaszkodását elsősorban a kilencvenes évek demográfiai realitása magyarázza. A szerbség már a 20. század elejére elveszítette koszovói etnikai túlsúlyát.[14] A rigómezei csatavesztés után a szerbek több hullámban észak felé húzódtak a törökök elől. 1690-ben a Török Birodalomba mélyen benyomuló Habsburg erők veresége után szerb családok ezrei hagyták el a területet, és telepedtek le a Határőrvidéken (illetve kisebb részben északabbra, a Duna mentén).[15] A hódoltság századaiban folyamatos volt a szerb kivándorlás és az albán betelepülés, ez kiegészült a muszlim hitre térő szerbajkú közösségek elalbánosodásával, és megindult az a folyamat, melynek eredményeként az albánok a török kiűzésekor már kétharmados többségbe kerültek Koszovóban.[16] A későbbiekben a hatalmi helyzetnek megfelelő,

[13] JUDAH 2008: 32.

[14] SZILÁGYI Imre: Koszovó státuszának kérdése. Magyar Külügyi Intézet, 2008(b). 5. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=FWLKNB

[15] JUDAH 2008: 33.

[16] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 13.

ellentétes irányú törekvéseket látunk a terület etnikai arányainak megváltoztatására: a harmincas években a királyi Jugoszlávia szervezett betelepítéssel igyekezett megfordítani az addigi demográfiai trendet, mi több, szerződést is kötöttek Törökországgal a helyi muszlim népesség Kis-Ázsiába telepítéséről.[17] 1941 után viszont az olasz gyámság alatt álló nagyalbán állam üldözte a szerbeket és telepített be mintegy hetvenezer albánt.[18] A következő évtizedek demográfiai növekedésének, a maradék török népesség elalbánosodásának és a szerbek gazdasági (kisebb részt politikai indíttatású) migrációjának köszönhetően az albánság számaránya 1989-re már meghaladta a 90 százalékot.[19]

Ugyanakkor az albán nemzettudatban is mint a nemzetépítés bölcsője jelenik meg Koszovó: ez a terület az egész albánság szellemi központja volt, itt, Prizren városában alakult meg annak idején a modern albán nemzeti mozgalom.[20] Nem is beszélve arról a hagyományos érvelésről, ami az elsőként érkezők vélt jogait helyezi középpontba: az illírek, az az ókori népcsoport, akiktől az albánok (valószínűleg jogosan) magukat eredeztetik már a 6–7. századi szláv betelepülés előtt a Balkánon éltek.[21] Emellett a szerb–albán kapcsolatokat az is megterhelte, hogy történelmileg a társadalmi hierarchia különböző szintjein álltak: a muszlim hitre térő, a Portához szinte mindvégig lojális albánok a török megszállás alatt a vezető etnikum és ezáltal fontos tisztségek birtokosai voltak, szemben az alárendelt, féljobbágyi státuszú szerb paraszti rétegekkel.[22]

1.3. Egyéni döntések és válságkezelési lépések a koszovói háborúban

A kilencvenes évek második felében, látva hogy Krajina és Bosznia elvesztése után a nemzeti identitás bölcsője is kicsúszik kezei közül, a szerb vezetés ugyanazokhoz az eszközökhöz folyamodott, melyek egyszer már kudarcot vallottak, nemzetközi felháborodást és nyomában nyugati beavatkozást váltottak ki. A forma másodlagos: az útban lévő etnikum kiirtása és elüldözése között nincs olyan fokozati különbség, melyet a civilizált világ méltányolni tudott volna.

Teljesen elhibázott volt az, ahogy a szerb vezetés a koszovói helyzetet kezelni kívánta. A belgrádi erőpolitika egyenesen vezetett a tartomány elvesztéséhez: a kumanovói egyezménnyel és az 1244-es BT-határozattal Koszovó *de facto* kikerült Szerbia szuverenitása alól, s a nemzetközi igazgatás éveiben a koszovói önállóság olyan mértékben megszilárdult, hogy 2008-ban már a függetlenség kinyilvánításának sem volt akadálya.

Érthető az a félelem szerb részről, ami a boszniai és a horvátországi eseményekben való részvételüket is meghatározta: az egyes államrészek kiválása után már semmi befolyásuk nem lehetett az új államok nemzetiségi politikájára, a határokon kívül,

[17] JUDAH 2008: 46.
[18] SZILÁGYI 2008(b): 5.
[19] SOTIROVIĆ, Vladislav: Koszovó csomója. In: Beszélő 1999/6. 30.
[20] MALCOLM: 221.
[21] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 11.
[22] JUHÁSZ 2008: 67.

kisebbségbe került szerb lakosság sorsára. És az évtizedes elnyomás után valóban nem a szerbek lettek az új koszovói kvázi-állam kegyeltjei, napjainkban egyre jelentősebb az elvándorlás a térségből – a legújabb adatok szerint már csak 5 százalék körül van azoknak a száma, akik szerbnek vallják magukat Koszovóban, igaz, a 2011-es népszámlálás bojkottja miatt teljesen precíz adatok nem állnak rendelkezésre.[23] Emellett a szerb nagyság képzetéből fakadó fölényérzetük sem tette lehetővé, hogy az egykori Nagy-Jugoszlávia vezető nemzeteként egy asztalhoz üljenek a koszovói albánokkal.

Koszovó hagyományos jelentősége mellett ezeknek tudható be, hogy a szerb vezetés a két véglet, a tartomány teljes alárendelődése és kiválása közötti kompromisszumos tereket egyáltalán nem ismerte fel. A Milošević-féle nacionalista rendszer politikai eszköztárából ezidőtájt már végképp hiányoztak a pragmatikus megoldások, jóllehet több lehetőségük is lehetett volna a tartomány feletti (közvetett) ellenőrzés fenntartására.

Bár az 1988–1990-es tüntetéshullám idején a koszovói albánok már kinyilvánították, hogy nem kívánnak a szerbekkel egy államban élni, korábbi autonómiájuk helyreállítása és kiszélesítése nem biztos, hogy idejétmúlt kísérlet lett volna a tartomány pacifikálására. Bizonyosan nem lett volna a koszovói vezetés eleve elutasító, hogy a tartomány a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) harmadik tagköztársasága legyen, hiszen önállóan a koszovói gazdaság életképtelen volt, az Albániával való egyesülés pedig nem számított vonzó perspektívának ezekben az években: az anyaország a Hoxha-rezsim idején még Koszovóhoz képest is siralmas állapotban volt, 1997-ben pedig lényegében az egész államigazgatás összeomlott.[24] A kilencvenes évek végén vagy később viszont minden ilyesmi már megkésett próbálkozás lett volna.

Területcsere a mai napig kézenfekvő lenne: Szerbia legdélebbi részén, Koszovótól keletre és Macedóniától északra Preševo környékén napjainkban is jelentős, mintegy hatvanezres albán kisebbség él[25] – ennek fejében Koszovó lemondhatna a hasonlóan problémás, Mitrovica központtal a tartomány északi részén lévő szerblakta területekről. Ezzel egy jelentős szerb kisebbség kerülhetne vissza az anyaországhoz – az elképzelés mégsem merült fel komolyan sem a koszovói válság idején, sem azóta.

Ésszerű lépés lehetett volna a tartomány kettéosztása is. Ötlet szintjén már a NATO-bombázások előtt felmerült, 1999 tavaszán pedig a légicsapások okozta veszteségek és a szárazföldi inváziótól való félelem mellett ez volt a magyarázata, hogy a szerb vezetés nem is törekedett a teljes albán népesség kiűzésére – ehelyett olyan mértékben igyekeztek változtatni Koszovó etnikai arányain, hogy a megosztás, a szerb többségű és természeti kincsekben gazdagabb északi területek megtartása napirendre

[23] International Crisis Group (ICG): Kosovo and Serbia: A little goodwill could go a long way. 2012, 6. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/215%20Kosovo%20and%20Serbia%20-%20A%20Little%20Goodwill%20Could%20Go%20a%20Long%20Way.pdf

[24] JUHÁSZ 1999: 291.

[25] JUDAH 2008: 5.

kerülhessen.[26]

A koszovói válságkezelésre a színfalak mögött is tehetett volna kísérletet a szerb vezetés. Mégsem alakult ki semmilyen érdemi párbeszéd, leszámítva az 1996-ban megkötött, a koszovói oktatási rendszer helyreállítását célzó egyezményt.[27] Az 1998-ban zajló tárgyalások már alapvetően csak Milošević időnyerését szolgálták. Pedig a Koszovói Demokratikus Liga (LDK) a kilencvenes évek elején még megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel bírt a tartományban. Ez a polgári liberális párt mindvégig kitartott az erőszakmentesség mellett. Szerb részről ésszerű lépés lett volna a Rugova-féle mérsékelt erők támogatása, hiszen 1996–1997-ben éppen amiatt jött létre az UÇK, a koszovói függetlenségi harc fegyveres szervezete, mert az LDK politikája nem hozott előrelépést a függetlenség ügyében. Ha Belgrád titokban segíti a demokratikus koszovói vezetést, hogy otthon fel tudjanak mutatni bizonyos eredményeket, az UÇK bizonyosan nem jön létre abban a formában, azzal a támogatottsággal. A következmények ismertek: a kilencvenes évek végére Belgrád az UÇK színre lépésével elvesztette a fegyveres erők monopóliumát és 1998 tavaszára megnyerhetetlen háborúba keveredett.

A nyugati hatalmak viszonyát a koszovói albánok ügyéhez sokáig jellemezte egyfajta kettősség: egyrészt a szovjet felbomlással összefüggésben kialakult egy olyan hallgatólagos elv, hogy a korábbi tagköztársaságok önállósulását elismerik – az ennél alacsonyabb közigazgatási egységek hasonló törekvéseit nem.[28] Ezalapján bár az emberi jogi jogsértéseket rossz szemmel nézték, az albánság függetlenségi törekvéseivel nem tudtak teljes mértékig azonosulni, 1995 előtt nem is szenteltek sok figyelmet a koszovói eseményeknek. Erőfeszítéseik az első években mindössze arra irányultak, hogy megakadályozzák a horvátországi és boszniai háború átgyűrűzését és ennek érdekében igyekeztek nyomást gyakorolni a szerb vezetésre az emberi jogok tiszteletben tartása és a tartomány alkotmányos különállásának helyreállítása érdekében.[29] Másrészt a terrorista merényleteket végrehajtó, s anyagi forrásait köztudottan fegyverkereskedelemmel, kábítószer-csempészettel kiegészítő UÇK-t sem tudták elfogadni mint szalonképes partnert.

Ennek ellenére a nemzetközi közösség levonva az első délszláv háború konzekvenciáit, 1998–1999-ben már sokkal határozottabban lépett fel, és szinte minden elérhető eszközt igénybe vett annak érdekében, hogy megfékezzék az erőszakot. Amíg az 1991–1995-ös háború a hidegháború utáni új nemzetközi rend egyik első államon belüli konfliktusa volt, ezúttal már felkészültebben érte őket a válság, és összességében sokkal sikeresebbnek bizonyult a nyugati beavatkozás. Ennek megfelelően, amíg a boszniai háborúban a nyugati hatalmak határozatlanságuk miatt óriási presztízsveszteséget szenvedtek el, a koszovói válságkezelés kapcsán lényegesen kevesebb a kritika és a morális aggály, amivel a beavatkozóknak utólag szembe kellett nézniük. Voltak ugyan bizonyos jogszerűségi kifogások (nem volt ENSZ BT-felhatalmazás a katonai beavatkozás mögött) és érték kritikák a NATO erőit a polgári

[26] JUHÁSZ 1999: 297.
[27] MALCOLM 2002: 354.
[28] SOTIROVIĆ 1999: 34.
[29] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 57.

áldozatok magas száma miatt, összességében a koszovói válságban tanúsított nyugati magatartást (főleg katonai téren) mégis pozitívan kell értékelni.

1998-ban a nemzetközi közösség még a tárgyalásos rendezést részesítette előnyben. Nyilatkozataikban és a felek számára kidolgozott rendezési tervekben visszatérően megfogalmazták, hogy mind Koszovó függetlenedését, mind az albánok elnyomását helytelenítik, a konfliktus rendezését Jugoszlávia keretei között, az 1989 előtti autonómia helyreállításával, szélesítésével támogatták.[30] Számos erőfeszítést tettek a nyugati hatalmak a békés válságkezelésre és a felek tárgyalóasztalhoz ültetése érdekében. Elítélő közleményeket adtak ki az Európai Unió, az Európa Tanács, az EBESZ Állandó Tanácsa, a NATO és az Összekötő Csoport *(Contact Group)*[31] keretében, követelték a szerb rendőri erők csökkentését, a hadsereg és félkatonai alakulatok kivonását. ENSZ BT-határozatok (1160., 1199., 1203.) szólítottak fel az erőszak beszüntetésére és a szerb–albán párbeszédre. Clinton különmegbízottja, Richard Holbrooke és a szkopjei amerikai nagykövet, Christopher Hill közvetített a felek között. Az ENSZ és az EU keretében szankciókat fogadtak el a JSZK ellen (fegyverembargó, exporthitel-moratórium, FDI-tilalom, vízumkorlátozások). 1998 nyarán a NATO előbb a szomszédos Macedóniában és Albániában tartott hadgyakorlatot (a Békepartnerség keretében), majd nem sokkal ezután Javier Solana NATO-főtitkár a fegyveres erők bevetésének lebegtetésével igyekezett nyomást gyakorolni.[32] Ekkor azonban a külvilág még egyöntetűen a válság politikai megoldását részesítette előnyben. A harcok a nyáron egyre nagyobb méreteket öltöttek, s mind jobban sújtották a civil lakosságot is. A NATO ezek hatására már 1998 őszén eljutott a fegyveres fellépés határára, s kiadta a készenléti parancsot a légitámadások megindítására *(Activation Order)*. Ezzel sikerült átmenetileg meghátrálásra kényszerítenie Miloševićet, EBESZ-megfigyelők érkeztek a válságzónába. A Holbrooke–Milošević megállapodás október 13-án rendelkezett a szerb erők létszámának háború előtti szinte csökkentéséről,[33] széleskörű autonómiát vázolt Koszovó számára, miközben a JSZK területi egysége változatlan marad.[34]

---

[30] Uo. 94.

[31] 1994 áprilisában, eredetileg a boszniai háború kezelésére alakult, külügyminiszteri szinten ülésező nagyhatalmi testület az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország és Oroszország részvételével. Tanácskozásai helyszínt biztosítottak a NATO-tagállamok és Oroszország érdekeinek összeegyeztetésére. 1997 végétől a koszovói válságban is az elsődleges döntéshozó testületté lépett elő. Szerepét az tette különösen fontossá, hogy az egyes nagyhatalmak saját nemzetállami kapcsolatrendszerüket felhasználva sok esetben nagyobb hatást tudtak gyakorolni az eseményekre, mint a különböző multilaterális nemzetközi szervezeteken keresztül. Az Összekötő Csoport bár alapvetően informális fórum volt, és nem hozott jogilag kötelező döntéseket, állásfoglalásai sok esetben visszaköszöntek a NATO Észak-atlanti Tanács (NAC) és az ENSZ BT határozataiban is.

[32] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 131.

[33] JUDAH 2008: 84.

[34] HILPOLD, Peter: The Kosovo opinion of 22 July 2010: historical, political and legal pre-requisites. In: HILPOLD, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amszterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 8.

Mégsem kezdődött el a remélt párbeszéd, a megállapodás csak a fegyveres beavatkozás elhalasztását jelentette. A rövidéletű tűzszünetet a felek erőgyűjtésre használták, valójában csak a háború intenzitása mérséklődött, teljes fegyvernyugvást nem sikerült elérni, s a január 15-i račaki mészárlás után ismét sűrűsödtek az összecsapások.[35] 1999 februárjában a daytoni békekonferencia mintájára többoldalú tárgyalások kezdődtek Franciaországban Koszovó helyzetének rendezésére (Rambouillet-folyamat). Ez volt az utolsó kísérlet a válság diplomáciai kezelésére. A korábbiakhoz hasonlóan az itt tárgyalt javaslatok szerint Koszovó Jugoszlávia része maradt volna, széleskörű autonóm jogkörökkel, s a tartomány békéjéért NATO-csapatok (a KFOR) feleltek volna.[36] Milošević és köre azonban úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a tartomány különleges státusza az első lépés az elszakadás felé,[37] s a NATO-kontingens bevonulása esetén (szemben egy koalíciós összetételű ENSZ-haderővel) elveszítenék maradék lehetőségüket is Koszovó sorsának befolyásolására.[38] Ráadásul a rendezési terv – amely inkább emlékeztetett ultimátumra, mint egyenlő felek kompromisszumára – a NATO erői számára szabad mozgást igényelt Jugoszlávia egész területén.[39] Ez a koszovói békefenntartáshoz nem lett volna elengedhetetlen – viszont egy szuverén állam számára elfogadhatatlan követelés. Rossz nyelvek szerint ezt az elhíresült „B függeléket" éppen azért foglalták bele a szövegtervezetbe, hogy Milošević mindenképp elutasítsa a megállapodást és így leszámolhassanak vele.[40] Való igaz, hogy a szerbek ezen a ponton már csak a rossz és a még rosszabb között tudtak volna választani. Milošević számára nem volt hova visszavonulni, hiszen eredeti népszerűségét éppen Koszovó 1989-es „visszaszerzése" adta – háború nélkül nem mondhatott le róla. S a béketerv elfogadása minden szerb számára a tartomány feladását jelentette volna, főleg mivel a szövegben volt rá utalás, hogy egy átmeneti periódus után (nyilvánvaló kimenetelű) népszavazással döntik el a tartomány jövőjét.[41] Ebben a lehetetlen helyzetben Belgrád elérkezettnek látta az időt Koszovó etnikai arányainak megváltoztatására. Milošević nem rettent meg a nemzetközi elszigetelődés veszélyétől: a korábbi tapasztalatok alapján az egységes és határozott nyugati fellépés nem volt valószínű, annál is inkább, mert az ENSZ BT-ben nem kaphatott zöld utat az Alapokmány VII. fejezete alapján hozott békekikényszerítésre vonatkozó határozat.[42]

Azzal, hogy a szerbek elutasították a kompromisszumot, kimerültek a békés rendezési utak. A nyugati hatalmak eltökéltek voltak, hogy fegyverrel kényszerítsék ki a békét, ha Belgrád nem fogadja el önként a rambouillet-i egyezményt.[43] Tudatában voltak Milošević szándékainak, és a korábbi jugoszláviai tapasztalatok alapján még a

[35] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 198–199.
[36] JUHÁSZ 2008: 69.
[37] SOTIROVIĆ 1999: 33.
[38] JUHÁSZ 1999: 294.
[39] SZILÁGYI 2008(b): 10.
[40] HEHIR 2010: 8.
[41] International Crisis Group (ICG): A Kosovo Roadmap I. Addressing Final Status. 2002(a), 4. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%2029.pdf
[42] HILPOLD 2012: 8.
[43] JUHÁSZ 1999: 295.

konfliktus teljes elfajulása előtt lépni akartak. Ebben nagy hatást gyakorolt rájuk a Srebrenicát idéző račaki vérengzés.[44] Másfelől saját hitelességüket is meg kellett őrizniük korábbi fenyegetéseik beváltásával.[45] Megkezdődtek a NATO-bombázások, s rögtön ezután a szerbek átfogó hadműveleteket indítottak Koszovóban.[46] Azon voltak, hogy déli irányba kiszorítsák az albánokat, nyomában (az UNHCR becslései szerint) 800 ezres menekülthullám indult el főként Albánia és Macedónia felé.[47] A NATO vezetése eredetileg azzal számolt, hogy a légitámadások hatására Milošević néhány nap alatt meghátrál és aláírja a rambouillet-i egyezményt.[48] Ehelyett életbe léptette az ún. Patkó-tervet, a koszovói albánok kiűzésének forgatókönyvét. Így a koszovói humanitárius katasztrófa arra késztette a nyugati hatalmakat, hogy a kezdeti figyelmeztető jellegű, katonai célpontok elleni korlátozott akcióit fokozatosan kiterjessze. Ebben a háborúban Jugoszlávia nem vehette fel a küzdelmet a világ legerősebb katonai szövetségével szemben. A két és fél hónapon át tartó NATO-bombázások mai napig is látható károkat okoztak a szerbiai gazdaságban és közlekedési infrastruktúrában. Okkal merül fel a kérdés, hogy mire számított a szerb vezetés ebben a helyzetben. Arra mindenképpen, hogy egy ideig el tudják viselni a légitámadásokat, és a hazai lakosság lojalitását az első hetekben nem kezdik ki a pusztítások és a nélkülözés. A veszteségek pontos mértéke a szigorú cenzúra miatt nem is juthatott el hozzájuk.[49] Eközben Milošević inkább a politikai sikerben bízhatott, mint a katonai színtéren aratott győzelemben. Elvileg nem lett volna elképzelhetetlen, hogy Kína és Oroszország fellép a beavatkozás ellen, a nemzetközi koalíció megbomlik és a bombázásokat le kell állítani.[50] Az is a kezére játszhatott volna, ha a háború átterjed Macedóniára.[51] A gyakorlatban azonban a szerb vezetés teljesen elszigetelődött: Moszkva úgy értékelte a helyzetet, hogy nagyhatalmi pozícióinak visszaszerzését a szerb szövetségnél jobban szolgálja a közvetítői szerep felvállalása.[52] Még Montenegró sem állt ki Milošević mellett.[53] Mindamellett igazából nem is volt alternatívája az ellenállásnak, a rendszer legitimitása függött Koszovó hovatartozásától.

A történet vége jól ismert: a kumanovói katonai-technikai megállapodás értelmében 1999 nyarán a szerb csapatok elhagyták Koszovót, s helyüket nemzetközi békefenntartók vették át. Koszovó elvesztése Jugoszlávia szétesésének egyik utolsó és legmeghatározóbb állomása volt. A tartomány ENSZ-protektorátus alá került, s minden kapcsolata megszakadt Belgráddal. Ezzel végleg leáldoztak a Nagy-Szerbiáról alkotott álmok, s innen egyenes út vezetett a Milošević-rezsim bukásához.

---

[44] BIEBER, Florian – DASKALOVSKI, Zidas: Understanding the war in Kosovo. London, Routledge, 2009. 105.

[45] HEHIR, Aidan: Microcosm, guinea pig or *sui generis*? Assessing international engagement with Kosovo. In: HEHIR (szerk.) 2010. 187.

[46] KER-LINDSAY 2009: 146.

[47] SZILÁGYI 2008(b): 11.

[48] JUDAH 2008: 87.

[49] SOTIROVIĆ 1999: 37.

[50] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 301.

[51] JUDAH 2008: 89.

[52] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 350.

[53] JUHÁSZ 1999: 297.

2. Koszovó a nemzetközi protektorátus első évtizedében

2.1. A koszovói kérdés alakulása a háború után

Koszovó sorsát az 1999. június 10-én hozott 1244 sz. ENSZ BT-határozat volt hivatott rendezni. A határozat Koszovót határozatlan ideig nemzetközi igazgatás alá helyezte, s ezzel bár nemzetközi jogilag Jugoszlávia része maradt, Belgrád *de facto* elveszítette a területet, hiszen a továbbiakban semmilyen befolyása nem volt a koszovói eseményekre. A Biztonsági Tanács mind a jugoszláv, mind a koszovói erők részéről megkövetelte az erőszakos akciók befejezését, előírták minden szerb haderő kivonulását és az UÇK demilitarizálását. Lehetőséget adtak rá, hogy szerb egységek kis számban visszatérjenek,[54] de jelenlétüknek aknamentesítésre, a szerb kulturális örökség védelmére és a határátkelők biztosítására kellett korlátozódnia.[55] A határozat továbbá felhatalmazta az ENSZ főtitkárát az átmeneti polgári közigazgatás kiépítésére. Ennek értelmében állították fel a nemzetközi civil igazgatásért felelős ernyőszervezetet, az UNMiK-ot *(United Nations Interim Administration Mission in Kosovo)*. A tartomány pacifikálásáért és a rend fenntartásáért a NATO parancsnoksága alatt álló, ENSZ-mandátumú KFOR felelt.

Az 1244- sz. BT-határozatban a felek megerősítették addigi elkötelezettségüket a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitása és területi integritása iránt, vagyis Koszovót Szerbia integráns részének tekintették, melynek ugyanakkor valódi önkormányzatiság *(„meaningful self-administration")* jár és lényegi autonómia *(„substantial autonomy")* illet.[56] Ez a megfogalmazás, hogy a fajsúlyos kérdéseket nyitva hagyják, az állandó tagok között feszülő érdekellentéteknek volt betudható.[57] A határozatban rejlő kettősséget a későbbiekben mindkét fél a maga javára igyekezett kihasználni: Koszovó a határozat rendelkezéseiből az autonómiát emelte ki, ami lehetőséget adhat az elszakadás deklarálására is, a szerbek pedig azt hangsúlyozták, hogy Koszovó továbbra is őhozzájuk tartozik. Az 1244 sz. BT-határozat politikai párbeszéd indításáról rendelkezett a tartomány jövőjét illetően, de ehhez nem rendelt határidőket. Nem is tartotta fenn magának a jogot a terület végső státuszának kialakítására, ezt az érintett felekre bízta.[58]

[54] Erre végül soha nem került sor, a KFOR em kívánt ilyen biztonsági kockázatot vállalni.
[55] Az ENSZ Biztonsági Tanács 1244. sz. határozata Koszovóról (1999. június 10.). In: Regio, 2008/2. 107.
[56] Uo. 101.
[57] ICG 2002(a): 2.
[58] VALKI László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. In: Külügyi Szemle, 2010/4. 56.

2.2. Koszovó történetének fehér foltja 2004-ig

Azok számára, akik a Balkánnal nem napi szinten foglalkoztak, a Milošević bukása utáni néhány év amolyan fehér folt a régió politikai változásait illetően. Van, aki legközelebb 2008-ban, a koszovói függetlenség kikiáltásakor hallott újra a térségről – a probléma inkább azzal van, hogy kis túlzással maguk a nagyhatalmak is csak 2004-ben eszméltek. Éppen ez az, ami többek között felróható a nyugati államoknak a koszovói válságkezeléssel kapcsolatban: 2001 után a Közel-Kelet került a világpolitika középpontjába, s így persze valamennyire szükségszerű volt a koszovói kérdés háttérbe szorulása. Amíg a fegyveres konfliktusban tanúsított nyugati magatartás sikeresnek mondható, az erőszak megfékezése után már sokasodtak az elhibázott lépések. Jóllehet, a végső rendezés halogatásához az is hozzájárult, hogy a BT tagjai között továbbra sem volt remény lényegi konszenzusra, s az a félelem sem volt alaptalan, hogy a koszovói kérdés szerbek számára kedvezőtlen eldöntése letérítheti útjáról a szerbiai demokratikus átmenetet.[59] A koszovói albánok radikalizálódása, a 2004 márciusi megmozdulások irányították rá a figyelmet ismét a terület státuszának rendezetlenségére.

A szerb alakulatok gyors kivonása és a nemzetközi erők megjelenése 1999 nyarán még nem jelentette automatikusan az erőszak végét. Több hónapba került, amíg az ENSZ-misszió felül tudott kerekedni az anarchikus állapotokon, és ekkoriban éppenhogy a szerb (és cigány, askáli, egyiptomi) kisebbség volt a szenvedő fél az etnikai villongásokban, bosszúakciókban.[60] A fenntartásokkal kezelendő, de mégis sokatmondó hivatalos belgrádi adatok szerint 180 ezer szerb menekült el ezidőalatt Koszovóból.[61]

1999 nyarán megkezdődött az új ideiglenes közigazgatás és a multietnikus alapokon nyugvó jogállami berendezkedés kiépítése. Ennek letéteményese az UNMiK lett, három alapvető célja a menekültek és belső menekülők mihamarabbi visszatérésének elősegítése, a gazdasági stabilizáció és a demokratikus intézményépítés volt. Az UNMiK tevékenysége azt volt hivatott szolgálni, hogy a koszovói jogállam a nemzetközi adminisztráció távozása után is működőképes maradjon. A BT-határozat szerint a koszovói nemzetközi polgári misszió felelős a szükséges államigazgatási funkciók ellátásáért, a választások lebonyolításáért, további feladata a koszovói önkormányzat kialakulásának segítése, a helyi szereplők bevonása a koszovói önkormányzat átmeneti intézményeinek megszervezésével.[62] Szintén az UNMiK-ra hárult a humanitárius segélyek koordinálása, az egészségügy, közoktatás és postaszolgálat újjászervezése, a bankrendszer kiépítése.[63] Az államépítésnél lényeges szempont volt a nemzetközi igazgatás semlegessége, nehogy az önkormányzatiság megteremtése fokozatosan eldöntse a státuszkérdést: vagyis Koszovót olyan módon kellett újjáépíteni, hogy

[59] KER-LINDSAY 2009: 148.

[60] BONO, Giovanna: Explaining the international administration's failures in the security and justice areas. In: HEHIR (szerk.) 2010: 134.

[61] JUHÁSZ 2008: 70.

[62] Az ENSZ BT 1244. sz. határozata: 104.

[63] HALÁSZ Iván: A válságkezelő nemzetközi igazgatás Koszovóban. In: Pro Minoritate, 2005/1. 11.

mindkét alternatíva, önálló államisága és Szerbián belüli autonómiája is kivitelezhető maradjon.[64]

A BT-határozat értelmében a misszió élén az ENSZ főtitkár különmegbízottja áll (az „SRSG"), akit a főtitkár a Biztonsági Tanáccsal egyeztetve nevez ki.[65] A tisztséget a boszniai ENSZ-misszió (UNMiBH) főképviselőjéről mintázták,[66] hozzá hasonlóan a különmegbízott teljhatalmú úr volt Koszovóban: a végrehajtó hatalom fejeként felügyelte a koszovói szervek működését, jogában állt saját hatáskörben megsemmisíteni döntéseiket és elmozdíthatott politikusokat, köztisztviselőket, akiknek a tevékenysége szembe ment a BT-határozat szellemiségével.[67] Az SRSG-nek elsődleges felelőssége volt az egyes etnikumok jogvédelmének biztosításában, s az ideiglenes önigazgatási szervekkel konzultálva ő látta el Koszovó képviseletét a külkapcsolatokban.[68] A különmegbízottnak négy helyettese lett, akik az UNMiK négy pillérét irányították: rendőrség és igazságszolgáltatás (melyet az ENSZ koordinált), közigazgatás (szintén az ENSZ-hez tartozott), demokratikus intézményépítés (az EBESZ felügyelete mellett), újjáépítés, gazdasági segélyezés (az Európai Unió szerepvállalásával).[69] Az UNMiK első vezetője Bernard Kouchner volt. Az SRSG pozícióját jelenleg Farid Zarif afgán diplomata tölti be, de már bír olyan kiterjedt jogosítványokkal mint az elődjei, az UNMiK szerepe 2008 után fokozatosan háttérbe szorult.

A nemzetközi jelenlét másik komponensét a KFOR jelentette. A multinacionális békefenntartó erő magját mindig is a NATO államai adták, de az első években Oroszország is részt vett a misszióban. Szervezetileg sosem volt alárendelve a polgári missziót vezető főképviselőnek, hanem a nápolyi NATO-parancsnokság alatt áll(t). Elsődleges feladata a tartomány békéjének helyreállítása volt az etnikai konfliktus esetleges kiújulásakor. Tevékenysége kiterjedt az ortodox emlékhelyek védelmére, Koszovó légterének, határainak és a határok mentén kialakított biztonsági zónák (kvázi demilitarizált övezetek) védelmére, az UÇK leszerelésére és a visszatérő menekültek biztonságának garantálására.[70] Kezdetben – amíg a polgári jelenlét nem szervezte meg saját rendőrségét (CIVPOL) és az új koszovói rendőrséget (KPS) – a KFOR feladatai közé tartozott a közrend, közbiztonság fenntartása is.[71]

2000 és 2004 között a koszovói demokráciaépítés, az ENSZ égisze alatt létrehozott keretek tartalommal való megtöltése viszonylagos nyugalomban zajlott. 2000 őszén

---

[64] OETER, Stefan: Secession, territorial integrity and the role of the Security Council. In: HILPOLD (szerk.) 2012: 123.

[65] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 364.

[66] HEHIR, 2010: 10.

[67] A koszovói ideiglenes önkormányzat alkotmányos kerete (*Constitutional framework for provisional self-government in Kosovo*, 2001. május 15.). 12 fejezet, 1. bekezdés. Elérhető: http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm

[68] SZILÁGYI 2008(b): 13.

[69] HALÁSZ 2005: 12.

[70] VINCZE Dalma: A NATO átalakuló koszovói jelenléte. In: Magyar Külügyi Szemle 2011/2. 119.

[71] HALÁSZ 2005: 12.

helyhatósági választásokra került sor, 2001. május 15-én megszületett az ideiglenes koszovói önigazgatás alkotmányos kerete. Ez tette le a választási rendszer és politikai struktúra alapjait, s ebben különös figyelmet szentelt a kisebbségek megfelelő képviseletének, a kormánytagok között is fenntartott két kvótát számukra.[72] Az elnöki jogkört viszonylag szűkre szabták, a reprezentációra, protokolláris feladatokra korlátozódott – a politikai hatalom a miniszterelnök kezében összpontosult. Az UNMiK által kidolgozott kvázi-alkotmány alapján még a 2001-es évben parlamenti választásokat tartottak, felállt a törvényhozás, s néhány hónapos belpolitikai kötélhúzás után eldőlt, hogy az elnököt a választásokon győztes LDK (Koszovói Demokratikus Liga) adja Ibrahim Rugova személyében, míg a koalíciós kormány élére a választásokon második helyen zárt PDK (Koszovói Demokrata Párt) politikusa, Bajram Rexhepi került.[73] Ezzel egy igen sajátos kettős hatalmi rendszer alakult ki, melynek két pólusát az ideiglenes irányítási misszió és a helyi választott kormányzat adta, utóbbi egyértelmű alárendeltségével. Az alkotmányos keret elhatárolta azokat a jogköröket, melyeket a koszovói választott intézményekhez delegáltak (egészségügy, oktatási rendszer, mezőgazdaság, tudomány–technológia, kultúra, közlekedés stb.) és azokat a kompetenciákat, melyeket az UNMiK magának kívánt fenntartani (monetáris politika, vámügy, költségvetés ellenőrzése, bírák és ügyészek kinevezésének felügyelete, parlament feloszlatásának joga, a felálló Koszovói Védelmi Hadtest működésének ellenőrzése stb.).[74] A távlati cél az volt, hogy egyre több jogkör kerüljön a helyi adminisztráció kezébe, ám az UNMiK számára komoly fejtörést okozott, hogy miként ossza meg kompetenciáit a helyiekkel, hogy közben semmiképp ne engedje ki a kezéből a tartomány ellenőrzését. Ez megnehezítette a koszovói vezetés politikai szocializációját: egyrészt el kellett fogadniuk, hogy hatalmuk bizonyos politikaterületekre nem terjed ki, és amúgy is korlátozott, mert önállóságuk csak addig érvényesül, amíg ez az 1244-es BT-határozat szabta keretek között marad, másrészről viszont hozzá kellett szokniuk, hogy a hatáskörükbe tartozó ügyekért, döntésekért felelősséggel viseltetnek. [75]

Ez a feszültségektől nem mentes, de a korábbiakhoz képest nyugodtabb, eseménytelen időszak 2004 márciusáig tartott, amikor az etnikai konfliktus újra lángra kapott. Történt, hogy a Čabar nevű faluban három kutyák elől menekülő albán gyermek az Ibar folyó vizébe fulladt. Az albánok körében viszont mindez úgy terjedt el, hogy szerbek kergették őket a kutyákkal a halálba.[76] Hogy valójában mi az igazság, a következmények szempontjából mellékes. Négyezer szerbet és cigányt üldöztek el otthonaikból,[77] szerb kulturális emlékhelyek százait értek támadások.[78] A 2004 tavaszi események rámutattak, hogy a megbékéléshez fűzött remények teljesen alaptalanok, a két szembenálló etnikum között minimális együttműködést vagy bizalmat sem sikerült kialakítani.

---

[72] SZILÁGYI 2008(b): 13.
[73] ICG 2002(b): 6.
[74] Uo. 5.
[75] SZILÁGYI 2008(b): 17.
[76] KER-LINDSAY 2009:150.
[77] JUDAH, Tim: Kivárás a Balkánon. In: Beszélő, 2005/9. 46.
[78] HEHIR 2010: 3.

2.3. Út a státusztárgyalásokig

Bár az 1244-es BT-határozat a nemzetközi polgári igazgatás feladatai között említi a Koszovó végső státuszának meghatározásához szükséges politikai folyamat beindítását, 2004-ig komoly előrelépések nem történtek.

Eleinte ugyanis volt egy olyan meggyőződés, hogy a státuszkérdés napirendre vétele a törékeny békét fenyegetné és inkább a státuszkérdés lebegtetésével lehet konstruktív magatartásra bírni a feleket. Így az uralkodó álláspont a *standards before status* elv volt, melyet Michael Steiner, az ENSZ negyedik különleges képviselője fogalmazott meg 2002 áprilisában, az ENSZ Biztonsági Tanácshoz intézett beadványban (2003 végétől vált a BT elfogadott stratégiájává).[79] Ez bizonyos előfeltételek teljesüléséhez kötötte a státuszkérdés rendezését, vagyis Koszovónak előbb európai normák szerint működő demokráciává kellett volna válnia.[80] Ebben az összefüggésben a nemzetközi jelenlét értelme nem egyszerűen multietnikus, hanem olyan posztnacionális társadalom kiépítése volt, ahol az etnikai hovatartozás teljesen eljelentéktelenedik.

A koncepció legnagyobb hibája, hogy a felsorolt elvárások (úgymint a demokratikus intézményrendszer, jogállamiság, de kiváltképp a mozgásszabadság biztosítása, a működő piacgazdaság létrehozása, a tulajdonjogok megerősítése) a valóságtól teljesen elrugaszkodottak voltak, teljesítésükre Koszovó belátható időn belül nyilvánvalóan nem lehetett képes. Mindamellett a standardok teljesülése és a végső státusz kialakításának ez a sorrendisége is nehezen indokolható. A német főmegbízott magyarázata szerint meg kellett várni, hogy Koszovó saját lábra álljon és elérjen egy bizonyos érettséget intézményi, gazdasági és politikai szempontból egyaránt, hogy utána a jogállását meghatározhassák. Azzal együtt, hogy a demokráciaépítés kezdeti szakaszában valóban felelőtlenség lett volna elengedni Koszovó kezét, ez a logika már azt sugallta, hogy a státusztárgyalások vége csakis Koszovó önállósága lehet.

Kofi Annan ENSZ-főtitkár 2004-es jelentése a tavaszi kvázi polgárháborús állapotok után is a standardok teljesítésével oldotta volna meg Koszovó problémáit.[81] A fordulópontot Kai Eide nyári helyzetértékelése jelentette, melyben az ENSZ különmegbízottja a *standards before status* elv elvetését sürgette, belátva, hogy a megfogalmazott elvárások még sokáig teljesíthetetlenek lesznek.[82] Eleve elhibázott elképzelés volt, hogy a nyugati mintájú jogállam és demokratikus politikai kultúra mint a státusztárgyalások előfeltétele jelent meg – a demokrácia megszilárdítása és a végleges státusz kialakítása párhuzamosan is folyhatott volna.[83] A bizonytalanság ugyanakkor csak növelte az instabilitást, a félelmeket, a koszovói etnikumok szembenállását, és nem segítette elő a Milošević-éra utáni szerb belpolitika konszolidációját sem,[84] így a státuszkérdés nyitva tartása a párbeszéd elősegítése

[79] SZILÁGYI 2008(b): 17.
[80] HILPOLD 2010: 16.
[81] SZILÁGYI 2008(b): HALÁSZ 2005: 29.
[82] KER-LINDSAY 2009:151.
[83] ICG 2002(b): 2.
[84] ICG 2002 (a): 6–7.

helyett inkább az ellenkező hatást váltotta ki. A második Eide-jelentés ősszel már a státusztárgyalások mielőbbi megkezdését indítványozta.[85] Ezalapján a Biztonsági Tanács egyhangú felhatalmazásával Kofi Annan még októberben kinevezte Martti Ahtisaari béke Nobel-díjas finn diplomatát a státusztárgyalások vezetésére.[86]

2.4. A koszovói kérdés lehetséges megoldásai

A Független Nemzetközi „Koszovó–Bizottság" (IICK) 2001-es jelentése négy rendezési tervet vázolt fel, és ezzel jó összefoglalását adta azoknak a javaslatoknak, melyek alapján meg lehetett (volna) oldani a Koszovó státusza körüli vitákat. Elsőként felmerülhetett a nemzetközi protektorátus hosszútávú fenntartása. Ezt szükségessé tette, hogy a lefektetett demokratikus intézményrendszer tartalommal való feltöltése, a demokratikus politikai kultúra és életképes civil társadalom kialakítása nem megy, nem is mehet egyik napról a másikra. S a nemzetközi polgári és katonai jelenlét hiányában nem lett volna lehetséges a tartomány békéjének fenntartása, nem voltak meg a feltételek a menekültek visszatérésére és a szerb kisebbség mozgása korlátozott maradt, amennyiben csak a védett, KFOR által felügyelt zónákban voltak biztonságban. Azonban félő lehetett, hogy a *status quo* fenntartása elidegenítheti az albán elitet az együttműködéstől, s a 2004-es zavargások is megmutatták, hogy a helyi albánság egyre inkább radikalizálódhat, ha továbbra is függőben marad Koszovó végső státuszának tisztázása. Az átmeneti nemzetközi felügyelet tartóssá tétele a szerb sérelmekre sem jelenthetett megoldást, hiszen bár névleg sajátjuknak mondhatták Koszovót, lényegében be se tehették oda a lábukat. Mindig napirenden volt Koszovó tényleges visszacsatolása Szerbiához, kiterjedt autonóm jogkörökkel. Mivel a szerbek a gyakorlatban a kumanovói egyezmény után már birtokon kívül voltak, általában nagyvonalúnak mutatkoztak a koszovói autonómia mértékét illetően. A 2000-es évek közepére viszont világossá vált, hogy a rendezésnek ez a módja újabb vérontáshoz vezethet, mert a koszovói albánok akármilyen laza is lenne a kapcsolat Pristina és Belgrád között, nem kívánnak egy államban élni a szerbekkel.[87] Mi több, a szerb kormányzat számára is embert próbáló feladat lett volna a nyugat felé fordulás, az európai integrációs szervezeteknek való megfelelés, ha közben a létszámában jelentősen megnőtt, a központi hatalommal ellenséges albán kisebbséggel is meg kell küzdeniük.[88]

Harmadik opcióként jöhetett számításba Koszovó „feltételes függetlensége", miszerint önállóságát elnyerné, de még nem emelkedne azonnal a független államok sorába: a nemzetközi közösség csak azután fogadná el, hogy a vele szemben támasztott elvárásoknak képes megfelelni (különös tekintettel a kisebbségi jogok biztosítására),

[85] WELLER, Marc: The Vienna negotiations on the final status of Kosovo. In: International Affairs, 2008/4.(b) 661.

[86] JUHÁSZ 2008: 71.

[87] ICG 2008(a): 10.

[88] International Crisis Group (ICG): Kosovo and Serbia after the ICJ Opinion. 2010, 3. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/206%20Kosovo%20and%20Serbia%20after%20the%20ICJ%20Opinion-1.pdf

másrészt köteleznék a területi expanzióról való lemondásra és további korlátokat állítanának az állami szuverenitás elé, akár egy nemzetközi gyámság formájában is. Ez kevésbé szoros ellenőrzés, mint az 1999-ben életbe lépett ENSZ-protektorátus, de meghagyja a nagyhatalmaknak intézményesített befolyásolási lehetőségét. A tervezetek javasolták, hogy a „próbaidő" alatt a külső védelmet továbbra is a nemzetközi erők lássák el, a belső biztonságot viszont a helyiekből szerveződő rendőrség szavatolja, ügyelve az egyes etnikumok arányos képviseletére, aminek az igazságszolgáltatásban is érvényesülnie kell. S ahogy halad előre a koszovói jogállam fejlődése, úgy nyernek vissza mind több szuverenitás-elemet (kereskedelmi kapcsolatok, ENSZ-tagság stb.).[89] A Koszovó–Bizottság ezt az utat látta a legcélravezetőbbnek, ugyanezt javasolta a Nemzetközi Válságcsoport 2002-es útiterve,[90] s ez volt később az Ahtisaari-terv lényege is.[91]

A koszovói albánok körében magától értetődően a teljes függetlenség volt a leginkább vonzó megoldás, hiszen már az 1991-es népszavazáson is kinyilvánították eziránti akaratukat, s az ENSZ-adminisztráció szemükben csak egy közbenső állomás volt az önálló államiság felé.[92] De a nemzetközi jelenlét teljes kivonása, beleértve a békefenntartó erőket is, hamar az ellenségeskedés kiújulásához vezethetett volna, már csak ezért sem merült fel komoly formában Koszovó teljes függetlensége. A 2000-es években továbbra is az alternatívák között szerepelt az amúgy is megosztott tartomány felosztása, melynek során az északi, többségében szerblakta területek Szerbiához kerülnek és létrejön a független Koszovó, ami esetlegesen kiegészül az albánok lakta dél-szerbiai területekkel, vagyis a Medveđa–Bujanovac–Preševo vonal elcsatolásával. Ez az a terület, amit az albánok csak Kelet-Koszovóként említenek és a második világháború után került a közigazgatási határ másik oldalára.[93] Bár az események az elmúlt években már túlhaladtak azon a ponton, amikor a felosztás még szóba jöhetett, látni kell az elképzelés pozitív vonzatait: Szerbia elismerése rövidre zárná a Koszovó államiságával kapcsolatos vitákat és joggal lehetne várni az északi határ ellenőrzése miatti feszültségek enyhülését. A felosztás amúgy is csak a meglévő állapotokat szentesítette volna, hiszen Észak-Koszovó 1999 óta mint idegen test létezett a nemzetközi igazgatás alá vont tartomány keretei között, ez a terület Belgrád fennhatósága alatt állt, itt Pristina akarata nem érvényesült: a koszovói szerbek saját intézményeiket működtették az anyaállam segélyeiből. Igény a területcserére is lett volna: tudvalevő, hogy a dél-szerbiai albánok (az UÇK támogatásával) 1999 és 2001 között egyszer már szembefordultak a szerb központi hatalommal.[94]

Bár egy ilyen kompromisszum is nagy áldozatokat kíván szerb részről, ezzel a hasznok nem csak egy oldalon halmozódnának: egy jelentős szerb kisebbség kerülhetne vissza az anyaországhoz – mégis oka van, hogy az elképzelés nem merült fel komolyan sem a

[89] A Független Nemzetközi „Koszovó-Bizottság" jelentése. In: Pro Minoritate, 2001/1. 136.
[90] ICG 2008(a): 21.
[91] BÍRÓ 2007: 5.
[92] A Független Nemzetközi „Koszovó-Bizottság" jelentése 2001: 132.
[93] JUDAH 2008: 5.
[94] SZILÁGYI Imre: Szerb–albán tárgyalások. Magyar Külügyi Intézet, 2011(b), 7. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=CBGTLR

koszovói válság idején, sem azóta. A felosztás nem jelentene megoldást arra a problémára, hogy a szerb identitás alapelemeit képező területek csúsznak ki Szerbia kezei közül. Bizonytalanná válna egyúttal az Ibartól délre élő szerb kisebbség sorsa: minthogy elszórtan élnek és eddig sem tehették meg, hogy elforduljanak a koszovói államtól, területcsere esetén még védtelenebbé válva identitásuk feladása, fokozatos asszimiláció várna rájuk – ha épp nem döntenének az átköltözés mellett. Továbbá, a szerbek aligha engednék át az egész Preševo-völgyet, tekintve hogy itt (Bujanovactól délre) található a Cepotina katonai támaszpont, a szerb hadsereg legmodernebb, 2009-ben átadott bázisa.[95] Ennél is komolyabb gyakorlati akadály, hogy mivel a jelentős ipari központok a szerblakta területeken találhatók, gazdasági ellehetetlenüléssel járhatna Észak-Koszovó elcsatolása. Ilyen a mitrovicai Trepča ipari kombinát (bányák, fémipari gyárak), a volt Jugoszlávia egyik óriásvállalata, melynek elvesztése komoly csapás lenne a koszovói iparnak.[96]

A felosztás vagy területcsere súlyos vízmegosztási kérdéseket is felvetne: az Ibar folyón duzzasztott Gazivoda-víztározó egyfelől fontos a koszovói ivóvízellátásban, másrészt hűtőfolyadékként is szükség van a mesterséges tó vízére egy nikkelgyárban és a pristinai *Kosovo B* erőműben, így elcsatolása a koszovói energiaellátást is alapjaiban érintené.[97] Stratégiai jelentősége miatt kizárt, hogy az albánok lemondanának a víztározóról.

Legalább ilyen súllyal esik latba a külvilág elutasítása. Noha az érintett felek akaratából történő határmódosításnak nincs nemzetközi jogi akadálya, a Balkánon beláthatatlan láncreakciót indíthatna el, több oldalról egyszerre merülne fel a jelenlegi államhatárok módosítása (macedóniai albánok, *Republika Srpska*).[98] A régió stabilitását szem előtt tartva a nemzetközi közösség mindvégig eltökélt volt, hogy nem határmódosítással, hanem a multietnikus együttélés feltételeinek megteremtésével rendezi az etnikai ellentéteket (maga a 2001-es UNMiK égisze alatt született alkotmányos keret oszthatatlannak nevezi Koszovó területét). Bár a nyugati hatalmak mereven elzárkóztak a balkáni határok etnikai alapon történő újrarajzolása elől, látni kell, hogy nem önmagában a homogén nemzetállamokkal szemben elutasítóak – bárcsak úgy lenne, akkor többé nem az etnikai feszültségekről szólna a térség élete. Viszont az egyes etnikumok mozaikos elhelyezkedése nem teszi lehetővé, hogy ezek mentén húzzák meg az államhatárokat: mindig maradnának kisebbségek a határ másik oldalán, melyek megfogyatkozott létszámban még védtelenebbek lennének, s így a határmódosítások jó eséllyel kitelepítéssel, tömeges népességmozgással, menekültáradattal és etnikai tisztogatásokkal járnának. A stabilitás előtérbe helyezése tehát az oka, hogy a hidegháború utáni soknemzetiségű államok felbomlásakor a nemzetközi közösség az *uti possidetis iuris* elvet igyekezett érvényesíteni az egykori

[95] ICG 2010: 13.

[96] A Független Nemzetközi „Koszovó-Bizottság" jelentése 2001: 133.

[97] KOSTIĆ, Roland – KRAMPE, Florian – SWAIN, Ashok: Liberal State-Building and Environmental Security: The international community between trade-off and carelessness. In: Amer, Ramses – Swain, Ashok – Öjendal, Joakim (szerk.): The security–development nexus. Peace, conflict and development. London, Anthem Press, 2013. 58.

[98] ICG 2010: 14.

belső határok államhatárokká alakításával[99] – a függetlenedés joga (ahol elismerték) területhez kötődött, és nem népekhez, etnikai csoportokhoz. Ebben a kérdésben egy véleményen volt az Európai Unió (Európai Közösségek) és az ENSZ BT, az eredeti határok fenntartását ajánlotta a Badinter–Bizottság is.[100]

Persze sokminden csak elhatározás kérdése lenne: a felosztás okozta gyakorlati problémák mindegyike kezelhető. Ha a vízmegosztási kérdésekre gondolunk, kétoldalú államközi szerződéssel le lehetne fektetni a Gazivoda-tó használatának körülményeit, és adott esetben nemzetközi felügyelet alá vetni az egyezmény végrehajtását, hogy a szerb fél egy esetleges szabotázsakcióval ne hozhassa kiszolgáltatott helyzetbe a koszovóiakat. Nem ez lenne az első ilyen típusú megállapodás a történelemben. A felosztás precedenst teremtő hatása is kissé cinikus nyugati érvelés, amikor az általuk pártolt koszovói függetlenedés minden törekvésük ellenére hasonló hivatkozási alapot teremtett. Nem véletlen, hogy nyugati oldalon is találkozhatunk mérvadó, a határmódosítást pártoló véleményekkel, hiszen ez a megoldás bár maximálisan egyik felet sem elégíti ki, mégis az ismert körülmények között a lehető legigazságosabb: mérsékli a szerb vereségérzetet és közben megadja Koszovónak a régóta vágyott saját (és nemzetközileg is elismert) államiságot. Sir Ivor Roberts brit diplomata röviddel a koszovói függetlenség kikiáltása előtt a *The Independent* hasábjain érvelt a felosztás mellett, mint a konfliktusrendezés egyetlen tartós módja. Különben is abszurd (lenne) – magyarázta a volt belgrádi nagykövet igen helyesen –, hogy Koszovót meghagyják a Milošević vezette Jugoszlávia részeként, majd tíz évvel később a demokratizálódó Szerbiát büntetik az ország egynyolcadának elszakításával.[101] Az Európai Unió német főtárgyalója, Wolfgang Ischinger 2007 folyamán szintén felvetette a területváltozás lehetőségét.[102] A tekintélyes amerikai *think-tank*, a RAND vezetője, James Dobbins miközben a felosztást önmagában elfogadhatatlannak nevezte, az államközi szerződésen alapuló területcserét egyáltalán nem tartotta ördögtől valónak.[103] A Koszovó–Bizottság jelentésében ugyan nincs benne, de elvi szinten szót kell ejteni az ötödik forgatókönyvvel összefüggő további végkimenetről: Koszovó és Albánia uniójáról. Maga a koszovói vezetés egyelőre nem szorgalmazza az egyesítést, aminek a tilalmát a 2008-as alkotmány is kimondja. Ebben persze komoly szerepe van a nemzetközi közösség elutasító hozzáállásának: a kevés kérdés egyike volt, amiben az Összekötő Csoport tagjai között egyetértés volt, hogy Koszovó felosztása és/vagy Nagy-Albánia létrehozása kerülendő, utóbbi különösen azért, mert az rövidesen Macedónia

[99] VALKI László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. Grotius Tudományos Folyóirat, 2013. 7. Elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/RJXCSI/2013-12-01_valki_laszlo_valaszolhatott-volna-maskent-haga.pdf

[100] HILPOLD 2010: 5.

[101] Partition is the best answer to the Kosovo question. The Independent, 2007. december 5. Elérhető a napilap online archívumában: http://www.independent.co.uk/voices/commentators/ivor-roberts-partition-is-the-best-answer- to-the-kosovo- question-762827.html

[102] WELLER, Marc: Kosovo's final status. In: International Affairs, 2008/6. (a) 1226.

[103] SZILÁGYI 2011(b): 8.

felbomlásához vezethetne.[104] Koszovó tehát a nyugati nagyhatalmak rokonszenvét tenné kockára, ha hivatalos formában napirendre venné minden albán egyesítésének szándékát. Egyelőre csak a koszovói politikai palettán a közelmúltban megjelenő radikális párt, a *Vetëvendosje!* tűzte zászlajára az albán területek egyesítését – és ezzel mind a 2010 decemberi, mind a legutóbbi, 2014 júniusában tartott választáson figyelemre méltó, tíz százalékot meghaladó eredménnyel zárt.[105]

2.5. Az Ahtisaari-terv

2005 végén a két érintett fél bevonásával többoldalú tárgyalások kezdődtek Koszovó státuszának kialakítására. Előbb Ahtisaari és stábja folytatott megbeszéléseket Belgrádban és Pristinában, majd 2006 februárjától Bécsben közvetlen tárgyalásokra került sor a szerb kormány, a koszovói szerbek és a koszovói albánok képviselői között.[106] A tanácskozások első szakaszában olyan kevésbé érzékeny témák kerültek napirendre, mint a helyi kisebbségek jogai, a hatáskörök decentralizációja és a kulturális emlékhelyek védelme.[107] 2006 májusában a szerb vezetés már a státuszkérdés megvitatását sürgette az Összekötő Csoportnál és Ahtisaarinál. Júliusban a legfelsőbb szinteken, Tadić szerb és Sejdiu koszovói elnök, valamint Koštunica szerb kormányfő részvételével folytatódott az egyeztetés, ám lényegi vita helyett a történelmi sérelmek felemlegetése és egymás elmarasztalása töltötte ki a találkozót, az álláspontok nem közeledtek.[108]

Az ENSZ főtárgyalója 2007 márciusában benyújtott egy tervezetet Koszovó státuszának végleges rendezésére, olyan javaslatot azonban nem sikerült kidolgozni, melyre a koszovói és a belgrádi vezetés is rábólintott volna. Ahtisaari kezdettől fogva elkötelezett volt a koszovói függetlenség iránt, és így nem lehetett megnyerni a szerb felet semmi kompromisszumra.[109] Bár a közvetítő mindenfajta elfogultsága hátrányokkal járhat a békefolyamatra nézve, azért is volt taktikai hiba, hogy Ahtisaari nem titkolta személyes meggyőződését, mert látva ezt a támogatást az albánok már nem kompromisszum céljával ültek tárgyalóasztalhoz, hanem hogy a kiszakadásuk részleteit egyeztessék. A rendezési terv és a hozzá fűzött (de formailag attól elkülönülő) ajánlások egyaránt az albán érdekeket tükrözték, mert a javaslatcsomag egyetlen életképes opciónak Koszovó nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenségét tartotta: egy korlátozott és fokozatosan kiterjedő szuverenitással rendelkező államot hozott volna létre, ahol az UNMiK mandátuma egy átmeneti időszak után lejár, a nemzetközi katonai és civil szervezetek (EU, NATO, EBESZ) jelenléte ugyanakkor fennmarad, s a nemzetközi ellenőrzést az Európai Unió

[104] SZILÁGYI 2008(b): 24.
[105] VÁRADY Nóra: Koszovói körkép: válságok és választások. In: Nemzet és Biztonság, 2010/2. 18–19.
[106] BÍRÓ 2008: 4.
[107] WELLER 2008(b): 671.
[108] Uo. 674.
[109] KER-LINDSAY, James: Preventing the emergence of self-determination as a norm of secession: an assessment of the Kosovo 'unique case' argument. In: Europe-Asia Studies, 2013/5. 846.

különleges megbízottja, a nemzetközi polgári képviselő (ICR) gyakorolja, akinek a személyét az EU-val és az ENSZ BT-vel egyeztetve az Összekötő Csoport államai döntik el.[110] Más rendezést nem tartott elképzelhetőnek, mondván a terület Szerbiával való újraegyesítése nem elképzelhető, a végleges rendezés halogatása pedig növeli Koszovó és az egész régió instabilitását, megnehezíti a tartomány demokratikus és gazdasági fejlődését, valamint az etnikumok közti megbékélést. A gyakorlatban pedig az átmeneti állapot azért különösen aggályos – érvelt Ahtisaari –, mert státuszának rendezetlensége miatt Koszovó nem tud nemzetközi pénzügyi szervezetekhez fordulni, külföldi tőkebefektetéseket vonzani, illetve teljes mértékben integrálódni a régió gazdaságába, s így nem képes az infrastruktúra megfelelő fejlesztésére, a szegénység és széleskörű munkanélküliség felszámolására.[111]

Az Ahtisaari-terv (hivatalos nevén „Átfogó javaslat Koszovó státusának rendezésére") az általános elvek leszögezése után tizenkét tematikus fejezetben a legapróbb részletekig leírta a koszovói állam javasolt berendezkedését és a közigazgatás működési mechanizmusait. Új, az UNMiK keretében létrejött alkotmányos keretdokumentumot felváltó alkotmány készítését írta elő.[112] Nagy szabadságot engedett Koszovónak a külkapcsolatokban: lehetővé kívánta tenni, hogy önállóan nemzetközi szerződéseket kössön és felvételét kérje nemzetközi szervezetekbe. Ugyanakkor a tervezet szükségesnek tartotta Koszovó lemondását az esetleges területi igényekről és a más államokkal (kézenfekvően Albániával) való egyesülésről.[113] Rendelkezett a menekültek és belső menekülők visszatéréséről együttműködésben az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával, valamint az eltűnt személyek felkutatásáról a Vöröskereszttel összehangolt munkában, s előrevetítette a Koszovói Védelmi Hadtestet felváltó, könnyűfegyverekkel felszerelt, többnemzetiségű Koszovói Biztonsági Erő (KSF) felállítását.[114]

A jogállam és a piacgazdaság kiépítése mellett a rendezési terv kiemelt figyelmet szentelt a multietnikus alapokon nyugvó társadalom kiépítésének: ennek kulcsa a diszkriminációmentesség, a kisebbségek jogvédelme és politikai életben való aktív részvételük feltételeinek biztosítása. A javaslat a szerb kisebbség és a többi kisebbségi közösség számára valós számarányukat jelentősen meghaladva tíz–tíz képviselőhelyet biztosított a pristinai parlamentben. Az emberi, kisebbségi, kulturális és szociális jogok garanciájaként elvárta, hogy a leendő koszovói alkotmányban visszavonhatatlanul rögzítsék az alapvető nemzetközi normákat, ideértve az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát (1948), a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (1966), az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményét (1995), valamint a szintén az ET égisze alatt elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezményét

[110] Az Ahtisaari-terv (*Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement*, 2007. március 26.), 54. Elérhető: www.unosek.org/docref/comprehensive_proposal-english.pdf

[111] Martti Ahtisaari ajánlásai Koszovó státuszára az ENSZ főtitkárához benyújtott jelentésében (2007. március 26.), 3. Elérhető: http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf

[112] Ahtisaari-terv 2007: 9.

[113] Uo. 2.

[114] Uo. 51.

(1950), a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (1992) és a Helyi Önkormányzatok Európai Chartáját (1985). A kisebbségek jogait biztosítandó a tervezet az országostól a helyi szintig alkotmányos garanciákat kívánt életbe léptetni. Széleskörű autonómiát irányzott elő a szerbek számára döntéshozatali jogkörök decentralizációjával, ami kiterjed az anyanyelvi oktatásra, a közegészségügyi hálózat megszervezésre, a helyi gazdaságfejlesztésre, továbbá engedélyezni kívánta a saját sajtótermékeket, az anyaállammal való kapcsolatok fenntartását, az anyaállam nyújtotta anyagi támogatást, illetve hogy az Ibar folyó két oldalán lévő szerb önkormányzatok szövetséget alakítsanak meg a közös fellépés érdekében.[115] Nem szabad viszont megfeledkezni róla, hogy ezek túlnyomórészt olyan előnyök voltak, amikkel a szerbek már eleve rendelkeztek.[116]

Míg a pristinai parlament 2007 áprilisában elsöprő többséggel elfogadta,[117] az Ahtisaari-terv szerb fogadtatása érthetően elutasító volt. Parlamenti határozatban tiltakoztak az ország szuverenitása és területi integritásának sérelme ellen, a javaslatot nemzetközi joggal ellentétesnek nevezték, mivel az az államiság attribútumaival készült felruházni Koszovót. Felrótták Ahtisaarinak, hogy tárgyalási mandátumát túllépve Szerbia nemzetközi határait kívánja átrajzolni, további tárgyalásokat sürgettek és a különmegbízott leváltását követelték.[118] Egyúttal óva intettek Koszovó függetlenségétől annak globális destabilizáló hatásai miatt, mondván precedenst teremt szuverén államok felosztásában, és útmutatást ad a függetlenségre vágyóknak hogy miként lehet egy államból kiszakadni.[119]

A státusztárgyalások nem hozták meg a remélt áttörést. Nem is csoda, hiszen ez voltaképpen egy nulla összegű játék volt: a szerbek mindenbe belementek volna, ami nem Koszovó függetlenségét eredményezi, a koszovói albánok számára viszont kizárólag a teljes függetlenedés volt elfogadható.[120] 2007-ben maga Ahtisaari állapította meg, hogy a felek nem képesek semmilyen érdemi kompromisszumra, és további tárgyalásokkal a jelenlegi patthelyzet nem feloldható.[121] Hiába élvezte az Ahtisaari-terv a világpolitika számos fajsúlyos szereplőjének (Egyesült Államok, Európai Unió fontosabb tagországai) támogatását, a szerbek mellett hagyományosan kiálló Oroszország jelezte, hogy a Biztonsági Tanácsban nem fogja támogatni Koszovó státuszának ennyire egyoldalú rendezését.[122] Így új, az 1244-est felváltó BT-határozat nem jöhetett létre.

Ennek ellenére még voltak diplomáciai erőfeszítések a párbeszéd újraindítására. Az EU külügyminiszterei moszkvai látogatásokon igyekeztek jobb belátásra bírni az orosz

[115] Uo. 22–31.
[116] ICG 2010: 9.
[117] BÍRÓ 2007: 9.
[118] WELLER 2008(b): 679.
[119] SZILÁGYI 2008(b): 45.
[120] JUDAH 2008: 110.
[121] BÍRÓ 2007: 8.
[122] OROSZ Anna: Szerbia külpolitikája a koszovói háború lezárulásától a tartomány függetlenedéséig. Grotius Tudományos Folyóirat, 2008. 13. Elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/FKRUIW/81%20orosz_anna.pdf

vezetést. A júliusi G8-csúcsértekezleten a németországi Heiligendammban a frissen hivatalba lépett francia elnök, Nicolas Sarkozy az egyeztetések százhúsz napos meghosszabbítását indítványozta – ennek kudarca esetén pedig az Ahtisaari-terv elfogadását a BT-ben.[123] 2007 második felében az ún. Trojka keretében folytatódtak tárgyalások, de az Egyesült Államok, Oroszország és az Európai Unió erőfeszítései ellenére úgy tűnt, a koszovói kérdés végleg zsákutcába jutott.[124] Washingtonban és a nyugat-európai fővárosokban ekkorra már megérett az az elgondolás, hogy Oroszország és Szerbia ellenkezése mellett is pontot tesznek a státuszkérdés végére – vagyis elfogadják Koszovó egyoldalú függetlenedését.[125]

Fontos hangsúlyozni, hogy az Ahtisaari-tervet elutasították ugyan, de 2008 után alapvetően ennek mentén zajlottak a folyamatok Koszovóban! Koszovó kikiáltotta függetlenségét, de a nemzetközi jelenlét fennmaradt. Felállt a tervben felvázolt Nemzetközi Irányító Csoport *(International Steering Group)* és létrehozták a Koszovó demokratikus fejlődését figyelemmel kísérő Nemzetközi Polgári Irodát (ICO). 2009 elején megkezdődött a Koszovói Védelmi Hadtest leszerelése és a NATO hozzálátott az új Koszovói Biztonsági Erő (KSF) megszervezésének, kiképzésének.[126] Az albánok tartották magukat Ahtisaari javaslataihoz, hogy megőrizzék a nyugat jóindulatát: hivatkoztak rá a függetlenség nyilatkozatban, s elvei megjelentek a 2008 nyarán elfogadott koszovói alkotmányban is, a szórványszerbség számára lehetővé vált a tervben biztosított jogok gyakorlása.[127]

2.6. Szerbia megoldási javaslatai és fellépése a státusztárgyalások idején

A szerb magatartás értelmezését nagyban megnehezíti, hogy a 2000-es években számos egymásnak ellentmondó állásfoglalás látott napvilágot, legyen az politikusi nyilatkozat, rendezési terv, kormánystratégia vagy a belgrádi parlament határozata. A hivatalos szereplők (mindenekelőtt a miniszterelnök és a köztársasági elnök) megnyilatkozatásai egy adott szituációban is gyakran mutatnak eltéréseket. Ez igaz a Tadić–Koštunica párosra és ugyanez elmondható lesz a későbbiekben a Dačić–Nikolić tandemről is. Jól ismert világnézeti különbségeik ellenére nehezen feltételezhető, hogy semmi egyeztetés ne lett volna a szerb külpolitika formálói között. Inkább tudatos kettős beszédben állhat a háttérben, hogy egyszerre feleljenek meg a nyugati elvárásoknak, de ne veszítsék el a hazai, Koszovó-kérdésben érzékeny szavazók bizalmát sem. Ennek lehettünk tanúi például 2007 novemberében a badeni konferencián: miközben Tadić nagyvonalú különállást javasolt Koszovónak, a szuverén államiság számos attribútumával, Koštunica beszédében az albánokra mint Szerbia egyik kisebbségére utalt.[128]

A főbb irányultságok felvázolására azonban érdemes kísérletet tenni. A Koszovó-

[123] WELLER 2008(a): 1224.
[124] JUDAH 2008: 138.
[125] BONO 2010: 140.
[126] VINCZE 2011: 126.
[127] ICG 2012, 3.
[128] WELLER 2008(a): 1231.

politikában megfigyelhető gyakori hangsúlyeltolódások ellenére egy dolog már elsőre is világosan látható: ahogy szűkült a mozgásterük, ahogy egyre közeledtünk Koszovó függetlenségének kikiáltásához, úgy vált egyre kétségbeesettebbé a szerb vezetés, és úgy mérséklődött a kezdetben rugalmatlannak tűnő álláspontjuk.

Szerb részről is születtek elképzelések Koszovó sorsának rendezésére. Ezek általában az 1244-es BT-határozat talaján álltak, mert ebben voltak számukra kedvező passzusok is, elsősorban Jugoszlávia területi integritásának elismerése. Koszovó jövőjével kapcsolatban a „több mint autonómia, kevesebb mint függetlenség"–formulát igyekeztek érvényesíteni:[129] a 2004-es szerb kormányjavaslat Koszovónak nagyfokú önigazgatást javasolt, s azon belül külön autonómiát a szerb kisebbségnek.[130] Ugyanezt rögzítette 2005 novemberében a státusztárgyalások előestéjén a szerb delegáció parlament által is elfogadott tárgyalási mandátuma.[131] A státuszkérdésben eleinte a *standards before status* elv pártján álltak,[132] ugyanis nem állt érdekükben a státusztárgyalások mielőbbi megkezdése, tekintve hogy néhány évvel a koszovói válság után teljesen valószínűtlen lett volna Koszovó visszaillesztése a szerb államba. Pedig Belgrád alapvetése éppenhogy a JSZK területi integritása volt. A 2005 végén kezdődő státusztárgyalásokon is azt a nézetet képviselték, hogy az 1244-es BT-határozat csak felfüggesztette Szerbia szuverenitását, de nem fosztotta meg attól.[133] Az ezt követően létrejött ENSZ-protektorátus szerb értelmezésben nem szolgált mást, minthogy felkészítsék Koszovót a Szerbia keretei között gyakorolt széleskörű önkormányzásra, s ennek megfelelően a tárgyalások értelme nem a függetlenség vagy autonómia kérdésének eldöntése volt, hanem az autonómia pontos mélységének meghatározása.[134] Visszatérően megfogalmazták és 2006 őszén népszavazás után az alkotmányba is belefoglalták, hogy Koszovó és Metohija az oszthatatlan Szerb Köztársaság része,[135] de egyúttal igen laza közjogi kapcsolatot is elfogadhatónak tartottak Belgrád és Pristina között. Hajlottak arra, hogy Koszovó számára kiterjedt autonómiát biztosítsanak, ami csak a külügyek és pénzügyek egy részét, a határvédelmet és vámügyi kérdéseket, illetve az emberi jogok biztosítását nem fedné le, ugyanakkor a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom százszázalékosan koszovói kézben maradna.[136] Egyedül a teljes függetlenedés volt az vörös vonal, amit nem lehetett átlépni, minden másban engedékenynek mutatkoztak. Számos olyan hatáskört biztosítottak volna Koszovó számára, amivel másutt csak szuverén államok rendelkeznek. A már említett 2007-es badeni találkozón Boris Tadić akkori köztársasági elnök arról beszélt, hogy Koszovó szabadon csatlakozhatna a Nemzetközi Valutaalaphoz (IMF) és a Világkereskedelmi Szervezethez (WTO), kereskedelmi kirendeltségeket és kulturális intézeteket létesíthetne külföldön, saját zászlóval és himnusszal rendelkezhetne, csapatai résztvehetnének nemzetközi sporteseményeken

[129] JUDAH 2006: 47.
[130] KER-LINDSAY 2009:151.
[131] JUHÁSZ 2008: 72.
[132] SZILÁGYI 2008(b): 40.
[133] WELLER 2008(b): 666.
[134] Uo. 680.
[135] BÍRÓ 2007: 4–5.
[136] SZILÁGYI Imre: Szerbia viszonya a Koszovó-problémához. In: Regio, 2008/2.(a) 16.

és – ami talán a legfontosabb – a koszovóiak is részesedhetnének mindazon előnyökből, melyeket Szerbia is élvezni fog az EU-integrációnak köszönhetően.[137]

A későbbiekben a szerb Koszovó-politika célja Bosznia-Hercegovina példáján a tartomány belső felosztása volt egy albán és egy szerb entitásra[138] vagy a szerbek Koszovón belüli autonómiája (pontosabban autonómia az autonómián belül), melynek kivétel nélkül részei az 1999 előtt szerb többségű települések (és a szerb tulajdonban lévő mezőgazdasági területek).[139] Ezzel összefüggésben voltak ötletek Koszovó decentralizálására vagy svájci mintájú kantonizálására is, de ezek tartalmilag ugyanúgy a szerb közösség autonómiáját jelentették. Ami a hatalommegosztást illeti, azon voltak, hogy a rambouillet-i béketervhez visszanyúlva, a 2001-es alkotmányos keretdokumentumon túlmutató jogokat alkudjanak ki a szerb közösségek számára, mindenekelőtt vétójogot a pristinai parlamentben.[140] A további prioritások között pedig a menekültek hazatérése, a szerb kisebbség emberi és kollektív jogainak érvényesítése, vagyonuk és a történelmi–kulturális örökség védelme említhető (a vallási emlékhelyek közül a legfontosabb az UNESCO világörökség listáján is szereplő dečani kolostor és az ipeki patriarkátus).

Az UNMiK tevékenységét ugyanakkor mindvégig gyanakodva figyelték, mivel szerintük a nemzetközi igazgatás részrehajló módon Koszovó leválasztására törekedett. Különösen kritikusan viszonyultak az UNMiK-hoz a 2004 tavaszi pogromok után, mondván az ENSZ-misszió nem alkalmas a szerb kisebbség védelmére.[141] A szerb fél a nemzetközi fórumokon (az ENSZ-ben, a bilaterális diplomáciában) nagy erőket mozgósított saját álláspontjának megismertetésére, elfogadtatására. A szerb külpolitika harciassága nem kis mértékben attól is függött, hogy mennyire érezték biztosnak a Kreml támogatását. (Összefüggésben az orosz–amerikai elhidegüléssel 2007-től egyre biztosabban maguk mögött tudhatták.[142]) Lényegében kettő hatékony eszköz volt a nyugati közvélemények befolyásolására: egyrészt a boszniai szerbek elszakadási törekvéseinek bátorítása, és való igaz, hogy nem nehéz hasonlóságokat felfedezni a koszovói albánok és a boszniai szerbek helyzete között. Másrészt igyekeztek tudatosítani a nagyhatalmakban, hogy a koszovói kérdés szerbek számára kedvezőtlen eldöntése a nemzeti radikálisokat segítheti hatalomra Belgrádban, és egy ilyen belpolitikai visszarendeződés semmiképp nem állhat a nyugat érdekében. Igaz, átütő eredményeket ezzel nem értek el, mindössze annyit, hogy mind a nyugatiak, mind nyugati nyomásra a koszovói albánok is tekintettel voltak a szerb választásokra, és kedvezőtlen lépéseiket az egyes szavazások utánra halasztották: az Ahtisaari-tervet több hónapos csúszással, csak 2007 márciusában publikálták,[143] 2008 januárjában az

[137] WELLER 2008(a): 1230.
[138] International Crisis Group (ICG): Kosovo's first month (2008), 9. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/b47_kosovo_first_month.pdf
[139] SZILÁGYI 2008(b): 42.
[140] WELLER 2008(b): 673.
[141] SZILÁGYI 2008(b): 41.
[142] JUHÁSZ 2008, 74.
[143] SZILÁGYI 2008(b): 45.

EU elnapolta a misszió küldését Koszovóba,[144] s a koszovói függetlenségi nyilatkozatot is csak a 2008-as szerbiai elnökválasztás utánra időzítették.[145]

2.7. A koszovói függetlenségi nyilatkozat és utóélete

Miután a végleges rendezést célzó tárgyalások megbuktak, 2008. február 17-én a pristinai parlament rendkívüli ülésén az Egyesült Államok támogatásával és az EU képviselőivel egyeztetve kikiáltották Koszovó függetlenségét. A függetlenségi nyilatkozat a következőket rögzítette:

„1. Mi, népünk demokratikusan megválasztott vezetői, Koszovót ezennel független és szuverén államnak nyilvánítjuk. Ez a nyilatkozat népünk akaratát tükrözi, és teljes mértékben összhangban van az ENSZ különleges megbízottja, Martti Ahtisaari ajánlásaival, valamint a koszovói státus rendezéséről szóló átfogó javaslatával.

2. Koszovót demokratikus, világi és többetnikumú köztársaságnak nyilvánítjuk, melyet a diszkrimináció tilalmának és a jog által biztosított egyenlő védelemnek az elve vezérel. Védelmezzük és előmozdítjuk Koszovó valamennyi közösségének jogait, és megteremtjük a politikai és a döntéshozatali folyamatokban való hatékony részvételükhöz szükséges feltételeket."[146]

Továbbá emlékeztettek rá, hogy bár az 1244-es BT-határozat előrevetítette a tartomány státuszának végleges rendezését, a nemzetközi közvetítéssel zajló tárgyalások Koszovó sorsáról zsákutcába jutottak és semmilyen kölcsönösen elfogadható megoldási javaslat nem született. Saját bevallásuk szerint ennek a lehetetlen átmeneti állapotnak a felszámolása vezette a függetlenségi nyilatkozat szerzőit, hogy világos jövőképet tudjanak felmutatni a koszovói lakosság számára. Kifejezték vágyukat az euroatlanti integrációs szervezetekhez való csatlakozásra, a nemzetközi katonai és polgári jelenlét fenntartását (beleértve a 2008-ban felálló EULEX-missziót) nem csak kényszerűségből fogadták el, hanem kifejezetten igényelték tevékenységük folytatását.[147] Persze ez egy hallgatólagos egyezség része volt: Koszovó csak úgy szerezhette meg a nyugat támogatását, hogy önként alávetik magukat az Ahtisaari-tervnek.[148]

A koszovói parlament a 2007. november 17-én tartott választások alapján állt fel. A jelenlévők mind megszavazták (közfelkiáltással) a függetlenségi nyilatkozatot. Ugyanakkor a 120 tagú gyűlésből tizenegy képviselő távolmaradt, a szerb közösség küldöttei és a goráni kisebbség delegáltja.[149] A nyilatkozatot megszavazta a koszovói miniszterelnök (Hashim Thaçi) és az akkori koszovói elnök (Fatmir Sejdiu, hivatalban:

[144] SZILÁGYI Imre: A koszovói EULEX-misszió. Magyar Külügyi Intézet, 2009. 6. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=ISKEFG
[145] JUDAH 2008: 142.
[146] A koszovói függetlenségi nyilatkozat (2008. február 17.). In: Regio, 2008/2. 136.
[147] SULYOK Gábor: Koszovó jogi státusza. In: Regio, 2008/2. 99.
[148] JUDAH 2008: 142.
[149] WELLER 2008(a): 1223.

2006–2010), utóbbi viszont nem volt tagja a törvényhozásnak.[150]

A nyilatkozat heves reakciókat váltott ki Szerbiában és nyomában zavargások kezdődtek a Koszovóhoz tartozó, de többségében szerbek lakta Mitrovicában is. Főleg közhivatalokat, bíróságokat és az újonnan felállított határátkelőket érték támadások,[151] az UNMiK rendőrsége és a szerb tüntetők közti összecsapás március 17-én halálos áldozatot is követelt.[152] A belgrádi kormányzat azonnal érvénytelennek nyilvánította a függetlenség egyoldalú deklarálását, hangsúlyozva, hogy az egyoldalú elszakadás semmilyen joghatást nem keletkeztet, ugyanakkor súlyosan sérti Szerbia területi integritását és a nemzetközi jogot, különös tekintettel az ENSZ Alapokmányra, a Helsinki Záróokmányra és az 1244-es BT-határozatra.[153] Kérésükre már másnap összeült az ENSZ BT, ahol Boris Tadić államfő élesen elítélte a függetlenség kikiáltását, mondván Koszovó végleges státusza csak Szerbiával egyetértésben határozható meg. Oroszországgal karöltve követelték, hogy az ENSZ-főtitkár utasítsa a koszovói főmegbízottat (akkoriban Joachim Rücker volt az SRSG) a függetlenségi nyilatkozat érvénytelenítésére.[154]

Belgrád gyakorlati erőfeszítései alapvetően Észak-Koszovóra koncentráltak, igyekeztek erősíteni a szerb többségű területek különállását, hogy ne tagozódjanak be a koszovói államba, ennek része volt az észak-koszovói alternatív állam megerősítése és a pénzsegélyek megvonásának lebegtetése. A szerb rendőrök kiléptek a koszovói rendőrség kötelékéből, a vasúti dolgozók sem engedelmeskedtek többé Pristina akaratának. Vagyis minden esemény azt mutatta, hogy noha Koszovó formális felosztásáról nem lehetett szó, Szerbia a gyakorlatban megvalósítja a szerb többségű északi területek teljes elkülönülését.[155] Addig azonban mégsem mentek el (noha előzetesen kilátásba helyezték), hogy embargót léptessenek életbe, az áramszolgáltatás és távközlés megszakításával tartsák sakkban Koszovót, az pedig fel sem merült, hogy fegyveres közbeavatkozással akadályozzák meg a koszovói függetlenség rögzülését.[156]

A függetlenség kikiáltása után a koszovói albán vezetők igyekeztek önmérsékletet tanúsítani. Tettek különféle gesztusokat a szerb kisebbség felé és nem várták el a nemzetközi igazgatás azonnali távozását, ellenkezőleg, tartották magukat az Ahtisaari-terv útmutatásaihoz és igényelték a nemzetközi civil és katonai jelenlét fenntartását. A függetlenség ünneplése méltósággal, alapvetően provokációk nélkül zajlott.[157] A függetlenség kikiáltása nem indított el tömeges kivándorlást és Koszovót átszelő erőszakhullámot. A pristinai vezetés azon volt, hogy a függetlenség ne mint a koszovói

[150] NÉMETH Csaba: A Nemzetközi Bíróság koszovói függetlenségi nyilatkozatra vonatkozó tanácsadó véleményéről. In: Magyar Külügyi Szemle, 2010/4. 69.
[151] ICG 2010: 10.
[152] ICG 2008: 11.
[153] KAJTÁR Gábor: Merre tovább Koszovó? In: Élet és Irodalom, 2010/30. 19.
[154] WELLER 2008(a): 1234.
[155] MAKAI József: Szerbiai erőátcsoportosítás. Koszovó elszakadása és a szerb kormány bukása. In: Nemzet és Biztonság, 2008/4.(b) 19.
[156] ICG 2008: 7–8.
[157] Uo. 2–3.

albánok győzelme kerüljön a köztudatba, hanem az egész tartomány sikere legyen, ezt tükrözi az új koszovói lobogó is, ahol a nyolc etnikumot jelképező nyolc sárga csillag a multietnikus együttélést emeli ki, a kék háttér pedig az euroatlanti elkötelezettséget szimbolizálja. Amíg Belgrád épp azon dolgozott, hogy a szerb kisebbség bojkottálja a választásokat, ne vegyen részt a koszovói állami életben, a külvilág és maga a koszovói albán vezetés is állampolgári jogaik gyakorlására bíztatta őket. A nyugati hatalmakkal közösen szövegezett és 2008. június 15-én elfogadott új koszovói alkotmány is olyan széles szabadságjogokat biztosított a kisebbségek számára, melyeket a Balkánon sehol másutt nem élvezhetnek.[158]

A koszovói kormány kérésére még 2008 februárjában felállt a Nemzetközi Irányító Csoport, a koszovói függetlenség támogatóinak tömörülése[159] az Ahtisaari-terv megvalósításának elősegítésére, Koszovó demokratikus fejlődésének felügyeletére.[160] Az Irányító Csoport hozta létre – összhangban Ahtisaari javaslataival – a Nemzetközi Polgári Irodát (ICO) és jelölte ki a nemzetközi polgári képviselőt (ICR), akinek személye megegyezett az év végén felálló Európai Uniós misszió vezetőjével, s így a koszovói nemzetközi jelenlét legfontosabb szereplője lett. Az új főképviselő lényegében az SRSG helyébe lépett, hasonló kiterjedt jogkörökkel ruházták fel, mint amelyekkel kezdetben az UNMiK vezetője rendelkezett.[161] Nem voltak azonban olyan események, hogy élnie kelljen ezekkel a jogosítványaival: mandátuma szerint elkötelezett volt a koszovói függetlenség iránt, így nem meglepő, hogy albán részről tevékenységét nagy bizalom övezte.[162] Az ICR pozícióját 2008 és 2012 között Pieter Feith holland diplomata töltötte be.

2.8. Az Uniós jelenlét intézményi keretei

A függetlenség kikiáltása után fokozott szerep jutott a koszovói demokráciaépítésben az Európai Uniónak. 2006–2007-től az EU eltökélt szándéka volt, hogy fokozza részvételét a Balkán stabilitásának megteremtésében és Koszovó vonatkozásában hosszabb távon átvegye az UNMiK-tól a polgári igazgatás különböző feladatait.[163] Már 2006 tavaszán felállt egy tervezőcsoport a koszovói EU-misszió előkészítésére,[164] s az események felgyorsultak, amikor egy évre rá az Ahtisaari-terv is kulcsszerepet szánt az Uniónak Koszovó nemzetközi felügyeletében.

---

[158] ICG 2010: 2.

[159] A Nemzetközi Irányító Csoport *(International Steering Group)* tagjai az EU azon tagállamai voltak, melyek elismerik Koszovó függetlenségét, továbbá az Egyesült Államok, Norvégia, Törökország és a megalakuláskor még a csatlakozás előtt álló Horvátország.

[160] BALLA Lóránt – FODOR Attila – SIPOS István: Kérdések és dilemmák. Koszovó függetlenségének három éve. In: Európai Tükör, 2011/16. 51.

[161] JUDAH 2008: 115.

[162] Szerbia természetesen vitatta az ICR és az ICO létjogosultságát, hiszen működéséhez az ENSZ Biztonsági Tanácsa nem adta hozzájárulását.

[163] SZILÁGYI 2008(b): 60.

[164] WELLER 2008(a): 1236.

2008. február 4-én döntött a Miniszterek Tanácsa az Európai Unió Jogállamiság Missziójának felállításáról.[165] Az EULEX 2008 decemberében lényegesen kevesebb jogosítvánnyal kezdte működését, de úgy tervezték, hogy fokozatosan átveszi az UNMiK helyét, hatásköreit, majd pedig teljesen felváltja az ENSZ missziót. A tanácsi határozat az EULEX feladatai közé a jogállamiság megerősítését, a helyi koszovói szerveknek való tanácsadást sorolta, főleg a kritikusabb területeken, úgymint rendőri és bírói eljárás hatékonyságának, átláthatóságának javítása, a szervezett bűnözői hálózatok és a korrupció elleni fellépés. Az apparátus gerincét ennek megfelelően rendőrök, bírók, ügyészek és vámtisztek adják.[166] Az EULEX élén jelenleg Gabriele Meucci olasz diplomata áll.

Szerbiában nagy port kavart, hogy az ENSZ BT felhatalmazása nélkül telepítenének uniós missziót Koszovóba, a kormányfő Vojislav Koštunica a 2007 novemberében parafált Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) felmondását is kilátásba helyezte, mert az EU-misszió számukra azt a (nem alaptalan) veszélyt hordozta magában, hogy az Ahtisaari-javaslat kudarca ellenére a tartomány jövője a rendezési tervnek megfelelően alakul.[167] Igaz, az 1244-es BT-határozat már önmagában jogalapot biztosít az EU-missziónak, amennyiben minden érintett nemzetközi szervezet bevonására lehetőséget ad a polgári igazgatás működtetéséhez.[168] Ettől függetlenül az EULEX felállításával kapcsolatos viták végigkísérték a 2008-as évet. Az orosz politika igen határozottan védte a szerb érdekeket. Komoly fejtörést jelentett az EULEX területi és funkcionális illetékessége. Egyrészt kérdéses volt, hogy az uniós igazgatás kiterjed-e Észak-Koszovóra is, ahol a szerbek ellenségesen tekintettek rá, mondván elfogult és elkötelezett Koszovó függetlensége iránt. Kezdetben Belgrád is elutasító volt az EULEX-szel szemben, vitatta létjogosultságát és az 1244-es BT-határozatra hivatkozva csak az UNMiK-ot és a KFOR-t fogadták el partnernek.[169] Tadić elnök 2008 nyarán a Biztonsági Tanácsban is hangsúlyozta, hogy a nemzetközi jelenlét átszervezése csak BT-határozat alapján kezdhető el.[170] Másrészt sok kérdőjel volt azzal kapcsolatban is, hogy miként és milyen mértékben valósul meg az ENSZ-adminisztráció hatalmi jogosítványainak átruházása. Az Unió törekedett rá, hogy minél gyorsabban átvegye az ENSZ-misszió teendőit, de valójában az UNMiK átszervezett formában tovább folytatta tevékenységét. 2008 óta az EULEX, és a Nemzetközi Polgári Iroda megszervezésével az UNMiK feladatai jelentős mértékben leszűkültek ugyan, egyre inkább az emberi jogok érvényesítésére és a biztonság fenntartására koncentrálódnak, az EULEX pedig fokozatosan növekvő szerephez jutott, de a nemzetközi polgári jelenlét két eleme formálisan mind a mai napig párhuzamosan működik. Eközben az UNMiK

[165] SZILÁGYI 2009: 3.

[166] JUDAH 2008: 134–135.

[167] Uo. 5.

[168] Az ENSZ BT 1244. sz. határozata: 103. A határozat például az UNMiK harmadik pillérét működtető EBESZ-t sem említi név szerint.

[169] GOW, James: Kosovo: the final frontier? From transitional administration to transitional statehood. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: The international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 159.

[170] WELLER 2008: 1238.

hatásköreinek átruházása két irányban érvényesült: nemcsak az EULEX-hez, hanem a koszovói intézményrendszerhez is delegáltak kompetenciákat.[171]

2008 második felében csökkent a szerbek ellenállása, saját érdekeiket is felismerve már késznek mutatkoztak az együttműködésre azzal a két kikötéssel, hogy semleges marad és nem az Ahtisaari-tervet ülteti át a gyakorlatba az EU missziója, továbbá a Biztonsági Tanácsnak rá kell bólintania az EULEX működésére. Igaz, a közeledés csak a szerbiai szerbekre volt igaz, Észak-Koszovóban továbbra is mereven elutasítóak voltak. A helyzetet tovább nehezítette, hogy amint a szerbek egyre inkább partnernek tekintették az EULEX-et, az albánok fogalmaztak meg mind több aggályt az EU-misszió koszovói szerepvállalásával kapcsolatban.[172]

Szót kell ejteni az uniós jelenlét másik komponenséről is: az Európai Unió Irodája a Bizottság egykori összekötő irodájából jött létre, s 2010 óta az Európai Külügyi Szolgálat (EEAS) részét képezi. Élén különmegbízott, az EUSR áll, jelenleg a tisztségét Samuel Žbogar volt szlovén külügyminiszter tölti be. Az Iroda lényegében Brüsszel meghosszabbított keze Koszovóban a politikai párbeszéd és az EU-integráció megkönnyítése érdekében.[173]

Összességében elmondható, hogy az Ahtisaari vezette státusztárgyalások kudarca és az EU vezette párbeszéd között eltelt időben nem történt lényeges előrelépés: ez a négy év Szerbia a koszovói függetlenség kikiáltását követő diplomáciai offenzívájával, illetve az ICO és az EULEX felállításával kapcsolatos vitákkal telt.

[171] SZILÁGYI 2009: 11.
[172] Uo. 14.
[173] Például az előcsatlakozási alap, az IPA támogatásait is az Iroda koordinálja.

3. A Belgrád–Pristina dialógus felújítása: tárgyalások az Európai Unió felügyelete mellett

3.1. A közeledés kulcsa: a szerb belpolitika változásai

Az április 19-i megállapodás létrejöttét nagyban megkönnyítette a szerb belpolitika alapvető változása, az integráció iránt elkötelezett politikai elit megerősödése. 2003-ban nagy törést jelentett Zoran Đinđić halála – ő már azok közé a politikusok közé tartozott, akik ha nyilvánosan nem is ismerték volna be, de valójában lemondtak Koszovóról és az európai perspektívát ennél sokkal előbbre valónak tartották.[174]

Ehhez képest Vojislav Koštunica miniszterelnöksége (2004–2008) visszalépést jelentett, ami jellemzően a szerb nemzeti egység eszméjének középpontba állításában és a háborús bűnöket vizsgáló hágai ENSZ-bíróságnak (ICTY) való ellenszegülésben mutatkozott meg.[175] Ebben az időszakban Tadić, a Demokrata Párt (DS) köztársasági elnöke képviselte a mérsékeltebb vonalat, a Koszovó-politikát azonban inkább a nagyobbik koalíciós párt, a Szerbiai Demokrata Párt (DSS) határozta meg.[176] A koszovói függetlenség kikiáltását a szerbiai pártok (leszámítva a nem túl jelentős liberálisokat) egyöntetű felháborodással fogadták, de a koszovói kérdés rövidesen meg is osztotta a szerb belpolitikát. Csak a függetlenségi nyilatkozat elítélésében volt egység közöttük, a további lépéseket illetően már megmutatkoztak a törésvonalak, s ez 2008 tavaszán a kormánykoalíció felbomlásába került.[177] A politikai palettán a Koštunica vezette DSS végleg átsodródott a szélsőségesek közé, az EU-tagjaitól elismerő nyilatkozataik visszavonását követelte, a Tadić vezette mérsékelt blokk ellenben nem kívánta Koszovó miatt kockára tenni az EU-integrációt (amely 2006 tavaszán egyszer már megfeneklett a háborús bűnösök felelősségre vonása miatt[178]).

Érthető félelmekkel tekintett a nyugat a 2008 májusára kiírt előrehozott választásokra, sokan előre borítékolták a nacionalista erők előretörését. Mégis ekkor zajlott le az a mai napig érvényes hatalmi átrendeződés, amely a külvilágot megkönnyebbüléssel tölti el: nem kis meglepetésre a DSS és a Vojislav Šešelj vezette radikálisok alulmaradtak, és a Demokrata Párt lett a koalíciós kormány vezető ereje.[179] Bekerült a kormányba

[174] ICG 2002(a):18.
[175] OROSZ 2008: 12.
[176] ICG 2008: 2.
[177] PANDÚR József: A Nyugat-Balkán Koszovó függetlenné válása után. In: Pro minoritate, 2008/3. 126.
[178] VARGA László: Szerbiai európai integrációs helyzetkép. In: Európai Tükör, 2011/6. 86.
[179] PANDÚR 2008: 127.

Milošević egykori pártja, a Szerbiai Szocialista Párt, amely Ivica Dačić irányításával szociáldemokrata fordulatot hajtott végre: szakítva a múlttal eltávolodott a nacionalista tábortól, új célokat fogalmazott meg és új szavazóbázisra tett szert. A miniszterelnök a politikában kevésbé tapasztalt, közgazdászként viszont igen jónevű Mirko Cvetković lett. Kormánya már elkötelezett volt az ország európai integrációja iránt.[180] Ezt követően a 2012 júliusában hivatalba lépő, a Szerb Haladó Párt (SNS), a szocialisták (SPS) és a Szerbia Egyesült Régiói (URS) alkotta koalíciós kormány még határozottabban kiállt az EU-csatlakozás mellett, s ennek érdekében hajlandónak mutatkozott korábban elképzelhetetlennek hitt kompromisszumokra. Ahogy egyre világosabbá vált Koszovó függetlensége, úgy puhult fel a szerb álláspont.

Megérett a birtokonkívüliségből és a Koszovóhoz való vég nélküli ragaszkodás hiábavalóságából fakadó felismerés, hogy Szerbiának el kell fogadni a realitásokat, hogy Koszovó *de facto* nem része többé. Amit továbbra is elutasítanak az valójában csak az egyoldalú elszakadás – a civilizált elválás elől már nem zárkóznak el teljesen.[181] Hiszen attól nem lesz jobb, hogy nem ismerik be a terület elvesztését. A nacionalista, „mindent vissza" álláspont semmilyen gazdasági előnnyel nem jár, viszont politikai elszigetelődéshez vezet. Az a pragmatikus politika ugyanakkor, melyet a Dačić-kormány képviselt igyekezett a szerbség javára kiaknázni a helyzetben rejlő lehetőségeket, vagyis biztosítani a megfogyatkozott koszovói szerb közösség jogait (autonómia, középkori szerb kolostorok területenkívülisége) és közeledni az európai integrációhoz. A jelek szerint a 2014 áprilisában hivatalba lépett új kormány sem kíván letérni erről az útról. Az európai integráció ugyanis magában hordozza a gazdasági felemelkedés esélyét, egyrészt a megnyíló uniós fejlesztési források révén, másrészt a befektetői bizalom növekedésével. Mindkettőre égető szüksége van az egyre súlyosbodó gazdasági problémákkal küszködő országnak.[182]

Az a két párt, amelyik folyamatosan a Koszovó-diskurzusra építette politikáját, a Koštunica vezette Szerbiai Demokrata Párt (DSS) és a Szerb Radikális Párt (SRS) jelentősen meggyengült, a 2014. márciusi előrehozott parlamenti választásokon már egyikük sem érte el az 5 százalékos bejutási küszöböt.[183] Közben a szerb nacionalizmus másik fellegvárában, az ortodox egyházban is elmozdulás figyelhető meg a korábbi állásponthoz képest, az új pátriárka 2010-es rigómezei beszédében már egészen békülékeny hangot ütött meg.[184]

De a fordulat nemcsak a politikai elit szintjén figyelhető meg. A közvélemény-kutatások pontosan mutatják, hogy a szerbiai emberek számára a mindennapi boldogulás

[180] VALKI 2003: 12.

[181] ICG 2012: 8.

[182] HUSZKA Beáta: Óvatos optimizmus Szerbiából – a kormány eddigi mérlege. Magyar Külügyi Intézet, 2013(c). 6. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=EKMEBL

[183] HUSZKA Beáta: Előrehozott választások Szerbiában – meglepetések nélkül. Magyar Külügyi Intézet, 2014. 3. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=GCKNNI

[184] ICG 2010: 5.

előbbre való a koszovói kérdésnél.[185] Belefáradtak a Koszovóért folytatott kilátástalan harcba. Ugyanakkor tévedés lenne azt gondolni, hogy csak a focipályákról jól ismert radikálisok képtelenek elengedni Koszovót.

Ez a kettősség a felső vezetés szintjén is megfigyelhető volt: miközben Nikolić államelnöktől nem idegenek a nacionalista gesztusok (közismert előélete miatt amúgy sem lehetne a megbékélés arca), addig Dačić az ésszerű kompromisszumokra, lemondásokra hajlandó vonalat képviselte.[186] (Ahogy láttuk, korábban Tadić és Koštunica ugyanígy nem követett egységes irányvonalat.) Hasonló ellentét volt megfigyelhető a szerb vezetés két, a tárgyalási stratégiát rögzítő dokumentumában. Bár mindkettő jelzi Belgrád mérséklődő álláspontját, a Nikolić államfő által jegyzett ún. Platform kiterjedt, az Ahtisaari-terven túlmutató területi autonómiát követelt a koszovói szerbeknek és a szerb önkormányzatok szövetségének felállítását, melyben részt vesznek déli szerb többségű önkormányzatok is – Dačić ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a Platform nem szentírás, melynek minden pontjához ragaszkodnának. Amíg a Platformot mint tárgyalási alapot üdvözölték a koszovói szerb vezetők, az ennél engedékenyebb és a realitásokhoz jobban igazodó Határozat már éles tiltakozást váltott ki körükben. A szerb kormány tárgyalási alapelveit rögzítő dokumentum elfogadta Koszovó területi integritását, Észak-Koszovó feletti joghatóságát és a koszovói szerbek emberi jogainak védelmét állította középpontba.[187] Utóbbi mégis nagyobb súllyal esett latba, mivel a kormány előterjesztését 2013 januárjában rendkívüli vitanapján a belgrádi parlament is megerősítette.[188]

Meg kell jegyezni, hogy Belgrádnak és Mitrovicának nem feltétlenül azonosak az érdekei, ellenkezőleg, az elmúlt évek azt mutatják, hogy a szerb–szerb kapcsolatokban is gyarapodnak az ellentétek. A szerb–albán párbeszédben szerb részről az anyaállam szava érvényesül. 2010-től a szerb kormányzat már egyre inkább szorgalmazta a nemzetközi igazgatással való együttműködést, hiszen ez volt az egyik legelső elvárás az uniós tagjelöltség feltételei között. A szerb tárgyalási stratégia mindinkább a szerb kisebbség jogaira fókuszált, s felismerve hogy az EU jóindulata és párhuzamos állam egyszerre nem tartható fenn, a koszovói intézményrendszer részét képező, ám mégis Pristinától nagyrészt önálló intézményi struktúra kialakításán dolgozott.[189] Ez lényegében a meglévő hálózatok átemelése a koszovói államkeretbe mint az önkormányzatiság intézményei. A határontúliak viszont nem voltak hajlandóak az EULEX-szel való együttműködésre és semmilyen formában nem kívánnak betagozódni új államukba. Ebben közrejátszik, hogy az észak-koszovói vezetésben elsősorban azoknak a radikális pártoknak van befolyása, melyek Szerbiában már ellenzékbe

[185] OROSZ 2008: 18.

[186] HUSZKA Beáta: The EU–Serbia–Kosovo triangle: an enduring impasse. Magyar Külügyi Intézet, 2013(b). 12. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=HRIIHM

[187] Uo. 13.

[188] International Crisis Group (ICG): Serbia and Kosovo: the path to normalisation. 2013, 8. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/223-serbia-and-kosovo-the-path-to-normalisation.pdf

[189] Uo. 20.

szorultak. Időről időre az anyaállam szemére vetik, hogy túl sokat enged a tárgyalóasztalnál, a helyi szerb vezetőket ellenben gyakran éri az a vád, hogy nem értik a nagypolitika összefüggéseit, s ráadásul a színfalak mögötti egyeztetéseket azon nyomban nyilvánosságra hozzák.[190]

A retorikában a szerb vezetés tudatosan igyekezett különválasztani az egyoldalú elszakadást és Koszovó tárgyalásos úton történő függetlenedését. Voltak rá utalások, félmondatok, hogy ez utóbbihoz már hozzájárulna Szerbia, de ezek komolyságát nem könnyű megítélni. Annál is inkább nehéz az egyes megnyilatkozások értékelése, mert nemcsak a belgrádi kormány, a szerbiai radikális ellenzék, az észak-koszovóiak és a dél-koszovói szórványszerbség álláspontja különbözik, hanem – ahogy korábban már láthattuk – a szerb belpolitika hivatalos szereplői is egészen más hangot ütnek meg Koszovó kapcsán. Sőt, az egyes vezetők (pl. Tadić és az államfői tisztségben őt követő Nikolić) véleménye, hangvétele is sokat változott részint a hazai helyzet, részint a nemzetközi kilátások függvényében. Például a 2011-es barikádharcokat kezdetben támogatta Szerbia, ősszel viszont már befejezésükre szólított fel.[191] Mindenesetre a felosztás és cserébe a maradék Koszovó államiságának elismerése 2008 után sokszor felmerült. A korábbi, Demokrata Párt vezette kormány nem támogatta nyíltan, a legutóbbi kormány, és maga Ivica Dačić viszont többször is hangot adott támogatásának.[192]

Ötlet szintjén számos történelmi párhuzam felmerült Észak-Koszovó speciális státuszával kapcsolatban: megjelent a Boszniában egyik entitáshoz sem tartozó Brčko körzet példája – ennek átültetése Észak-Koszovóra megosztott szuverenitást jelenthetne a terület felett.[193] Mint további, Észak-Koszovóra alkalmazható receptek szóba került a Finnországhoz tartozó, de svédek lakta Åland-szigetek speciális helyzete, az 1998-as angol–ír nagypénteki egyezmény és Dél-Tirol (Alto-Adige) 1948-ban megállapított széleskörű autonómiája.[194] Ám ezek valójában csak kósza ötletek – egyik esetében sem beszélhetünk kidolgozott modellekről, stratégiáról.

3.2. Az EU szerepvállalása a státuszkérdés megoldásában

2011 márciusában immár az Európai Unió közvetítésével újították fel a Koszovó és Szerbia közötti tárgyalásokat.[195] Bő egy éven át az egyeztetések szakértői szinten zajlottak, majd 2012 második felében már magasabb szinten folytatódott a párbeszéd, melynek tetőpontját a két államfő, Tomislav Nikolić és Atifete Jahjaga találkozója jelentette 2013 februárjában.[196]

Szembetűnő, hogy az Európai Unió felügyelte tárgyalások milyen gördülékenyen zajlottak – legalábbis ahhoz képest, ahogy az ENSZ égisze alatt folytak 2005 és 2007

[190] ICG 2012: 7.
[191] Uo. 11.
[192] SZIÁGYI 2011(b): 6.
[193] ICG 2012: 17.
[194] Uo. 8.
[195] SZIÁGYI 2011(b): 3.
[196] HUSZKA 2013(b): 3.

között. De mit tudott az EU, amire az ENSZ nem volt képes?

Egyrészt kézzelfogható hasznokat tudtak felkínálni arra az esetre, ha Szerbia elmozdul a korábbi „mindent vissza" álláspontról, illetve kézrekeríti és kiszolgáltatja a még bujkáló háborús bűnösöket. Ennek megfelelően a Bizottság már azután javaslatot tett az Európai Tanácsnak Szerbia tagjelölti státuszára, hogy 2011 nyarán az utolsó keresett szerb tábornokokat, Ratko Mladićot és Goran Hadžićot is kiadták a Volt Jugoszlávia Nemzetközi Törvényszéknek (ICTY). Jelenleg a teljes jogú tagság és a koszovói kérdés összekapcsolása jelenti a leghatásosabb eszközt Brüsszel kezében a szerb kormány befolyásolására, azt kommunikálva, hogy minden előrelépéssel közelebb kerülnek az európai integrációhoz. 2012 márciusában ez a hivatalos tagjelölti státusz elnyerését jelentette,[197] az április 19-i megállapodás után pedig az Európai Bizottság a Miniszterek Tanácsának a csatlakozási tárgyalások megkezdését javasolta.

Ugyanakkor Belgrád csak erős nyomásgyakorlásra teljesítette az elvárásokat, annál is inkább mert úgy látták, hogy ha megfelelnek a feltételeknek, akkor az EU rögtön újabbakat támaszt.[198]

Amíg az ENSZ égisze alatt zajlott tárgyalások homlokterében a státuszkérdés állt, 2011-től az EU tudatos stratégiával az érzékeny, Koszovó hovatartozásával összefüggő jogviták helyett a mindennapi életet érintő technikai–gyakorlati kérdéseket állított a középpontba. Ezek alatt elsősorban határőrizeti kérdéseket, vámügyeket, légtérhasználatot, a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok normalizálását, az eltűnt személyek ügyében való együttműködést, a személyek szabad mozgását, az UNMiK által kibocsátott személyi iratok elfogadását, a diplomák kölcsönös elismerését és Koszovó regionális képviseletét értjük.[199] Az EU-stratégia célja kétirányú volt: egyrészt a technikai jellegű kérdések tárgyalóasztalhoz ültetik a feleket és megindíthatnak egy hosszabb távú békefolyamatot, másrészt valós, hétköznapi problémák kerültek napirendre a helyi lakosság életének könnyítése érdekében.

Eleinte a szerbek elzárkóztak a technikai jellegű tárgyalások elől, mondván ez Koszovó fokozatos elismeréséhez vezetne.[200] Kétségkívül nem volt alaptalan az a várakozás, hogy ha sikerül az említett részletkérdésekben beindítani a párbeszédet, akkor idővel egyenrangú partnerként fogják elfogadni a másikat: a kezdeti tárgyalások célja tehát a kölcsönös megértés, a bizalomépítés volt és a kiegyensúlyozott szomszédi kapcsolatok megalapozása, hogy utána már a fajsúlyos politikai kérdésekben is közeledhessenek az álláspontok.

A közeledésben mindkét fél érdekelt volt, hiszen viszonyuk rendezése kimondva–kimondatlanul európai integrációjuk alapfeltétele. Ugyanakkor a kapcsolatok normalizálásán egészen mást értettek Belgrádban és Pristinában. Albán értelmezésben ez függetlenségük elismerését, a diplomáciai kapcsolatok felvételét jelentette,

[197] ICG 2013: 2.
[198] ICG 2012: 11.
[199] HUSZKA Beáta: Történelmi egyezmény Észak-Koszovóról: az EU-diplomácia sikere. Magyar Külügyi Intézet, 2013(a), 4. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=GXRGNU
[200] ICG 2010: 20.

valamint Szerbia hozzájárulását ENSZ-tagságukhoz és a koszovói központi intézményrendszer kiterjesztéséhez a zömében szerbek lakta észak-koszovói területekre.[201] A szerb fél viszont a kapcsolatok rendezése alatt elsődlegesen azt értette, hogy az egyoldalú elszakadás helyett közösen határozzák meg Koszovó státuszát, és Észak-Koszovó az Ahtisaari-terven túlmutató széles önigazgatási jogok birtokában mint állam az államban működhet Koszovóban, fenntartva egy későbbi felosztás lehetőségét – s időrendben csak ezt követheti az államelismerés.[202] Ennek megfelelően időről időre megmutatta a közeledés buktatóit, amikor a tárgyalóasztalnál megszületett kompromisszumokat hazaérkezve az albánok már egészen máshogy tálalták, mint ahogy Szerbiában értelmezték, és fordítva.

3.3. A tárgyalások legkritikusabb pontja: párhuzamos állam Észak-Koszovóban

Az Európai Unió alapvető célja egységállam létrehozása volt az észak-koszovói párhuzamos állami struktúrák felszámolása révén, s a két etnikum közötti egyensúly kialakítása a szerb kisebbség kollektív jogainak elismerésével. Ilymódon a tárgyalások során kezdettől fogva napirenden volt Észak-Koszovó integrálása a koszovói intézményi struktúrába, hogy az Ibar folyó ne egy élesen elválasztó belső határ legyen. Ennek része volt a szerbiai szerb bírósági alkalmazottak, rendőrök, belügyesek és a titkosszolgálat embereinek eltávolítása, illetve ezek közül a helyi lakosok integrálása a koszovói rendőrségbe és igazságszolgáltatásba. Albán részről megfogalmazódott a Belgrádból érkező pénzsegélyek, átutalások átláthatóvá tétele.[203]

Észak-Koszovó 1989 óta folyamatosan lényegében Belgrád fennhatósága alatt állt, a koszovói szerbek saját intézményeiket működtették az anyaállam segélyeiből. Ez a mindössze 1000 km^2 három szerb önkormányzatot (Zubin Potok, Leposavić és Zvečan) és Észak-Mitrovicát foglalta magába[204] mintegy 55–65 ezer szerb lakossal,[205] akik már összességében kevesebben vannak, mint a déli enklávékban élő nemzettársaik, ám északon helyi többséget alkotnak. Itt a Szerb Nemzeti Tanácson keresztül az élet minden területén Szerbia szava érvényesült (és ezek egy része a mai napig változatlan): szerb tanterv szerint zajlott az oktatás, szerb pénzből működött az egészségügyi ellátórendszer, az igazságszolgáltatás, dinárral fizettek, a beruházások mind Szerbiából érkeztek, Szerbia bocsátotta ki a személyes iratokat.

2008 után is mindent megtettek a Mitrovica és Pristina közti kapcsolatok normalizálása ellen, azon voltak, hogy minden kapcsolat szakadjon meg a határontúli szerbek és az albánok dominálta koszovói központi hatalom között. A függetlenségi nyilatkozatot követően a választások lebonyolítását is magára vállalta Belgrád, a 2008. május 11-én tartott választások után az észak-koszovói szerb önkormányzatok szerves részei lettek a szerb kormányzatnak.[206] A kiemelkedő fizetésekkel elérték, hogy a szerb lakosság

[201] ICG 2013: 5.
[202] ICG 2012: 9.
[203] ICG 2013: 19.
[204] ICG 2010: 8.
[205] ICG 2013: 10.
[206] ICG 2010: 10.

(mindenekelőtt a három északi önkormányzatban élők és az észak-mitrovicaiak) ne vállaljon munkát koszovói vállalatoknál és állami intézményeknél.[207] Szerbia nemcsak a rendszeres adományokkal kötötte magához a szerblakta területeket – engedelmességet várt cserébe és megfélemlítéssel, zaklatással, a bérek és szociális juttatások megvonásával próbálta ellehetetleníteni a koszovói hatóságokkal való együttműködést.[208]

Egészen más helyzetben voltak a déli enklávék, a szórványszerbség nem engedhette meg magának a passzív ellenállást: bár lélekszámban meghaladják az északon élő nemzettársaikat (az Ibartól délre nagyságrendileg 75 ezer szerb lakik),[209] elhelyezkedésükből adódóan nem tudták úgy megszervezni magukat – rászorulnak a koszovói államra és a nemzetközi védelemre, s ilymódon nem is lehetett más választásuk, mint betagozódni a többségi társadalomba. Nagy számban vesznek részt a koszovói választásokon, képviseltetik magukat a pristinai törvényhozásban és a 2011-ben beiktatott Thaçi-kormányban miniszteri tárcákhoz is jutottak.[210] Ami délen sikerült a központi kormányzatnak, északon nem működhetett. Az integráció kudarcának okait az anyaállammal való, földrajzi közelségből is következő szoros kapcsolatok mellett abban találjuk, hogy az ottani szerbek helyi többséget alkotnak, s (részben) etnikailag homogén területeken élnek. Pristina mégis ugyanazt a szabadságot kívánta biztosítani Észak-Koszovónak, mint a déli szerb többségű önkormányzatoknak.

Ahogy a fentebb bemutatott módon változtak a szerb belpolitika erőviszonyai és egyre kitapinthatóbbá vált az EU kondicionalitása, Belgrád egyre konstruktívabban állt a Koszovó-kérdéshez. Már készek voltak elismerni a koszovói állam fennhatóságát az Ibartól délre eső területek felett, amennyiben befolyása északon változatlanul, az albánok beleegyezésével fennmarad és az északi önkormányzatok szövetsége létrehozhatja saját választott közgyűlését.[211] Pristinában ugyanakkor az Ahtisaari-terven túlmutató autonómiáról („Ahtisaari-plusz”) hallani se akartak. Ellenkezőleg, a központi kormányzat azon volt, hogy hatalmát északra is kiterjessze, a területet a szerb kisebbség jogainak elismerése mellett beillessze a koszovói egységállamba, ahol mindenütt azonos szabályok érvényesülnek (egységes jogrendszer, központi rendőrség stb.), és egyúttal ellenőrzése alá vonja az északi határokat. Ez a terület ugyanis – melyre vajmi kevés rálátása van a koszovói albán adminisztrációnak, de másrészt a szerb kontroll is részleges volt már hosszú évek óta – a csempészet és szervezett bűnözés egyéb formáinak melegágya, s ezen ellen sem az EULEX, sem a koszovói egyenruhás szerbek nem tudtak hatékonyan fellépni.[212] A szerbek számára ugyanakkor az Észak-Koszovó és Szerbia közti határ lezárása első lépés az észak-koszovói szerb intézményrendszer felszámolása és a koszovói központi hatalomnak való alárendelődés felé. Ennek megfelelően 2011 júliusában, amikor a pristinai vezetés elszánta magát a két szerb többségű területen fekvő határállomás felállítására (Jarinje, Brnjak), amit ráadásul nem is az EULEX, hanem koszovói vámtisztek és rendőrök

[207] JUDAH 2008: 103.
[208] ICG 2008:7.
[209] JUDAH 2008: 102.
[210] VÁRADY 2010: 23.
[211] ICG 2013: 24.
[212] ICG 2012: 5.

kívántak ellenőrizni, a helyi szerbek útzárakkal, barikádok emelésével igyekeztek megakadályozni a határellenőrzés felállítását.[213] Nem véletlen ez a heves ellenkezés, hiszen tisztában lehettek vele, hogy ha a korábbi belső adminisztratív határ államközi határrá válik, megszűnik a korábbi szabad átjárás és gondtalan érintkezés az anyaállammal, mi több, a Szerbiából Észak-Koszovóba érkező, helyben felhasznált áruk után is vámot kell fizetni.[214]

A 2008 márciusi megmozdulások óta ez volt a legnagyobb etnikai töltetű válság Koszovóban. A KFOR erői a komolyabb vérengzést megfékezték, de a barikádharcok egész ősszel tartottak – látva a feszültségeket még sürgetőbbé vált a Belgrád–Pristina dialógus folytatása.

3.4. A technikai tárgyalások első eredményei

Bár az igazi áttörést az április 19-i egyezmény hozta, az említett kérdésekben már ezt megelőzően is születtek megállapodások. 2011 júliusában egyeztek meg az UNMiK által kibocsátott születési és házassági anyakönyvi kivonatok elfogadásáról és a diplomák kölcsönös elismeréséről. Utóbbi azért is volt különösen aktuális probléma, mert a Preševo-völgyi albánok a Pristinában szerzett diplomával nem tudtak elhelyezkedni.[215] Ugyanígy az ötödik tárgyalási fordulóban állapodtak meg a szabad mozgásról – koszovói dokumentumokkal addig be sem lehetett lépni Szerbia területére.[216] A tárgyalások eredményeként a szerb fél elfogadta a koszovói személyi igazolványokat, jogosítványokat és rendszámtáblákat (KS vagy RKS autójellel).[217] Ugyanakkor nem volt egyértelmű, hogy a koszovói szerbeknek le kell-e cserélniük a Belgrád által kibocsátott KM (Kosovska Mitrovica) autójelű rendszámtábláikat. A gyakorlatban mindenesetre nem éri őket hátrány emiatt a határátlépésnél.[218]

2011. szeptember 2-án dűlőre jutottak a koszovói vámbélyegzőről és a kísérő iratok formai követelményeiről, melyeken a *„Customs of Kosovo”* jelölést tüntetik fel.[219] Ez volt az aranyközépút az „UNMiK Koszovó” (amihez Szerbia ragaszkodott) és a Koszovói Köztársaság (melyet az albánok használtak volna) megnevezés között. Azt, hogy a tárgyalások nem voltak buktatóktól mentesek és kezdeti szakaszában bármilyen incidens letéríthette volna útjáról a közeledést, jól jelzik azok a már említett összecsapások, melyek azután bontakoztak ki, hogy koszovói vámtisztek kívánták átvenni az északi határok ellenőrzését.

Ebben a kérdésben az előrelépést az integrált határőrizeti rendszer (IBM) felállítása hozta 2011 decemberében, igaz, a gyakorlati megvalósítás csak egy éves késéssel kezdődött meg.[220] Az EULEX felügyelete mellett a határátkelőket a koszovói rendőrség

[213] ICG 2013: 1.
[214] Uo. 11.
[215] HUSZKA 2013(b): 7.
[216] JUDAH 2008: 100.
[217] ICG 2012: 12.
[218] ICG 2013: 15.
[219] ICG 2012: 1.
[220] ICG 2013: 2.

kötelekébe tartozó szerb és kisebb részben albán tisztek kezdték ellenőrizni. Megszűnt a szabad átjárás Koszovó északi részén és egységes szabályok léptek életben Koszovó külső határainál. 2013 elején tisztázták a határon szedett vámok elosztását. A január 17-én kötött egyezség értelmében azon Szerbiából szállított termékek vámdíja, melyeknek célállomása Észak-Koszovó, közvetlenül a szerblakta területek fejlesztésére létrehozott alapba kerülnek. Az alapot, melybe éves szinten akár 10 millió euró is befolyhat, egy háromtagú bizottság ellenőrzi, az albánok, a koszovói szerbek és az EU egy-egy tagot delegálnak.[221]

Még ezt megelőzően, 2012 februárjában egyezségre jutottak a felek Koszovó regionális szervezetekben való képviseletéről. A közeledést elősegítendő összekötő irodák létesültek a két fővárosban. 2012-ben a közeledés átmenetileg lelassult: a szerbiai parlamenti és elnökválasztás kampánya alatt, majd a nyáron is zajló koalíciós tárgyalások idejére megrekedtek a tárgyalások.

3.5. Áttörés a szerb–albán kapcsolatokban: az április 19-i Brüsszeli Megállapodás

2013. április 19-én minőségileg új szakaszba lépett a koszovói albánok és Szerbia közötti kapcsolat. A Brüsszeli Megállapodás lényegét tekintve, a Dačić-kormány beletörődött a demográfiai és hatalmi realitásba, hozzájárult a szerb többségű területek beillesztésébe a koszovói jog- és intézményrendszerbe, s cserébe fokozott védelmet harcolt ki a határontúli szerbségnek. Az egyezmény ugyanis lehetőséget ad a szerb önkormányzatok szövetségének létrehozására és széleskörű autonómiát biztosít, ami kiterjed a rendőrség és igazságszolgáltatás, a gazdaságfejlesztés, oktatás, egészségügy, város- és vidékfejlesztés területére.

A párhuzamos állam leépítését szolgálja az észak-koszovói szerb rendőri erőket is magába foglaló egységes koszovói rendőrség felállítása.[222] A megállapodás értelmében a rendőrség összetételét mindenhol a helyi lakosság etnikai arányai szabják meg és a bírói testületekben is megfelelően képviseltetheti magát a szerbség.[223] Elősegítendő, hogy a lakosság bizalmát élvező rendőrség jöjjön létre, Észak-Koszovónak saját rendőri vezetője lehet a koszovói rendőrség intézményi struktúráján belül.[224] A helyi rendőrparancsnokot a szerb önkormányzatok gyűlése választja, ahogy délen már korábban is ez volt a gyakorlat. Az egyezményben foglaltaknak megfelelően nyáron az észak-koszovói, Pristinától független rendőrőrsök bezártak, befejezték tevékenységüket az addig szerbiai pénzből működő bíróságok és ügyészi hivatalok is. Az itt alkalmazottak természetesen nem veszítik el megélhetésüket, az eddigi

[221] Uo. 17.

[222] A 2013. április 19-i Brüsszeli Megállapodás Koszovó és Szerbia *között (First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations),* 7. pont. Elérhető: http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData/2013/04/20/3224318/Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf

[223] HUSZKA 2013(a): 3.

[224] ICG 2013: 21.

intézményeket fokozatosan átemelik a központi igazgatási struktúrába.[225]

Ugyanígy Koszovó területi integritása felé mutat a határátlépés egységesítése, a határellenőrzés felállítása Észak-Koszovó és Szerbia között. Hat határellenőrző pontot állítottak fel, és a kezdeti nehézségek ellenére ezek már működnek.[226] A párhuzamos struktúrák leépítése nem azt jelenti, hogy ezentúl az észak-koszovói közigazgatást Pristinából küldött albánok veszik át – a cél sokkal inkább az állami struktúrák megkettőződésének kiküszöbölése, az átlátható és a jogállami normákkal összhangban álló működés, illetve hogy ne mint állam az államban létezzen Észak-Koszovó, hanem szoros kapcsolatban a tartomány egészével.[227] Szükséges az elkülönülés hétköznapi formáinak megszüntetése is: Észak-Koszovóban még szerbiai közműszolgáltatók működnek, a gépkocsikon szerbiai rendszámtábla van, dinárral fizetnek.

Természetesen mindkét érintett félnek alább kellett adni az igényeiből, hogy a tizedik tárgyalási fordulón végre mindenki rábólintson a megállapodásra. A koszovói szerbek területi autonómiáját az egyezmény szűkebbre szabja, mint azt Belgrád a tárgyalóasztalnál indítványozta, a szerb önkormányzatok szövetsége egyelőre csak Észak-Koszovóra korlátozódik, a hat déli önkormányzat (Gračanica, Klokot, Novo Brdo, Parteš, Ranilug és Štrpce) nem részese. Ugyanakkor Szerbiának az egyezmény aláírásával nem kellett elismernie Koszovó államiságát.

A felek vállalták, hogy április 26-ig végrehajtási tervet készítenek a Brüsszeli Megállapodás életbe léptetésére és közös bizottságot állítanak fel a végrehajtás felügyeletére.[228] A végrehajtási dokumentum végül csak május 22-re készült el.

Minden nehézség ellenére az Unió sokszor, sok helyen bírált közös kül- és biztonságpolitikájának első átütő diplomáciai sikere volt az április 19-i megállapodás, mert olyan megoldási javaslatot sikerült kidolgozni, amivel a koszovói albánok is közelebb kerülnek céljaikhoz, de ugyanakkor a szerb fél sem érzi magát kisemmizve. A felek arra is ígéretet tettek, hogy nem fogják akadályozni a másik EU-integrációját és más államokat sem fognak erre biztatni.[229]

A Brüsszeli Megállapodás jelentőségét jól mutatja, hogy három napra rá április 22-én az Európai Bizottság javaslatot tett a Miniszterek Tanácsának a Szerbiával való csatlakozási tárgyalások megkezdésére, valamint Koszovó bevonására a Stabilizációs és Társulási Folyamatba (SAP).

Az április 19-i megállapodás után a közeledés folytatódott, még ugyanebben az évben sikerült további technikai kérdésekben is megállapodni. Szeptemberben telekommunikációs és energiaügyekben történtek előrelépések: hamarosan lehetővé

---

[225] Az Európai Bizottság a Miniszterek Tanácsa és az Európai Parlament számára készített 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról *(Kosovo Progress Report)*, 6. Elérhető: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_kosovo/ks_progress_report_2013_en.pdf

[226] Uo. 5.

[227] HUSZKA 2013(b): 10.

[228] Brüsszeli Megállapodás 2013: 12., 15. pont.

[229] Uo. 14. pont.

válik, hogy Koszovónak saját nemzetközi országhívókódja legyen, s ezután már nem a nemzetközi hívás tarifái vonatkoznak a koszovói és szerb mobilhálózat közötti helyi hívásokra. Legalább ekkora gondot okozott, hogy a szerb kisebbség következetesen nem fizetett az elektromos áramért. Amíg a szórványszerbséget a szolgáltatás kikapcsolásával sikerült rábírni a számlák kiegyenlítésére, északon ugyanez nem működött.[230] Az egyezség értelmében az áramellátást a jövőben Koszovó egész területén a pristinai Elektrokosmet biztosítja.[231]

[230] ICG 2010: 21.
[231] HUSZKA 2013(c): 3.

4. A koszovói államiság dilemmái és a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye

4.1. Önrendelkezési jog vagy területi integritás?

Az elmúlt években leginkább Koszovó kapcsán került be a köztudatba az a felismerés, hogy a népek önrendelkezési joga és az államok területi integritásához való joga ellentétben állhat. Az önrendelkezés jogának első jól ismert megfogalmazásait Woodrow Wilson az első világháború utáni rendezés alapelveit lefektető 14 pontjában és Lenin munkásságában találjuk, de jogi karaktert csak 1945-ben, az ENSZ Alapokmány elfogadásával nyert.[232] Mindazonáltal az önrendelkezés mint politikai–jogi kategória kerülendő kifejezés volt,[233] ugyanis hagyományosan elszakadási kísérletek jogalapjának számított, s így előtérbe helyezése destruktív hatással lenne a nemzetközi rendszerre és nem egy, nem kettő többnemzetiségű állam felbomlásával járhatna. Nem arról volt szó, hogy az 1945 utáni új szellemiségű nemzetközi jogrendben az önrendelkezés joga ne jelent volna meg – ellenkezőleg, nagy jelentőséggel bírt, ugyanakkor mindig alá volt rendelve a vesztfáliai rendszer alapját képező állami szuverenitásnak és az ezzel együtt járó területi integritásnak.[234] Vagyis, az önrendelkezési jognak nem volt olyan nagyhatalmi szinten elfogadott értelmezése, hogy az alapul szolgálna egyoldalú elszakadásra, függetlenedésre.

A nemzetközi jog releváns jogforrásait vizsgálva sem vezethető le az önrendelkezés jogából a *ius secedendi,* vagyis az elszakadás jogszerűsége. Az önrendelkezési jog valódi tartalma autonómiát, önkormányzást jelentett, és nem olyan jogot, ami hivatkozási alap az állami keretek szétfeszítésére.[235] Ezalól csak a dekolonizáció folyamata képezett kivételt: a gyarmati rendszer felbomlásakor kapcsolódott össze az önrendelkezési jog és a saját államiság igénye. Ezt az ENSZ Közgyűlésén elfogadott 1514-es számú határozat (Nyilatkozat a gyarmatoknak és a gyarmati népeknek nyújtandó függetlenségről) rögzítette 1960-ban. Ugyanakkor, mint az összes önrendelkezési jogot érintő közgyűlési határozat, egyúttal nem feledkezik meg a területi integritás sérthetetlenségének deklarálásáról, mondván „a területi integritás megbontása ellentétes az ENSZ Alapokmány céljaival és elveivel".[236]

Az ENSZ égisze alatt 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi

---

[232] KARDOS Gábor: Az önrendelkezés joga és Koszovó függetlensége. In: Acta humana, 2009/4. 42.

[233] KER-LINDSAY 2013: 838.

[234] Abdul D. Koroma bíró különvéleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez, 77. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15991.pdf

[235] KER-LINDSAY 2013: 841.

[236] Az ENSZ Közgyűlés 1540. sz.határozata (1960. december 14.), 6. cikk. Elérhető: http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml

Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális, Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya ún. első közös cikke a dekolonizációs nyilatkozaton túllépve már minden népre kiterjedően kodifikálta az önrendelkezési jogot: „[m]inden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket, és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket."[237] Pontos tartalmát, a belőle eredő jogokat és cselekvési lehetőségeket azonban nem tisztázták.

Egy másik sokat idézett közgyűlési határozat, a baráti kapcsolatokról szóló nyilatkozat (1970)[238] megismételve az Egyezségokmányok megfogalmazását hozzáteszi, hogy az önrendelkezési jog nem jogosít fel „szuverén, független államok teljes vagy részleges felosztására, vagy területi épségük, illetve politikai egységük megsértésére". Igaz, egy félmondatban azt is leszögezi, hogy a területi integritás sérthetetlensége csak azt az államot illeti meg, amely tiszteletben tartja a népek egyenjogúságának és önrendelkezésének elvét.[239] Magyarán a területi integritás itt már nem mint abszolút elv jelenik meg, hanem a diszkriminációmentesség függvényeként.[240] Ez egyenesen elvezet minket a belső és külső önrendelkezési jog szétválasztásához.

Az önrendelkezés joga főszabályként az anyaállamon belül érvényesíthető, a területi integritás sérelme nélkül. A nemzetközi gyakorlat is azt mutatta, hogy a gyarmati kontextuson kívül az önrendelkezés kisebbségvédelmet, föderatív államot, illetve autonómiához, önkormányzatisághoz való jogot jelenthet, a fennálló államhatárok megőrzése mellett.[241] Ugyanakkor már az 1920-as években az Åland-szigetek ügyében megjelent az önrendelkezési jog külső dimenziója, miszerint bizonyos extrém körülmények között, mint kivételes végső megoldás, az önrendelkezési jog gyakorlása az elszakadást is magában foglalhatja.

Ebből nőtt ki a *remedial seccession*[242] koncepciója, melynek alapvetése, hogy az elszakadás jogszerű népirtás, szisztematikus üldöztetés, kizsákmányolás vagy bármilyen egyéb olyan súlyos emberi jogi jogsértés esetén, ami kétségessé teszi az

---

[237] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966. december 16.), 1. cikk, 1. bekezdés. Elérhető: http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

[238] Az ENSZ Közgyűlés 2625 (XXV). sz. határozata hivatalosan: Nyilatkozat az államok közötti baráti kapcsolatokat és együttműködést érintő nemzetközi jog alapelveiről az ENSZ Alapokmányával összhangban

[239] AZ ENSZ Közgyűlés 2625. sz. határozata (1970. október 24.), 1. cikk, 35. bekezdés. Elérhető: http://www.un-documents.net/a25r2625.htm

[240] HILPOLD, Peter: Secession in international law: does the Kosovo opinion require a re-assessment of this concept? In: Hilpold, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amszterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 59.

[241] KARDOS 2009: 43.

[242] Bizonyos munkákban lehet találkozni egyéni fordításokkal (pl. „jogorvosló elszakadás") , de a kifejezésnek egyelőre nincs a szakirodalomban bevett magyar megfelelője. Magam az „elszakadás mint gyógyír" fordítást tartanám a legszerencsésebbnek.

adott nép fennmaradását. A saját állam alapítása viszont *ultima ratio:* csak abban az esetben törik meg a területi integritás sérthetetlenségének főszabálya, ha az államhatalommal való megegyezésre, az önrendelkezés a fennálló határok megőrzése melletti biztosítására nincs remény.[243] Ez összecseng egy szintén új koncepcióval, a védelmi felelősség *(responsibility to protect)* elvével. Alapja az állami szuverenitás modern felfogása, mely szerint az állam áll az emberek szolgálatában és nem fordítva, s így a szuverenitás nem csak jogokat jelent, hanem felelősséggel jár – a saját állampolgárok oltalmazásának kötelességével.[244] Ennek a gondolkodásnak a gyökerei megjelennek már az amerikai függetlenségi nyilatkozatban, a francia forradalom eszményeiben és a felvilágosodás 17–18. századi teoretikusainak munkáiban, s ebben találjuk a humanitárius intervenció (erősen vitatott) elméleti legitimációját is, miszerint ha az állam nem védi polgárait (akiktől a szuverenitása származik), tétlenül nézi vagy saját maga követi el a humanitárius jogsértéseket, akkor ez a felelősség átszáll a külvilágra.

Összességében megállapítató, hogy a területi integritás sérthetetlensége bár nem abszolút, minden esetben érvényesülő jog, de alapvetően primátust élvez az önrendelkezési jog felett. Vagyis az anyaállam tiltakozása melletti egyoldalú elszakadásra nincs mód az önrendelkezés jogára való hivatkozással. Ezalól kivételt az említett *remedial secession* jelentheti, gyakorlásának első példájaként jellemzően Banglades indiai segítséggel kivívott elszakadását tartják számon. Ugyanakkor ami 1971-ben Kelet-Pakisztán esetében megállta a helyét, Koszovóra nézve nem igazolható: 2008-ban a koszovói népesség nem volt kitéve elnyomásnak, üldöztetésnek, a *remedial secession* gyakorlása pedig okvetlenül feltételez egy ésszerű időbeli korlátot. S nem szabad megfeledkezni róla, hogy Belgrád 2008-ban már (rossz alkupozíciójából eredően is) nyitott volt a koszovói autonómia legszélesebb formájára is,[245] s a terület visszaintegrálása nem a szerbek miatt volt kivitelezhetetlen, hanem az albánok merev ellenállása volt az oka.

Másrészt látni kell, hogy noha a *remedial secession* a nemzetközi jogirodalomban egyre nagyobb elfogadottságra tesz szert, nélkülözi a szerződéses jogi alapokat. Mi több, a jogszerűségét megalapozó szokásjogi norma kiemelkedése sem bizonyítható.[246] Ehhez ismétlődő, általános állami gyakorlat és a nemzetközi közösség jogi meggyőződése *(opinio iuris)* lenne szükséges. Ez azonban hiányzik: a kommunizmus összeomlásával összefüggő nagy horderejű változásokat, úgymint a Szovjetunió és Nagy-Jugoszlávia felbomlását nem egyoldalú elszakadások sorozataként, hanem mint szétválás fogadta el a külvilág.[247,248] Koszovó kapcsán pedig a nagyhatalmak sietve hangsúlyozták az ügy

[243] OETER 2002: 119.

[244] BELLAMY, Alex J.: Kosovo and the advent of sovereignty as responsibility. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: The international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 39.

[245] SULYOK Gábor: A koszovói függetlenség aktuális kérdései. In: Jogi iránytű (MTA Jogtudományi Intézet), 2007. 1. Elérhető: http://www.jog.mta.hu/sulyok_koszovo.pdf

[246] OETER 2002: 118.

[247] WOLFF – PEEN RODT 1913: 800.

egyediségét, nehogy Koszovó függetlenedése áttörést jelentsen az elszakadást szabályozó nemzetközi szokásjogban. Ekkor és emiatt került a középpontba a *sui generis* koncepció.

4.2. A *sui generis* koncepció

A nyugati hatalmak hozzáállása Koszovó jogi státuszához igen nagy ívet írt le az elmúlt huszonöt évben. A délszláv válság kitörésekor a koszovói kérdést még alapvetően szerb belügynek tekintették, érdeklődésük csupán a tartomány autonómiájának helyreállítására és az emberi jogok védelmére korlátozódott.[249] Madeleine Albright, a Clinton-kormány külügyminisztere 1998 őszén még kategorikusan kizárta Koszovó elszakadását, helyette a koszovói albánok önkormányzatának visszaadását, önigazgatási jogaik kiszélesítését nevezte az amerikai politika céljának.[250] Ezzel egybevágtak az Összekötő Csoport, a NATO Észak-atlanti Tanács és az Európai Unió állásfoglalásai is. A koszovói válság lezárását követően továbbra is az volt az uralkodó vélekedés, hogy Koszovó szemben a volt jugoszláv tagköztársaságokkal nem jogosult a kiválásra. Noha lehet találkozni az 1244-es BT-határozat olyan értelmezésével is, miszerint az megnyitotta az utat Koszovó függetlenedése felé, s a koszovói albánok maguk is erre törekedtek a NATO-intervenció után, valójában csak felfüggesztette Jugoszlávia szuverenitását: a testület célja egy átmeneti periódus után (melynek keretében a nyugati jelenlét hatására nyugvópontra kerül a konfliktus és Miloševićet eltávolítják a hatalomból) Koszovó autonómiája volt, Jugoszlávia részeként.[251] Ugyanakkor, a 2000-es években, amikor hosszú várakozás után megkezdődtek a tárgyalások Koszovó státuszáról, amerikai és nyugat-európai részről egyre inkább egy olyan álláspont körvonalazódott, hogy nincs más életképes megoldás, mint a függetlenség.[252] A fordulópontot 2004 tavasza hozta: a semmiből kirobbanó erőszakhullám rámutatott, hogy a helyzet tarthatatlan, és az is világossá vált, hogy a koszovói albánok névlegesen sem fogadják el a Jugoszláviához tartozást, a leggyengébb közjogi kapcsolat is a legerősebb ellenállást váltja ki Pristinában. Másrészt támadások érték a nemzetközi erőket is, ami jelezte, hogy a *status quo* sem fenntartható, mert minél tovább megoldatlan a konfliktus, annál valószínűbb, hogy a koszovóiak haragja a nemzetközi adminisztráció ellen fordul és a KFOR katonái idővel felszabadítók helyett megszállóknak fognak tűnni a szemükben.[253] S mivel a nyugati kivonulás, a terület Szerbiába való visszaillesztésének kísérlete pillanatok alatt és szinte automatikusan a

---

[248] A Balti-államok kapcsán államiságuk feléledéséről beszéltek, Namíbia és Kelet-Timor függetlenedése a dekolonizáció egy kései példája, Eritrea és Dél-Szudán esetében pedig a függetlenedés az anyaállam hozzájárulásával ment végbe.

[249] JUHÁSZ – MAGYAR – TÁLAS – VALKI 2000: 64.

[250] In Balkans Again, Promises, Promises. The New York Times, 1998. október 14. Elérhető a napilap online archívumában: http://www.nytimes.com/1998/10/14/world/conflict-in-the-balkans-news-analysis-in-balkans-again-promises-promises.html?pagewanted=2

[251] A Független Nemzetközi „Koszovó-Bizottság" jelentése 2001: 128.

[252] KER-LINDSAY 2009:141.

[253] HEHIR 2010: 10.

konfliktus kiújulását eredményezte volna, valóban nem mutatkozott igazán más lehetőség, mint a koszovói függetlenség elfogadása.[254]

Ez a váltás teremtette meg a *sui generis* koncepciót: elfogadva, hogy a koszovói függetlenedésnek nincs alternatívája, olyan megoldást kellett találni, ami nem fogja fenekestül felforgatni a nemzetközi rendszert – magyarán nem bátorít fel más függetlenségre áhítozó népeket. Koszovó részleges elismeréséig a területi egység elve a nemzetközi kapcsolatok kikezdhetetlen normája volt. A koszovói kérdés törte meg a nemzetközi közösségnek ezt a gyakorlatát: politikai okokból áldásukat adták Koszovó elszakadására, s ezzel az önrendelkezési jogot a területi integritás elé helyezték.[255] Ám hogy államiságának elismerése ne szolgáljon alapul más szeparatista mozgalmak számára, a nyugati hatalmak igyekeztek elkerülni, hogy Koszovó függetlensége mint az önrendelkezési jog kifejeződése kerüljön a köztudatba, s ehelyett lépten nyomon Koszovó *sui generis* jellegét hangsúlyozták: vagyis Koszovó egyedi eset, nem precedensértékű, nem alkalmazható más szituációkra.[256]

De mégis miben áll Koszovó sokat emlegetett egyedisége? Bár ő maga még nem használta a kifejezést, a rendezési tervvel együtt benyújtott 2007 márciusi jelentésében tartalmilag már Martti Ahtisaari is *sui generisről* beszélt, amikor Koszovó nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenségét mint egyetlen életképes opciót ajánlotta a Biztonsági Tanácsnak.[257] Arra azonban nem adott pontos magyarázatot, hogy miben látja Koszovó egyediségét.

A Nemzetközi Bírósághoz intézett amerikai beadvány, illetve az USA szóbeli meghallgatáson kifejtett álláspontja érvek három nagy csoportját különíti el[258] – s alapvetően ez már jó összefoglalása annak, amivel a *sui generis* koncepció támogatói érveltek. Ebben elsők között említik Koszovó Jugoszlávián belüli speciális helyzetét. Ám a kilencvenes években nemcsak a nyugati hatalmak hozzáállása, de a Badinter–Bizottság állásfoglalása is abba az irányba mutatott, hogy a tagköztársaságoknál alacsonyabb szintű közigazgatási egységek nem válhatnak ki egyoldalúan az államukból. A francia alkotmányjogász vezette testület a hat volt jugoszláv tagköztársaság függetlenséghez való jogát ismerte el – miként az 1974-es szövetségi alkotmány is rájuk ruházta a kilépés jogát.[259] S habár sok területen a két autonóm tartománynak is olyan széles szabadsága volt, hogy kvázi tagköztársaságként működtek, a függetlenedés joga ezeket nem illette meg.[260] Az Egyesült Államok

[254] KER-LINDSAY 2009:152.

[255] VALKI 2010: 54.

[256] KER-LINDSAY 2013: 837.

[257] Martti Ahtisaari ajánlásai Koszovó státuszára az ENSZ főtitkárához benyújtott jelentésében, 4.

[258] Jegyzőkönyv a Nemzetközi Bíróság szóbeli meghallgatásáról *(public sitting)* 2009. december 8-án. 25–26. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15640.pdf

[259] Természetesen lehet vitatkozni a döntés igazságosságával, ha azt vesszük, hogy Szlovénia népességben hasonló súlyt képvisel és területe sem sokkal nagyobb, mint Koszovó.

[260] KER-LINDSAY, James: The foreign policy of counter secession. Preventing the recognition of contested states. Oxford, Oxford University Press, 2012. 33.

álláspontja csupán a koszovói társadalom radikalizálódásának hatására változott meg: a Közel-Keleten lekötött amerikai külpolitika a balkáni válságövezetben igyekezett tehermentesíteni magát, és a tartomány gyors függetlenedését ekkor már kevésbé tartották veszélyesnek, mint a függetlenség további lebegtetését.[261]

Koszovó speciális helyzetének, és ezáltal az elszakadáshoz való jogának igazolására felhozták továbbá azokat a súlyos emberi jogi jogsértéseket, melyeket a tartomány a szerb uralom éveiben kényszerült elszenvedni. Ez az érvelés kimondva–kimondatlanul a *remedial secession* koncepcióját igyekszik érvényesíteni, a koszovói helyzet egyedi jellegét azonban ez sem igazolja: ez sem olyan vonása a koszovói kérdésnek, ami megkülönböztetné más elnyomott, etnikai konfliktusok áldozatává vált népek sorsától. Nehezen védhető álláspont, hogy a mindennapos brutalitás, a súlyos és tartós jogsértések alapján a koszovói albánok jogosultak lennének a függetlenedésre – és csak ők. Jelen helyzetben értelemszerűen nem önmagában azzal az elvi alapállással van a gond, hogy az elnyomás jogot keletkeztet a függetlenség kikiáltására, hanem hogy Koszovó *sui generis* helyzetét ez bármilyen formában indokolná. Harmadrészt az amerikai beadvány szerint a terület olyan hosszú időn át áll(t) nemzetközi felügyelet alatt, hogy már nem illeszthető vissza Szerbiába. Ebből még nem következne automatikusan a függetlenséghez való jog, ám ennél is komolyabb aggály – amint Ciprus a Nemzetközi Bíróság elé terjesztett álláspontja is rámutat[262] – hogy az erre való hivatkozás bizonyos rossz reflexeket idézhet elő más konfliktusok esetén. Nevezetesen: ki fog ezekután belemenni egy átmeneti nemzetközi igazgatásba, ha a történelmi tapasztalatok szerint onnantól egyenes út vezet a terület elvesztéséig? S azon túl, hogy Koszovó egyediségének bizonyítása is erősen problémás, a *sui generis* koncepció már önmagában fenyegetést jelent a nemzetközi jogbiztonságra: valójában az az üzenete, hogy kényes szituációkban bizonyos nagyhatalmi érdekek mentén félretehetők a nemzetközi jog szabályai.

4.3. Államelismerések és motivációik

A koszovói függetlenség kikiáltása óta megosztja a nemzetközi közösséget. A világ országainak hozzávetőleg a fele nem ismeri el Koszovó függetlenségét. Ugyanakkor elhamarkodott lenne ezt a *sui generis* koncepció kritikájaként felfogni: nem arról van szó, hogy kifinomult igazságérzetük ragadtatta volna őket erre – politikai érdekeik szóltak amellett, hogy Koszovó semmilyen formában ne váljon független állammá. Jellemzően attól tartanak, hogy Koszovó mégis precedensül szolgálhat szecesszionista igényekkel fellépő kisebbségeik számára. Egyáltalán, látnunk kell, hogy az államelismerést az aktuális nemzetközi politika irányítja és kevésbé a nemzetközi jog. Beszédes az a kontraszt és pontosan alátámasztja az előbbi megállapítást, hogy míg Koszovó függetlenségi törekvései a kilencvenes években süket fülekre találtak, és csak Albánia állt ki mellettük, addig két évtizeddel később az államelismerések száma már meghaladta a százat. (2015 májusáig 110 ország ismerte el Koszovó függetlenségét.[263])

[261] JUHÁSZ 2008: 71.

[262] Jegyzőkönyv a Nemzetközi Bíróság szóbeli meghallgatásáról *(public sitting)* 2009. december 7-én. 45. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15724.pdf

[263] A Koszovót elismerő államok listája. Elérhető: http://www.kosovothanksyou.com

Köztük van az ENSZ BT tagjai közül az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország, ugyanígy tett a világgazdaság nagy befolyású szereplői közül Németország, Japán, Kanada és Dél-Korea. Négy szomszédja közül csak Szerbia nem ismeri el Koszovó államiságát: Albánia elsők között ismerte el, Macedónia és Montenegró pedig 2008 októberében közösen tette meg ugyanezt. A térségből még Bosznia-Hercegovina az az ország, amelyik nem ismeri el Koszovót. Ez részben a szerb entitás ellenállásának tudható be, de bosnyák részről sem merült fel a függetlenség elismerése, hiszen ez ideális alkalom lenne az elszakadásra a *Republika Srpska* (Bosznia szerbek lakta része) számára.[264] Magyarország 2008. március 19-én, a sorban harmincadikként ismerte el Koszovó függetlenségét, és még ugyanebben az évben felvette vele a diplomáciai kapcsolatokat.[265] Az Európai Unió mindezidáig nem tudott egységes álláspontot kialakítani a koszovói függetlenség kérdésében. 2008. február 18-án, a függetlenség kikiáltásának másnapján a Miniszterek Tanácsa tudomásul vette a koszovói függetlenségi nyilatkozatot – ez azonban nem jelentette egyúttal a függetlenség elismerését. Figyelembe véve a tagállamok közötti érdekellentéteket a Tanács úgy határozott, hogy „az egyes tagállamok saját nemzeti joggyakorlatukkal és a nemzeti joggal összhangban szabadon határozhatnak róla, hogy milyen kapcsolatot alakítanak ki Koszovóval”.[266] Más szóval, Brüsszel rábízta a tagokra, hogy miként ítélik meg Koszovó függetlenségét.

Jelenleg az Európai Unió 28 tagállama közül 23 ismeri el Koszovó függetlenségét, Spanyolország, Görögország, Ciprus, Szlovákia és Románia ellenben nem fogadja el önálló államként. Emiatt a hivatalos dokumentumokban a „Koszovó az 1244-es BT-határozat alapján” megnevezést használják.[267] Szintén az ő érzékenységükre tekintettel foglalták bele a Miniszterek Tanácsa 2008. február 18-i állásfoglalásába, hogy Koszovó ügye *sui generis*, nem jelent precedenst más hasonló helyzetű kisebbségek számára, s a függetlenségi nyilatkozat nem kérdőjelezi meg az állami szuverenitás és területi integritás elvét. Az említett országok merev elutasítása mögött is az a megfontolás húzódik, hogy nem akarnak a koszovóiak kiszakadásra is kiterjedő önrendelkezési jogának elismerésével hivatkozási alapot teremteni saját etnikai kisebbségiek számára. Az Egyesült Államok és az Európai Unió legtöbb állama abban a hitben ismerte el Koszovó függetlenségét, hogy ez elengedhetetlen a Nyugat-Balkán stabilitásához. Úgy látták, csak úgy juthat nyugvópontra a konfliktus, ha rendezik Koszovó státuszát. S tekintve, hogy Belgrád mindent elfogadott volna a függetlenség kivételével, Pristina pedig épp a teljes függetlenségből nem volt hajlandó engedni, a nyugati államok el nem ítélhető módon a többségi akaratot vették figyelembe a patthelyzet feloldására.

Sokan viszont éppen a koszovói függetlenedés regionális és világszintű destabilizáló hatása miatt intettek óva az államelismeréstől. Voltak aggodalmak egyfelől, hogy Koszovó függetlenedése felforgathatja Boszniát és Macedóniát, mert nyomában a *Republika Srpska* koszovói mintára egyoldalúan kikiálthatja függetlenségét és

[264] PANDÚR 2008: 134.

[265] A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának közleménye Koszovó függetlenségének elismeréséről (2008. március 19.). Elérhető: http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=PAVNSK

[266] Sajtóközlemény az Európai Unió Tanácsának 2008. február 18-i üléséről.

[267] WOLFF–PEEN RODT 2013: 804.

újraéledhet a 2001-ben egyszer már sikeresen rendezett macedón–albán viszály.[268] Mások pedig arra figyelmeztettek, hogy távol Európától is sorban kiújulhatnak befagyott konfliktusok – ám valójában sem Koszovó szűkebb környezetében, sem világviszonylatban nem indított el Koszovó államisága komolyabb függetlenségi törekvéseket.

Fontos hangsúlyozni, hogy ha bizonyos elszakadási törekvések fel is erősödnek a világ egyes pontjain, az nincs szoros összefüggésben a koszovói kérdéssel, sokkal inkább a helyi erőviszonyok változásának lesz betudható, Koszovó csupán egy megfelelő hivatkozási alap – de csak azután, hogy a destabilizálódó válságövezetekben bizonyos belső feltételek is megvalósulnak. Tajvantól Katalóniáig, Székelyföldtől Kurdisztánig igaz, hogy Koszovó kiválásának csak közvetett hatásai vannak. S ha mégis a külső okokra szorítkozunk, a tibeti lázadást inkább az olimpia közelsége magyarázhatta,[269] a Dél-Kaukázusban pedig, ahol a koszovói függetlenség évében háború tört ki Abházia és Dél-Oszétia elszakadásáért, sokkal inkább a grúz–orosz kapcsolatok romlása, Grúzia közeledése a NATO-hoz vezetett a konfliktus eszkalálódásához.[270] Az orosz retorikában a koszovói függetlenség visszatérő ürügy az általuk felkarolt szeparatizmusok támogatására, a közelmúltban a Krím-félszigettel kapcsolatban is előszeretettel hivatkoztak Koszovóra illegitim területszerzésük igazolására. Pedig Koszovó mint precedens legfeljebb a ciprusi megosztottságra nézve lehetne releváns, hiszen ott egy évtizedekkel ezelőtt rögzült *status quót* legalizálhat a koszovói függetlenség elfogadása.[271]

Összességében tehát nem önmagában Koszovó függetlenedése hordozza az instabilitás veszélyét, hanem a nemzetközi jog figyelmen kívül hagyása okoz gondot, illetve az ENSZ BT-határozatok komolyságának megkérdőjeleződése, hiszen az 1244-es határozat világos módon hitet tett Szerbia területi egysége mellett.
Az államiság végső megerősítése az ENSZ-tagság elnyerése. Erre azonban Koszovónak egyelőre meglehetősen rosszak a kilátásai. Az új tagok felvételéről a Biztonsági Tanács és a Közgyűlés közösen dönt, ám amíg a Közgyűlés döntéséhez az országok kétharmadának szavazata elegendő, a BT-ben a nagyhatalmi egyenjogúság (azaz az öt állandó tag vétójoga) miatt konszenzusra van szükség a tagfelvételi eljárás elindításához. Ennek megfelelően, bár jónéhány ország elutasító Koszovó függetlenségével kapcsolatban vagy legalábbis kivár az államelismeréssel (Brazília, Dél-Afrika, Irán, Izrael, India, Indonézia), Kína és mindenekelőtt Oroszország a legnagyobb akadálya, hogy Koszovó a nemzetközi közösség teljes jogú tagja lehessen. Ezen a ponton érdemes számba venni, milyen megfontolások állnak a két ország elutasítása mögött.

---

[268] PANDÚR 2008: 129–130.

[269] KER-LINDSAY, James: Kosovo, sovereignty and the subversion of UN authority. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: the international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 177.

[270] RICHTER, Solveig – HALBACH, Uwe: A dangerous precedent? The political implications of Kosovo's independence on ethnic conflicts in South-Eastern Europe and the CIS. In: Security and Human Rights, 2009/3. 234.

[271] SZILÁGYI 2008(b): 64.

Nem szabad túlértékelni az orosz külpolitikai gondolkodás hagyományait, mely magát a 18. századtól kezdve a balkáni ortodox népek védelmezőjeként határozta meg. Bár tagadhatatlan, hogy a történelmi szerb–orosz barátságnak a jelenre is van hatása, Moszkva elsősorban nem pánszláv megfontolásokból van a koszovói államiság ellen. Amellett, hogy Koszovó függetlensége Csecsenföld számára is alapot adhatna függetlenségük követeléséhez, a nagyhatalmi státuszát féltve őrző Oroszország számára az a kettős mérce a sértő, hogy miközben Koszovó az USA és az EU pártfogásával kikiáltotta függetlenségét, ők a saját befolyási övezetükben nem járhattak el hasonlóképpen. Nem önmagában Koszovó függetlensége szúrta a szemüket – hanem hogy ezen az alapon nem történhettek hasonló politikai változások a Dél-Kaukázus térségében is.[272]

Mégis, elhamarkodott lenne arra következtetni, hogy az orosz vezetés az önrendelkezési jog kiterjesztését, a szecesszióhoz való jog széleskörű elismerését szorgalmazná, hiszen ebből értelemszerűen Csecsenföldet sem lehetne kizárni, s így újra belső függetlenedési kísérletekkel kellene szembenézniük. Innen ered az a sajátos kettősség, ami végig jellemezte az orosz magatartást: érdekeik valójában azt diktálják, hogy Koszovó példáját újabb precedenst nem jelentő *sui generisek* követhessék a FÁK-térségben, a retorika szintjén viszont éppenhogy Koszovó precedenst teremtő jellegét hangsúlyozták, és követelték az azonos bánásmódot az általuk támogatott grúziai köztársaságok számára.[273]

Dél-Oszétia és Abházia helyzete kétségkívül párhuzamba állítható a koszovói változásokkal: a két autonóm terület már a Szovjetunió szétesésekor kinyilvánította igényét az elszakadásra, a kilencvenes évek derekától orosz békefenntartók állomásoznak területükön és a központi grúz kormány csak névleges fennhatóságot gyakorol felettük.[274] Itt Moszkva kezdettől fogva tett utalásokat Koszovó példájára és növelte a nyomást Grúzián.[275] 2008 augusztus végén az oszétok függetlenedési törekvései miatt kitört grúz–orosz háború után a Kreml áldását adta a két szakadár tartomány államiságára, ezt azonban nem követte a nemzetközi közösség elismerése.[276] Ilymódon a ragaszkodás Koszovó *sui generis* jellegéhez idegenítette el Oroszországot: saját nagyhatalmi jogaik csorbulását jelentette, mert azt mutatta számukra, hogy a nyugat fogalmakat talál ki a nemzetközi jog megkerülésére, s közben

[272] KER-LINDSAY 2013: 852.

[273] RICHTER–HALBACH 2009: 235.

[274] DEÁK András – PÓTI László – RÁCZ András: A posztszovjet térség mint biztonságpolitikai kihívásforrás. In: Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 364–365.

[275] Még két kísértetiesen hasonló konfliktust találunk a térségben, ahol Oroszország alapvetően szimpatizál a függetlenségi mozgalommal és Koszovó példája lehetne is az elszakadás hivatkozási alapja, ám sem a hivatalosan Moldova részének tekintett Dnyeszteren Túli Köztársaság, sem az Azerbajdzsánhoz tartozó, de örmények lakta Hegyi-Karabah esetében nem képviselt ilyen markáns álláspontot, inkább a nyugati hatalmakkal együttműködve a stabilitás érdekében lépett fel.

[276] HOFFMANN Tamás: Koszovó, Irak, Grúzia – a nemzetközi jogrendszer vége? In: Beszélő 2008/9. 35.

mindenki mástól elvárja a régóta fennálló nemzetközi normák tiszteletben tartását.[277] Kína nem számított a szerb érdekek elszánt védelmezőjének, nem állt be a sorba, amikor Oroszország kirohanásokat intézett a BT-ben. Mindazonáltal egy, az Ahtisaari-tervet életbe léptető, Koszovó függetlenségét legalizáló határozattervezet esetén bizonyosan Oroszországgal együtt szavazott volna.[278] A koszovói függetlenségi nyilatkozatot élesen elítélték, miképp az államelismerések ellen is felemelték hangjukat. Nagyon sok fejlődő ország elutasításában szerepet játszott és Kína rosszallásához is hozzájárult a Biztonsági Tanács megkerülése: veszélyes precedenst láttak benne, hogy egy ilyen horderejű vitában a nemzetközi közösség fő döntéshozó szervétől független döntés születik.[279] Ezenfelül a kínai elutasítás mögött nem kis mértékben belső feszültségek húzódnak: az ötvenes években bekebelezett Tibet nem fogadja el a kínai fennhatóságot, s ez 2008 tavaszán véres lázadáshoz vezetett.[280] Az ország északnyugati tartományában élő, iszlámhitű ujgur kisebbség szintén saját állam, az önálló Kelet-Turkesztán megalapításáért küzd, a legvéresebb tüntetések 2009-ben zajlottak, de a tartományt (hivatalos nevén Hszincsiang–Ujgur Autonóm Terület) azóta sem sikerült pacifikálni. Koszovó függetlenségének elfogadása morális hivatkozási alapot jelenthetne mind a tibetiek, mind az ujgur szeparatizmus számára. A szerb–albán konfliktusban Kína arra az álláspontra helyezkedett, hogy megegyezésig kell folytatni a tárgyalásokat, vagyis akárcsak Dél-Szudán vagy Szíria esetében, mindent kész elfogadni ami belső, a felek akaratából születő rendezés, s nem a nyugat által támogatott, egyoldalú oktrojált megoldás.[281] Ezzel a látszólag kétségkívül rokonszenves

[277] Természetesen még számos okfejtést találunk, melyek az orosz magatartást próbálják magyarázni. Vannak, akik a szerbekkel rokonszenvező orosz közvélemény nyomását emelték ki, más vélemények szerint a koszovói függetlenség elvi elutasítását Moszkva gazdasági érdekei is erősítették (a Gazprom mélyen áron alul szerzett többségi részesedést a szerbiai NIS olajvállalatban). Bizonyos hatásuk ezeknek is lehetett, de túlzott jelentőséget sem szabad tulajdonítani nekik. Nagyobb szerepet játszhattak a Putyin-éra nagyhatalmi ambíciói: Oroszország globális hatalmi szerepe leértékelődött a hidegháború végén, s az ezredforduló után, ahogy újra erősödött az ország, ismét igyekeztek minden alkalmat megragadni nagyhatalmiságuk bizonyítására. Ezzel összefüggésben formálhatta az orosz hozzáállást a koszovói válság emléke is: 1999-ben a NATO- beavatkozásnál Moszkvát következetesen kihagyták a döntésekből. Ebből adódóan lehetett egyfajta elégtétel a koszovói függetlenséggel szembeni ellenkezés, annál is inkább, mert a 2000-es évek második felétől bizonyos témákon keresztül (ukrán–orosz gázvita, amerikai rakétapajzs telepítése Közép-Európába, NATO keleti irányú terjeszkedése stb.) ismét az orosz-nyugati kapcsolatok elhidegülését tapasztalhattuk.

[278] HAMBERGER Judit – MATURA Tamás – SZILÁGYI IMRE: Kína és Közép-Európa. Magyar Külügyi Intézet, 2012. 62. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=UWUYIW

[279] KER-LINDSAY 2010: 180.

[280] JUDAH 2008: 134.

[281] GRIFFITHS, Ryan D.: Sacred borders and stateless nations: the future of self-determination and territorial integrity in an era of declining American primacy

álláspontttal szert lehet tenni bizonyos nemzetközi presztízsre, ugyanakkor azt is látni kell, hogy sok kockázatot nem vállalnak vele: teljesen elképzelhetetlen (egyelőre), hogy a felek megegyezésén alapuló megállapodás jöjjön létre Koszovó jogi státuszát illetően.

4.4. A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye

Látva a Koszovó státusza körüli bizonytalanságot, az ENSZ Közgyűlés szerb kezdeményezésre 2008. október 8-án arról határozott, hogy tanácsadó véleményt kér a Nemzetközi Bíróságtól annak tisztázására, hogy „a koszovói ideiglenes önkormányzati intézmények által egyoldalúan kikiáltott függetlenség összhangban áll-e a nemzetközi joggal".[282]

A tanácsadó vélemény ügymenete nem különbözött a Bíróság hasonló eljárásaitól, nyilvános része három részből állt: előbb valamennyi ENSZ-tagállam írásos beadványt intézhetett az ICJ-hez, majd véleményezhették az egyes beadványokat. Ezekre a függetlenségi nyilatkozat szerzőinek is meg volt a lehetőségük. 2009 decemberében szóbeli meghallgatásokat tartottak, ahol az államok képviselői személyesen is kifejthették álláspontjukat. A Bíróság 2010. július 22-én adta közre tanácsadó véleményét.

Miután a Bíróság a joghatóságát megalapozottnak találta, a tanácsadó vélemény második tematikus részében az elé terjesztett kérdés hatókörét és jelentését vizsgálta, vagyis hogy pontosan milyen kérdést kell megválaszolnia – és miről nem kell véleményt alkotnia, s már ezen a ponton előrevetítette, hogy nem foglalkozik a függetlenségi nyilatkozat jogi következményeivel, s kiváltképp azzal nem, hogy Koszovó a függetlenség deklarálásával elnyerte-e az államiságot. A harmadik fejezetben a Bíróság összefoglalta az események hátterét, különös tekintettel az 1244-es BT-határozatra, az UNMiK keretében hozott szabályokra, illetve a függetlenség kikiáltását megelőző történésekre és az azt követő fejleményekre. Ezek ismertetése után tért rá a Bíróság a kérdés érdemi részének megválaszolására: előbb a nemzetközi jog általános szabályait *(lex generalis)* vizsgálta annak eldöntésére, hogy a függetlenség egyoldalú kikiáltása megsértette-e a nemzetközi jogot.

Bizonyos államok (természetesen nem az albánok ügyének hívei) a Bíróság előtt úgy érveltek, hogy a területi integritás elve – melyet rögzít az ENSZ Alapokmány 2. cikk negyedik bekezdése, és ugyanezt mondja ki a 2625-ös közgyűlési határozat a baráti kapcsolatokról, valamint a Helsinki Záróokmány (1975) is – burkoltan magába foglalja a függetlenség egyoldalú kikiáltásának tilalmát. A Bíróság álláspontja szerint ellenben a területi integritás tiszteletben tartása csak az államközi kapcsolatokban érvényesül: szuverén, független államokra vonatkozik az a követelmény, hogy tartózkodniuk kell

(2010). 12. Elérhető: http://www.uq.edu.au/isaasiapacific/content/RyanGriffiths6-8.pdf

[282] KECSKÉS Gábor: A Koszovó-dilemma megoldása? A Nemzetközi Bíróság legújabb tanácsadó véleményének ismertetése. In: Jogi iránytű (MTA Jogtudományi Intézet), 2010. 1. Elérhető: http://www.mta-jti.hu/1_kecskes_gabor.pdf

más államok területi integritásának megsértésétől.[283] Voltak továbbá, akik a Bíróság előtt függetlenségi nyilatkozatokat elítélő BT-határozatokra hivatkoztak, nevezetesen Dél-Rhodézia, Észak-Ciprus és a *Republika Srpska* esetében. A Bíróság ugyanakkor rámutatott, hogy ezen esetekben az elítélő határozat nem a függetlenségi nyilatkozat egyoldalú jellegéből fakadt, hanem abból adódott, hogy a függetlenség kivívása az erőszak-alkalmazás tilalmának vagy a nemzetközi jog kógens szabályainak (mint a faji elnyomás Rhodézia esetében) megsértésével valósult meg.[284]

Miután a Bíróság bizonyítottnak látta, hogy sem a Biztonsági Tanács gyakorlata, sem a nemzetközi jog említett forrásai nem mondanak ki általános tilalmat a függetlenség egyoldalú deklarálására, a nemzetközi jog speciális szabályait *(lex specialis)* vette számba, melyek alapját az 1244-es BT-határozat és az UNMiK által megalkotott alkotmányos keretdokumentum adta. Annak eldöntésére, hogy a függetlenség kikiáltása megsértette-e az 1244-es BT-határozatot és az ennek alapján meghozott kötelező erejű intézkedéseket, a Bíróság először azt vizsgálta, hogy pontosan kik adták közre 2008. február 17-én a függetlenségi nyilatkozatot: a koszovói parlament (vagyis egyike a koszovói önkormányzat átmeneti intézményeinek) vagy más minőségükben fogalmazták meg a kiáltványt a parlament tagjai. A függetlenségi nyilatkozat szerzőinek pontos beazonosítása alapvetően meghatározta a Bíróság döntését. Voltak olyan vélemények, miszerint miután a függetlenségi nyilatkozatot a koszovói parlament ülésén fogadták el, ezáltal a függetlenség kikiáltására magától értetődően az önkormányzatiság egy átmeneti intézményének keretében került sor (a Közgyűlés is így fogalmazta meg kérdését). Ezzel szemben a másik oldal úgy látta, hogy a deklarációt nem a koszovói parlament mint intézmény adta ki, s ezáltal nem esik az UNMiK által felállított alkotmányos keret hatálya alá.

A Bíróság a nyilatkozatot tanulmányozva utóbbit látta megalapozottnak: a szerzők szándékuk szerint nem az önkormányzat ideiglenes intézményi keretében adták ki a függetlenségi nyilatkozatot.[285] Az ICJ szerint ezt támasztja alá a nyilatkozat nyelvezete, szóhasználata, illetve hogy a szokásos parlamenti döntéshozatali eljárástól eltérő módon hozták meg: minden jelenlévő aláírásával látta el és nem továbbították az UNMiK-ot vezető különmegbízottnak, hogy a hivatalos közlönyben megjelenjen. Ugyanezt bizonyítja az ENSZ különmegbízott hallgatólagos jóváhagyása. Neki ugyanis joga és kötelessége az önkormányzatiság átmeneti intézményei által hozott döntések megsemmisítése, amennyiben azok sértik az UNMiK által létrehozott ideiglenes koszovói jogrendet vagy nem férnek össze a nemzetközi felügyelet céljaival. Korábban találunk is rá példát, hogy a koszovói parlament lépéseit hatáskör túllépése miatt hatályon kívül helyezte, azzal viszont, hogy ezúttal nem lépett közbe, – a Bíróság érvelése szerint – maga is igazolja azt a feltételezést, hogy a függetlenségi nyilatkozatot nem a koszovói önkormányzat átmeneti intézményeinek egyike adta ki, így kívülesik azon a jogi kereten, ami felett neki ellenőrzést kell gyakorolnia.

---

[283] Az ENSZ Nemzetközi Bíróság (ICJ) tanácsadó véleménye a koszovói függetlenségi nyilatkozat jogszerűségéről (2010. július 22.), 38. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=21&case=141&code=kos&p3=0

[284] Uo.

[285] ICJ 2010: 47.

Mindezek alapján a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a függetlenségi nyilatkozat szerzői nem a ideiglenes koszovói intézményrendszer részeként, ~~i,~~azaz nem a koszovói parlament mint testület tették a nyilatkozatot, hanem mint magukat a koszovói nép képviselőinek tekintő magánszemélyek[286] (ez az oka, hogy a nyilatkozat kívülesik az átmeneti közigazgatás jogi keretének hatókörén).

Ezt követően, az eddigi konklúziókat felhasználva a Bíróság azt vizsgálta, hogy a függetlenségi nyilatkozat szerzői megsértették-e az 1244-es BT-határozatot és az ezalapján született további kötelező szabályokat. Értelemszerűen ez a kérdés váltotta ki a legélesebb vitát a Bíróság előtt. Voltak, akik szerint a koszovói helyzet végleges rendezése csak valamennyi fél megállapodása (különös tekintettel Szerbia beleegyezésére) vagy az ENSZ BT döntése alapján valósulhat meg. Azzal is érveltek továbbá, hogy a függetlenségi nyilatkozat véget kívánt vetni a koszovói nemzetközi jelenlétnek az addigi formájában, jóllehet ezt szintén csak a Biztonsági Tanács rendelheti el. Ezek alapján tehát a függetlenség egyoldalú deklarálása megsértette az 1244-es BT-határozatot. Az eljárás más résztvevői ugyanakkor azon a véleményen voltak, hogy az 1244-es BT-határozat nem zárta ki Koszovó függetlenségének lehetőségét, mondván nem jelenik meg benne semmi olyan nemzetközi jogi kötelezettség, ami tiltaná vagy érvénytelenítené a függetlenségi nyilatkozat kibocsátását, s ha ez lett volna a BT-tagok szándéka 1999-ben, akkor ezt olyan explicit módon foglalták volna bele a határozat szövegébe, ahogy azt megtették 1992-ben a *Republika Srpska* esetében.

Mielőtt a kérdésben a Bíróság állást foglalt volna, megállapította, hogy az 1244-es BT-határozat alapvetően a nemzetközi felügyelet alatt álló átmeneti közigazgatás felállítása és demokratikus jogrend kiépítésének szándékával született, de a koszovói helyzet végleges rendezésével kapcsolatban csak annyit rögzít, hogy idővel ki kell alakítani Koszovó végleges státuszát. A mikéntjéről azonban nem rendelkezett. Továbbá a ciprusi konfliktust példaként állítva kiemelték, hogy amikor a Biztonsági Tanács egy terület jövőbeli státuszát feltételek közé kívánja szorítani, akkor ezt tagjai kifejezésre juttatják a megfelelő határozatban. Ez összecseng az említett albán állásponttal: ugyanis a BT gyakorlata alapján szólhatna úgy az 1244-es BT-határozat szövege, hogy a koszovói rendezésnek Jugoszlávia szuverenitásának kizárólagosságán és területi egységén kell alapulnia – ezért is sokatmondó, hogy ilyen követelményt nem találunk benne. Vagyis elmondható, hogy a BT-határozat nem tartja fenn magának a jogot Koszovó helyzetének végleges rendezésére, ugyanakkor más összefüggésben kívánatosnak tartja a tartomány státuszának időtálló tisztázását – a koszovói függetlenségi nyilatkozat pedig pontosan e célból született meg. Vagyis a Bíróság érvelése szerint ebben a tekintetben éppenhogy elősegíti az 1244-es BT-határozatban megfogalmazott célok megvalósulását, és azzal semmiképp sem áll ellentétben. Ezenfelül a Bíróság felhívta rá a figyelmet, hogy amíg más, a koszovói helyzettel foglalkozó BT-határozatok különféle kötelezettségeket róttak a koszovói albán vezetésre, az 1244-es címzettjei között nincs ilyen kitétel. Ezek alapján a Bíróság nem tartotta elfogadhatónak azt az érvelést, miszerint a határozat a függetlenségi nyilatkozat kibocsátóira nézve tilalmat állapítana meg a függetlenség kikiáltását

[286] Uo. 48–49.

illetően.[287] Ugyanerre a megállapításra jutott a Bíróság amikor a függetlenségi nyilatkozat az UNMiK által létrehozott alkotmányos keretdokumentummal való összeférhetőségét vizsgálta. Ebben az ideiglenes alkotmányban pontosan rögzítve vannak a koszovói önkormányzat átmeneti intézményeinek jogkörei. Bár felmerülhet, hogy a függetlenségi nyilatkozat túllépte ezeket a hatásköröket, ahogy előzőleg láttuk, a Bíróság értelmezése szerint a kiáltványt nem az önkormányzatiság valamelyik ideiglenes intézménye alkotta meg, és nem is az volt a szerzők célja, hogy nyilatkozatuk ebben az alkotmányos keretben váltson ki joghatást. Ebből következően a függetlenségi nyilatkozatot kiadó, magukat Koszovó népe képviselőinek tekintő magánszemélyeket nem kötik az UNMiK keretében létrejött szabályok – s ezáltal a függetlenség kikiáltása nem sértette meg az ideiglenes alkotmányos keretet.

A tanácsadó vélemény ötödik érdemi egysége a Bíróság általános következtetése (ez analóg azzal, amit egy peres eljárásnál ítéletnek neveznénk). Hága döntése szerint a függetlenségi nyilatkozat elfogadása nem sértette meg a nemzetközi jog általános szabályait, sem az 1244. számú BT-határozatot, sem pedig Koszovó alkotmányos kereteit, s következésképpen nem valósított meg nemzetközi jogi jogsértést.[288]

4.5. A tanácsadó vélemény kritikája: mit mondott ki a Bíróság és mit kellett volna kimondania?

Bár elsőre lehet olyan benyomása az olvasónak, hogy a Nemzetközi Bíróság állásfoglalása tele van feleslegesen cirkalmas szóösszetételekkel, valójában minden szónak megvan a maga jelentősége. Egy dolgot világosan látni kell: ha nem áll szándékában súlyos döntéseket hozni, a Nemzetközi Bíróság meg tudja tenni, hogy tanácsadó véleményt alkot – és mégsem mond véleményt. Koszovó esetében pontosan ez történt: az ICJ konklúziója ugyanis nem a függetlenség kikiáltásáról állapította meg, hogy nem ellentétes a nemzetközi joggal, hanem a függetlenségi nyilatkozat egyoldalú kiadásáról *per se* (mint egyoldalú jogi aktusról) jelentette ezt ki,[289] és bár Pristina utcáin ezt ünnepelték, szó sem volt a koszovói függetlenedés jogszerűségének elismeréséről.

A Bíróság igen szűken értelmezte a neki intézett kérdést: nem vállalkozott rá, hogy az önrendelkezési jog fényében véleményt mondjon Koszovó függetlenedéséről, kikerülte azt a kérdést, hogy Koszovó teljesítette-e az államiság kritériumait[290] illetve milyen következményei vannak a függetlenség egyoldalú deklarálásának Koszovó státuszára nézve,[291] s kifejezetten kizárta a tanácsadó vélemény köréből a szecesszióhoz való jog vizsgálatát[292] és a Koszovót elismerő államok jogi aktusának jogszerűségére vonatkozó állásfoglalást.[293]

---

[287] Uo. 49–52.
[288] Uo. 53.
[289] NÉMETH 2010: 68.
[290] KAJTÁR 2010: 20.
[291] VALKI 2010, 46.
[292] ICJ: 47.
[293] Uo. 24.

Ennél sokan karakteresebb véleményt vártak volna. Azért is előzte meg nagy várakozás az ICJ tanácsadó véleményét, mert tárgyánál fogva számos bizonytalan nemzetközi jogi kérdés tisztázására adhatott alkalmat, elsősorban az önrendelkezési jog pontos kereteit és a *remedial secession* tartalmát illetően, egész konkrétan pedig arra vonatkozóan, hogy milyen lehetőség van a szubnacionális entitások egyoldalú elszakadására a nemzetközi jog alapján. Számos kommentár mellett erre hívta fel a figyelmet a tanácsadó véleményhez fűzött észrevételeiben Ahmed Yusuf, a testület szomáliai tagja és a mexikói bíró, Bernardo Sepúlveda-Amor is.[294] Jelentős jogfejlesztő hatása lehetett volna egy ilyen tanácsadó véleménynek, s közismert, hogy ez a jogfejlesztő tevékenység a hidegháború kezdeti szakaszában a Nemzetközi Bíróság fő profilja volt. Ezúttal nem élt vele. De látni kell, milyen kényes helyzetben volt a Bíróság.

Minthogy 2008. február 17. (a függetlenségi nyilatkozat kikiáltása) és 2010. július 22. (a tanácsadó vélemény közzététele) között a világ országainak jelentős része, köztük a nemzetközi politika számos fajsúlyos szereplője (USA, Nagy-Britannia, Németország, Franciaország) már elismerte Koszovó államiságát, mélyreható politikai következményei lettek volna, amennyiben a Nemzetközi Bíróság világosan kimondja, hogy Koszovó kiszakadása jogszerűtlen volt és továbbra is Szerbiához tartozik. Ez áttételesen a belügyekbe való beavatkozás kimondását jelentette volna. Igaz, az ellenkezője is nagy horderejű politikai változásokat indíthatott volna el, hiszen legitimálva az állam alatti egységek egyoldalú elszakadását egyértelmű bátorítást adott volna valamennyi szecesszionista mozgalomnak önállósodási törekvéseikben.

A Bíróság mindkettőt el kívánta kerülni, és minden bizonnyal a megoldás amit választott, még a lehető legjobb volt az adott helyzetben. Ugyanakkor a kérdésre nem adott választ. A Közgyűlés kérdése ugyanis – bár kétségkívül lehetett volna kifejezőbb[295] – eredeti szándéka szerint Koszovó jogállásának tisztázását szolgálta, annak eldöntését, hogy Koszovó a függetlenség deklarálásával elszakadt-e Jugoszláviától és az önálló államok sorába lépett, vagy a függetlenségi nyilatkozat nemzetközi jogba ütköző és ezáltal az új állam nem jogosult a nemzetközi elismerésre. Ahogy a Bíróság konklúzióját megszavazó Bruno Simma is utalt rá a tanácsadó véleményhez fűzött nyilatkozatában, a kérdés interpretációja „szükségtelenül megszorító", s a Bíróság feladata annak meghatározása lett volna, hogy „a nemzetközi jog meghatározott feltételek teljesülése esetén megengedi-e, netán fel is jogosít-e a függetlenség kikiáltására".[296]

Az ICJ jogi magyarázata mindezt lényegében kikerülte. Lehet azt mondani, hogy a

---

[294] Ahmed Yusuf bíró párhuzamos véleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez, 221. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16005.pdf Bernardo Sepúlveda-Amor bíró párhuzamos véleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez, 100. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15997.pdf

[295] HANNUM, Hurst: The advisory opinion on Kosovo: an opportunity lost, or a poisoned chalice refused? In: Leiden Journal of International Law, 2011/1. 158. VALKI 2010: 48.

[296] Bruno Simma bíró nyilatkozata a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez, 79. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15993.pdf

Bíróság két rossz közül választhatott – csakhogy ez már a politikai megközelítés. A Nemzetközi Bíróságnak viszont jogi véleményalkotás a feladata, függetlenül attól, hogy ez adott esetben milyen előre nem látható politikai következményekkel jár. Jelen helyzetben a nemzetközi jogászok többségének véleménye szerint ez a koszovói függetlenség jogszerűtlenségét jelentette volna,[297] hiszen – ahogy a döntéshez csatolt észrevételeikben Koroma bíró és az alelnök Peter Tomka is emlékeztetett[298] – az 1244-es BT-határozat Koszovó helyzetének rendezését Szerbia területi integritásának tiszteletben tartása mellett, tárgyalásos úton írta elő.[299] Mellékes, hogy egy új BT-határozat megszületése, amely pontot tesz a státuszkérdés végére vagy a felek megállapodása mennyire valószínű. S azt sem szabad elfelejteni, hogy a nemzetközi szokásjog továbbra sem ismeri el az egyoldalú, vagyis az anyaállam beleegyezése nélkül történő elszakadást.[300]

Még rengeteg jogos kritika érte a tanácsadó véleményt. Egyrészt, a Bíróság elé terjesztett kérdés eredetileg úgy szólt, hogy a függetlenségi nyilatkozat „megfelel-e a nemzetközi jognak" – a testület állásfoglalásában viszont már azt vizsgálta, van-e tiltó norma a nemzetközi jogban a függetlenségi nyilatkozat kiadására.[301] Mindannyian érezzük a kettő közti különbséget.

Emellett maguk a bírák közül is többen neheztelésüket fejezték ki, amiért a Bíróság példátlan módon nem egyszerűen értelmezte a kérdést, hanem újrafogalmazta azt:[302] bár a Közgyűlés kérdése a koszovói ideiglenes önkormányzati szervek által kibocsátott függetlenségi nyilatkozat jogszerűségére vonatkozott, a tanácsadó vélemény ezt elvetette azzal a különös és nyilvánvalóan téves magyarázattal, hogy a függetlenségi nyilatkozatot a parlament tagjai nem hivatalos minőségükben adták ki. Pedig ha a függetlenségi nyilatkozat kibocsátóit köti az 1244-es BT-határozat és az UNMiK keretében hozott jogszabályok (melyek kötelező erejüket a határozatból merítik), akkor a deklaráció a nemzetközi jog megsértését jelenti.[303]

Nem utolsósorban, miközben a Nemzetközi Bíróság a területi integritásnak olyan értelmezését adta, hogy az csak szuverén, független államok között érvényesül, a jogirodalom nem osztja azt a nézetet, hogy a területi integritás normája csak az államközi kapcsolatokban lenne jelen[304] – számos elemzés rámutat, hogy ez a megfogalmazás szabad kezet adna minden nem-állami, szubnacionális szereplő

[297] VALKI 2010, 48., NÉMETH 2010: 70., OETER 2002: 127–128.

[298] KOROMA 2010: 71., Peter Tomka bíró nyilatkozata a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez, 63. Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15989.pdf

[299] OETER 2002: 124.

[300] HANNUM 2011: 159.

[301] KAJTÁR 2010: 2.

[302] KOROMA 2010: 68., Mohamed Bennouna bíró különvéleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez, 108. elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15999.pdf

[303] OETER 2002: 125.

[304] NÉMETH 2010: 70.

számára az államhatárok átrajzolására.[305]

4.6. A Bíróság döntésének hatásai

Az albánok győzelemként értékelték az ICJ állásfoglalását, a koszovói külügyminiszter 2010 nyarán a Biztonsági Tanács ülésén a tanácsadó véleményt a koszovói államiság végső megerősítésének nevezte.[306] Ám ha eltekintünk attól, hogy a vitás felek mind a saját szájuk íze szerint igyekeztek értelmezni az ICJ állásfoglalását, látnunk kell, hogy a tanácsadó vélemény valójában egyikük várakozásainak sem felelt meg. Noha Belgrádban abban bíztak, hogy a legmagasabb bírói fórum kimondja Szerbia szuverenitásának és területi integritásának megsértését, s következésképpen Szerbia belügyeibe való jogellenes beavatkozásnak minősíti Koszovó államiságának elismerését, végül le kellett számolniuk azzal a reménnyel, hogy a Nemzetközi Bíróság döntésének segítségével még meg tudják fordítani az események menetét. Koszovóban pedig hiába várták, hogy a tanácsadó vélemény hatására egyszerre minden fontos állam elfogadja államiságukat, és ezzel a nemzetközi közösség teljes jogú tagjává lépnek elő.[307] A tanácsadó vélemény nagy visszhangot váltott ki világszerte a függetlenségért harcoló népek körében is. Bár az ICJ kikerülte annak eldöntését, hogy Koszovónak volt-e joga a függetlenedésre, a tanácsadó vélemény az egyes szecesszionista mozgalmak számára megerősítette, hogy Koszovó példája nem egyedi, hanem igenis precedenst teremtő (Dnyeszteren Túli Köztársaság, Észak-Ciprus, *Republika Srpska*).[308] Persze feltételezhetjük, hogy mondhatott volna bármit a Bíróság, az államiságra áhítozó népek megtalálták volna a sorok között a saját igazukat bizonyító passzusokat.

4.7. Értékelés

Nehezen lehetne azzal vitatkozni, hogy minden népnek joga van saját sorsának, jövőjének meghatározására, nyelvének, hagyományainak, kultúrájának ápolására. Ugyanakkor az önrendelkezési jogból nem következik egyenesen az önálló államisághoz való jog. Az önrendelkezés joga sok történelmi pillanatban szembekerült a területi integritás elvével, és e kettő között nem könnyű bármilyen alá-fölérendeltséget megindokolni: a nemzetközi stabilitás megkívánja, hogy az államok egységessége legalább olyan fontos érték legyen, mint a kisebbségek szabadságjogai. Így továbbra is él a nemzetközi jogban az a szokásjogi norma, miszerint csak az elnyomott népek szakadhatnak el anyaállamuktól az önrendelkezési jog nevében.[309]

Persze adódhat a kérdés, hogy miért tagadnánk meg egy néptől a saját államuk megalakítását, amikor a legtöbb nemzet számára ez olyan természetes és magától értetődő, mintha örök időktől kezdve így lenne? Ugyanakkor, a kérdés

[305] WILDE, Ralph: Self-determination, secession, and dispute settlement after the Kosovo advisory opinion. In*:* Leiden Journal of International Law, 2011/11. 152.
[306] HANNUM 2011: 155.
[307] ICG 2010: 1.
[308] KER-LINDSAY 2013: 851.
[309] VALKI 2003: 12.

megfordításának is van bizonyos érvényessége: miért pont Koszovó függetlenségét kellene elismerni és védelmezni, amikor sok oldalas listát tudnánk összeállítani a saját államra vágyó és azért évtizedes küzdelmet folytató nemzetekből szerte a világon. Nem lehet egy lapon említeni a koszovói függetlenedést és az elmúlt esztendő ukrajnai eseményeit (ahol nem egyszerűen belügyekbe való beavatkozás, hanem államközi fegyveres erőszak vezetett a Krím-félsziget *de facto* elszakadásához), mégis, ha Koszovónak volt joga a kiszakadásra, nehezen lehet ugyanezt az ukrajnai orosz lakosságtól elvitatni.

De nem is kell olyan messzire menni: ha az ott élők akarata és a politikai realitások figyelembe vételével Koszovó kiválhat Szerbiából, elgondolkodtató, hogy Észak-Koszovó ugyanezen az alapon miért nem szakadhat el Koszovótól. Más megközelítésben: ha Koszovó függetlensége egyedi eset, a felosztás mitől ne lehetne *sui generis*?

Bár a koszovói kérdésben a nagyhatalmak természetesen mindvégig valamilyen kompromisszumos rendezést támogattak összhangban a jogviták megegyezésen alapuló megoldásának alapelvével, végül olyan végkifejletre adták áldásukat, ahol az egyik félnek minden vágya teljesül, a másikat pedig kisemmizik. Mielőtt túlzott bírálatra ragadtatnánk magunkat érdemes leszögezni, hogy egy ilyen fekete–fehér kérdésben olyan kompromisszumot aligha lehetett találni, ahol a felek egyformán részesülnek az előnyökből és hátrányokból. Viszont ettől nagyon messze volt az, ahogy a státuszkérdést végül rendezték.

Egy dolog bizonyos: a hidegháború végén a Szovjetunió felbomlásával összefüggésben kialakult a nemzetközi közösségben egy olyan hallgatólagos elv, hogy a korábbi tagköztársaságok önállósulását elismerik – az ennél alacsonyabb közigazgatási egységek hasonló törekvéseit nem. Mint már utaltunk rá, ez a szabály alapvetően önkényes – de jól megtalálja a középutat. Az sem lehetett kívánatos, hogy korábbi, országok sorát magukba olvasztó birodalmak egyben maradjanak, mert csak idő kérdése, hogy a nemzeti érzés által fűtött feszültségek mikor feszítik szét, de ugyanakkor ezen államalakulatok ellenőrizhetetlen szétaprózódását sem akarhatta senki. Nehéz lenne azt bebizonyítani, hogy pont Koszovó kapcsán kellene kivételt tenni.

Lehet azzal érvelni, hogy Koszovó esetében nem történt más, csak a realitások tudomásul vétele Szerbia fiktív szuverenitásával szemben. Csakhogy a függetlenség pragmatikus elfogadása a nemzetközi jog szabályaival megy szembe. És egy ilyen helyzetben nem is lehet kérdéses, hogy melyiknek kell elsőbbséget biztosítani: tágabb perspektívában az észérvek a nemzetközi jogbiztonság mellett szólnak.

A konklúzió? Koszovó függetlenségének elfogadása a hidegháború utáni világrend legnagyobb igazságtalanságai közül való. Nem Szerbiával szemben – de nem azért mintha magaménak érezném a „szerbek megérdemelték” típusú érvelést. A koszovói függetlenség *sui generis* jellege az igazságtalanság – a világ többi elszakadni kívánó népe számára. Szó sincs róla, hogy a koszovóiak vágya az önálló államiságra valami gonosz szándék lenne, a probléma a kivételezéssel van. Ilymódon a *sui generis* álszent kategória: olyan jogelv, ami politikai érdekektől vezetve a nemzetközi jogtól való eltekintést szolgálja.

A Koszovó kapcsán felszínre került dilemmák közül sok minden új megvilágításba került az ukrajnai válság révén. Mindenekelőtt bebizonyosodott, hogy elszakadási, önállósodási kísérletek esetén a nagyhatalmak számára a jog nem egy vörös vonal, hanem puha szabályok összessége, melyek az aktuális haszonelvű politikai érdekeknek megfelelően alakulnak. Az orosz fegyveres agresszió dacára a nyugati hatalmak szemet hunynak a *status quo* egyoldalú megváltoztatása felett, mert számukra így kényelmesebb. A nemzetközi jog szabályait felemlegetik, de nem kényszerítik ki, s a gazdasági szankciók és diplomáciai offenzívák ellenére hallgatólagosan elfogadják az annexiót.[310] Így most, amikor nagyhatalmi érdekeket érintő katonai-politikai válság napjait éljük, a nemzetközi jog hatalma helyett ismét a normák érdekeknek való alárendeltségéről, az erősebb igazságáról és az ENSZ BT tehetetlenségéről kell beszélnünk.

[310] Ismeretes, hogy a 2008-as grúz-orosz háború idején is egymást követték az elítélő nyilatkozatok, s napjainkra mégis megszilárdult az orosz ellenőrzés Dél-Oszétia és Abházia felett.

5. Kitekintés

Hogy valóban kitüntetett nap lesz-e április 19. a balkáni népek életében, arra a választ a következő években kapjuk meg. Az EU bábáskodásával tető alá hozott megállapodás értékét az fogja megadni, ha az enyhülési folyamat tartóssá válik és társadalmi szinten is szélesebb támogatottságra lel. Gondot okozhat, hogy szerb–szerb viszonyban nincs egyetértés a hogyantovábbról. Ez nagyban lerontja a megállapodások végrehajtásának hatékonyságát és időről-időre a békefolyamat leállásával fenyeget. A tárgyalássorozat róluk szól – és nélkülük zajlik. Bár sokszor sokan felhívták a figyelmet a helyi lakosság szükségleteinek és érdekeinek fokozott figyelembe vételére, bevonásukra a Belgrád–Pristina dialógusba nem történtek megfelelő lépések. Igaz, a koszovói szerbek alapvetően nem is értenek egyet a megindult közeledéssel. Annál is inkább, mert miközben a tagsági perspektíva révén Szerbia számára kézzelfogható a jutalom a közeledésért cserébe, Észak-Koszovóra nézve nem világosak az enyhülés előnyei – csak a hátrányok láthatók. Hiszen a szerbek a megkötött kompromisszumokkal bejuthatnak az EU-ba – viszont az észak-koszovóiak épp a kompromisszumok révén rekednek kívül. Így nehéz megnyerni őket a közeledésnek. Leginkább a közös határőrizeti rendszer felállítása miatt fejezték ki nemtetszésüket (mely elvágja a koszovói szerbeket az anyaországtól), 2012 februárjában népszavazáson utasították el a koszovói központi intézményekkel való együttműködést, s az április 19. utáni napokban tízezres tüntetéseken nyilvánították ki, hogy a fejük felett megkötött egyezményt a maguk részéről nem tartják elfogadhatónak. Ugyanakkor Belgrádnak vannak eszközei az észak-koszovói politika formálására, annál is inkább, mert a szerb kisebbség saját intézményeit, önszerveződésének eszközeit csak az anyaország pénzén tudja fenntartani.

A 2013-as megállapodások után a tárgyalásoknak két síkon kell tovább folytatódniuk: egyrészt szükséges a brüsszeli vállalások végrehajtásának pontos kidolgozása, illetve hamarosan újabb technikai kérdések kerülhetnek napirendre: ilyen a Gazivoda-víztározó feletti ellenőrzés joga, a szerb kulturális örökség védelme és templomaik, kolostoraik kiváltságai. Égető kérdés Koszovó nemzetközi szervezetekhez való csatlakozása, amit Szerbia akadályoz, ám ebből semmi hasznot nem húz, csak a szomszédjának árt vele. Az együttműködés kiterjedhet az ellenőrzött határállomások felállítása után kialakult alkalmi átkelők teljes felszámolására, amiken még mindig jelentős forgalom bonyolódik.[311]

A 2014. júniusi parlamenti választások után elhúzódó politikai válság bontakozott ki Koszovóban, ezt követően fél évet kellett várni az új kormány megalakulására. Ezekben a hónapokban a szerb–albán dialógus is megtorpant, s csak 2015 elején folytatódott:

[311] Az Európai Bizottság a Miniszterek Tanácsa és az Európai Parlament számára készített 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról *(Kosovo Progress Report),* 6. Elérhető: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-kosovo-progress-report_en.pdf

februárban az észak-koszovói bírák és ügyészek etnikai összetételében született kompromisszum, ezzel végleg becsatornázzák az észak-koszovói bíróságokat a koszovói jogrendszerbe.[312]

5.1. Szerbia és Koszovó: az euroatlanti integráció esélyei

A horvát csatlakozással megkezdődött az Európai Unió ötödik bővítési köre, ami alatt a Nyugat-Balkán integrációját értjük. Egyelőre azonban kérdéses, mikor követheti Horvátországot a térség többi állama. Bizonyos uniós országok egyáltalán nem szorgalmaznák egy ideig a 2013 nyarától már 28 tagú EU további bővítését. Tartanák magukat a mélyítés-bővítés hagyományos logikájához, és először a közösség belső problémáit vennék napirendre – ez különösen igaz a nettó befizetőkre, köztük Németországra.[313] Viszont arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy elsősorban nem a sokat emlegetett „bővítési fáradtság" fog Szerbia és Koszovó csatlakozásának útjában állni. A posztjugoszláv térség államai már nem jelentenének különösebb megrázkódtatást, a nyugat-balkáni bővítésnek az Unió minden gazdasági–pénzügyi problémája ellenére nem lesz Brüsszelben anyagi akadálya. Viszont ha a következő években a tagállamok tovább is lépnek az integráció útján, szorosabb gazdaságpolitikai, fiskális együttműködéssel, intézményi reformokkal és erősítik a közösség föderatív vonásait, attól még változatlanul igaz, hogy az Európai Unió elérte vagy már túl is lépte befogadóképességét.

Jogosnak tűnik az a félelem, hogy a nyugat-balkáni bővítéssel az Európai Unió végleg felhígulna. Az Európa Tanács már bejárta ezt az utat. Igazság szerint az Unió vezető tagállamai már a 2004-es keleti bővítéssel feladták azt a lehetőséget, hogy a közösség mint nyugati elitklub létezzen, a 2007-es bővítés óta viszont azzal a dilemmával kell szembesülniük, hogy a bővítés ismert előnyei ellenére az újonnan bekerülő tagállamok mérhetetlen elmaradottságát nem feltétlenül a közösség keretein belül kellene kezelni. Legalábbis az integráció első ötven évének szellemiségéből nem ez következik. A kohéziós politika a fejlettségi különbségek fokozatos kiegyenlítését célozza – de nem szakadékok áthidalását. S bár tagadhatatlanul a tagság ígérete az Unió leghatékonyabb eszköze külkapcsolatainak alakítására, az integráció működőképességének érdekében ideje lenne leszámolni azzal a meggyőződéssel, hogy az EU közvetlen szomszédságának stabilitása csak a csatlakozással szavatolható. A teljes jogú tagságnak vannak alternatívái.

De ez minden jel szerint csak Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó és Albánia esetében jöhet szóba, Szerbiának (és Montenegrónak) komoly esélyei vannak az EU-csatlakozásra. Minden ellenkező megfontolás ellenére továbbra is az az uralkodó álláspont ugyanis, hogy mindenekelőtt a kiszámítható menetrendhez és konkrét követelményekhez kötött csatlakozási folyamat hozhat stabilitást, azáltal, hogy a

[312] Kosovo Crisis Watch. 2015 március. az International Crisis Group jelentése. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/ en/publication-type/crisiswatch/crisiswatch-database.aspx?CountryIDs=%7bE549D816-1DF9-4BC0-B890-0F3A2B62FD1B%7d#results

[313] HUSZKA 2013(b): 10.

gazdasági–szociális helyzet javítása mérsékli, időszerűtlenné teszi a nacionalista érzelmeket, s ilymódon az integráció a nacionalisták és reformerek közötti harcot végérvényesen a nyugatos, Európa-barát politikai elit javára dönti el. S tekintettel arra, hogy az Európai Unió a tagságra pályázó országok között már a csatlakozási folyamat elején is elvárja a szoros együttműködést, kereskedelmi nyitottságot, regionális szinten a stabilitás további biztosítéka, hogy az euroatlanti integráció víziója az egyes országok amúgy évtizedes történelmi sérelmekkel terhelt viszonyrendszerében közös, csak együtt elérhető célként jelenik meg. Másképp fogalmazva: az EU számára a térség instabilitásánál kisebbek az integráció költségei – nem maradhat a Nyugat-Balkán egy „fekete lyuk" Európa perifériáján, ahonnan szakadatlanul érkeznek a kábítószerek, prostituáltak és illegális bevándorlók. Ebben a gondolkodásban az Unió saját érdekei is a bővítés mellett szólnak, mert az EU-tagság a tartós béke záloga, minden más pedig magában hordozza az etnikai gyűlölködés továbbélését és annak veszélyét, hogy bekövetkezik a legrosszabb: háború, és újabb menekültáradat Nyugat-Európa felé.

Az Európai Unió a jutalmazás–szankcionálás logikájával közelíti meg a koszovói kérdést, és méltányolja Szerbia erőfeszítéseit: 2013 decemberében Brüsszelben zöld utat adtak a csatlakozási tárgyalások megkezdésének. A tárgyalások formálisan 2014. január 21-én vették kezdetüket,[314] de az első tárgyalási fejezetet csak az idei évben fogják megnyitni. A késlekedés mögött nem kis részben a Brüsszeli Megállapodás végrehajtásának megtorpanása áll. Számos területen elmaradt a keretmegállapodás vállalásainak gyakorlati megvalósítása, úgymint a koszovói diplomák elismerése, gépjármű-biztosítás, kettős adóztatás kiküszöbölése vagy a pristinai kormányzattól független közigazgatási szervek finanszírozásának beszüntetése. A párhuzamos állami struktúrák egyik utolsó elemének, az észak-koszovói polgári védelmi erőnek *(Civilna Zastita)* a leszerelése, beolvasztása csak idén áprilisban vette kezdetét.[315] A 2013. szeptemberi elvi egyezség ellenére nincs nemzetközi hívókódja Koszovónak.[316] A régebbi barikádokat ugyan felszámolták, az elkülönülés jelképének számító mitrovicai hidat továbbra sem adták át a forgalomnak.[317] A korábbiakban a 2020-as év sokszor megjelenő céldátum volt a szerb EU-csatlakozásra, a jelenlegi előrejelzések alapján viszont akár még tíz évet is várathat magára az ország felvétele.

Koszovó ambíciói és kilátásai alapjaiban különböznek Szerbia esetétől, s ebben az elmaradottság mellett döntő szerepe a terület vitatott államiságának van: nem lehet különösebb reménye a tagságra vagy akár a tagjelölti státusz elnyerésére sem, amíg a közösség öt tagja tagadja Koszovó mint független állam létét. Ennek fényében nemcsak különös, de kimondottan káros is lehet, hogy uniós tisztségviselők, többek között

[314] Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről. In: Európai Tükör, 2014/1. 106.

[315] Kosovo Serb 'civil protection' force faces disbanding. BalkanInsight, 2014. március 30. Elérhető: http://www.balkaninsight.com/en/article/north-kosovo-civilna-zastita-to-be-dissembled-2

[316] A koszovói kormány 2015 márciusi jelentése a Brüsszeli Megállapodás végrehajtásáról (Brussels Agreements implementation state of play), 7. Elérhető: http://www.kryeministriks.net/repository/docs/Kosovo_Report_on_Implementation_of_Brussels_Agreements__230315-signed-signed.pdf

[317] Az Európai Bizottság 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról 2014: 5.

Štefan Füle korábbi bővítési biztos több ízben is pozitívan nyilatkoztak Koszovó EU-tagságáról.[318] Az ilyen célzások hamis illúziókat kelthetnek, és bizonyosan nem szolgálják a térség stabilitását. A kapcsolatok szorosabbra fűzésére viszont mindkét oldalról valós igény van. Ennek eszköze alapvetően a Stabilizációs és Társulási Folyamat:[319] ez az a keret, ami Koszovó európai integrációját jelentheti. Koszovó EU-hoz való közeledésén tehát semmiképp sem a teljes jogú tagságot értjük, az európai perspektíva Koszovó számára sokkal inkább vízumliberalizációt, szabadkereskedelmet jelent. Ezen témákon keresztül az EU természetesen a koszovóiakra is tud nyomást gyakorolni, amennyiben a kapcsolatépítést a folyamatos konstruktív hozzáálláshoz, a szerbekkel való kapcsolat normalizálásához (másszóval a brüsszeli vállalások végrehajtásához) és a jogállamiság Ahtisaari-tervben lefektetett elveihez köti. A Brüsszeli Megállapodás után az Európai Tanács nyári ülésén született a döntés, hogy megkezdik Koszovóval a Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) megkötését célzó tárgyalásokat.[320] Végül 2013 októberében indultak a tárgyalások a Bizottság és a koszovói kormány között, az egyezmény aláírására még idén sor kerülhet.

Ha a Koszovó–EU kapcsolatok gátjainak belső okairól beszélünk, alapvetően négy tényezőt különíthetünk el. Potenciális problémaforrásként mindig napirenden van a kisebbségek helyzete, jóllehet a 2008-as alkotmány, a jogalkotási folyamatok, a kisebbségek politikai részvételének keretei megfelelnek a legmagasabb nemzetközi követelményeknek. Persze ami papíron létezik, még nem feltétlenül érvényesül a mindennapokban. A jelenlegi vezetés viszont nemcsak a látszat erejéig igyekszik tartani magát a kisebbségvédelmi normákhoz, hiszen tudvalevő, hogy Koszovó európai integrációját leállítaná, ha nem tartanák meg a szerb kisebbség jogait és nem óvnák templomaik, kolostoraik biztonságát. Tudunk incidensekről, amikor vandálok sírokat gyaláznak vagy pravoszláv zarándokokra támadnak, ahogy ez megtörtént 2015 januárjában is,[321] de ezek az atrocitások egyre elszórtabbak. A legjelentősebb emlékhelyeket nagy erőkkel őrzik, s bízva az etnikai feszültségek további enyhülésében örömtelinek mondható, hogy a dečani kolostor védelmét leszámítva már nincs szükség a KFOR-erők jelenlétére, 2013 augusztusában az ipeki patriarkátus őrzését is átvette a koszovói rendőrség.[322]

---

[318] ICG 2013: 11.

[319] A Stabilizációs és Társulási Folyamat (SAP) az Európai Unió Nyugat-Balkánra vonatkozó együttműködése annak érdekében, hogy felkészítsék a térség országait az EU-csatlakozásra. A SAP 2000-ben a zágrábi csúcstalálkozón indult. Az egyes országokkal kötött Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) keretében az Unió technikai és anyagi segítséget biztosít és kedvezményes bejutást enged a közösség belső piacára, a tagságra pályázó országok pedig cserébe politikai, gazdasági reformokat vállalnak, valamint az uniós jog átvételét.

[320] Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről 2014: 108.

[321] Kosovo on alert over Serb orthodox holiday. BalkanInsight, 2015. január 6. Elérhető: http://www.balkaninsight.com/en/article/high-security-in-kosovo-ahead-of-orthodox-christmas

[322] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 15.

A kisebbségvédelmet ugyanakkor hiba lenne az albán többség és a szerb kisebbség kapcsolatára redukálni: a cigányok, gorániak, egyiptomiak, bosnyákok, montenegróiak, askáliak kollektív jogainak tiszteletben tartására, az oktatáshoz és az egészségügyi ellátórendszerhez való hozzáférésükre ugyanúgy figyelmet fordít az Európai Unió.

Jelen pillanatban nagyobb problémát okoz a szervezett bűnözés, amivel Pristina a nemzetközi támogatás (anyagi segítség, képzés, felszerelés) ellenére sem tud teljes mértékben megbirkózni, annál is inkább, mert továbbra is tetten érhető a klánalapú szervezett bűnözői csoportok és a politika összefonódása. Az illegális ügyletek között élen jár a fegyver- és emberkereskedelem, a pénzmosás, és hasonló méretű problémát okoz a drogkereskedelem: a statisztikák szerint az Európába irányuló kábítószer döntő része Koszovón keresztül megy át.[323] Sokhelyen a mindennapi megélhetést a cigaretta- és üzemanyag-csempészet biztosítja. Ugyanígy mindennapos jelenség a korrupció és a hivatallal való visszaélés, különösen a vámtisztek, az adóhatóság és más közhivatalnokok körében.[324]

Továbbra sem megoldott a menekültek és belső menekülők visszatérése, nagyobbik részük a mai napig nem költözött vissza korábbi lakóhelyére. Ebben egyaránt közrejátszik a nem megfelelő biztonsági környezet, az elhúzódó ingatlan-visszaszolgáltatási eljárások és a munkahelyek szűkössége.[325]

Végezetül, a legégetőbb probléma a koszovói gazdaság elmaradottsága, az ipari termelés alacsony szintje, ami érdemben a függetlenség kikiáltása óta sem változott. Az imént sorolt problémákra is elmondható, de mindenekelőtt a gazdaság és társadalom rossz helyzetére van hatással, hogy a koszovói elit – függetlenül attól, hogy a két nagy párt, az LDK és a PDK közül aktuálisan melyik volt vezető pozícióban – erejének, figyelmének nagy részét a függetlenség és annak elismertetése kötötte le, s a valós belső problémák kezelése (pl. szegénység csökkentése, munkahelyteremtés) háttérbe szorult.[326] Nemcsak a konkrét makrogazdaság mutatók, de a fokozódó elvándorlás is jól mutatja a szülőföldön való boldogulás kilátástalanságát. A háború óta nem hagyták el ennyien Koszovót, mint az elmúlt hónapokban. Magyarország az albánok számára a schengeni övezet kapuja, becslések szerint 2014 szeptembere óta mintegy ötvenezer koszovói lépte át illegálisan a szerb–magyar határt.[327] A FRONTEX adatai szerint tavaly decemberben az Európai Unió területére érkezett illegális bevándorlók 40 százaléka származik Koszovóból.[328]

---

[323] Az Egyesült Államok külügyminisztériumának éves jelentése a nemzetközi kábítószer-kereskedelemről (*International Narcotics Control Strategy Report,* 2010), 394. Elérhető: http://www.state.gov/documents/organization/137411.pdf

[324] ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatal (UNODC) 2013-as jelentése a koszovói korrupcióról, 5. Elérhető: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Kosovo Business corruption report EN.pdf

[325] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 18.

[326] VÁRADY 2010: 23.

[327] Kosovo Crisis Watch 2015.

[328] A FRONTEX 2015. februári jelentése az Európai Unió külső határainál tapasztalható trendekről. Elérhető: http://frontex.europa.eu/news/latest-trends-at-external-borders-of-the-eu-6Z3kpC

Mindent elmond a gazdaság állapotáról az az adat, hogy 2012-ben az egy főre jutó GDP Koszovóban az EU 27-ek átlagának 11 százalékát tette ki.[329] Ettől nem elválasztható az alacsony foglalkoztatottság: a koszovói munkanélküliségi ráta továbbra is a legmagasabb (35 százalék körüli) Európában.[330] Az adatokat javítja, hogy sokan állnak a nemzetközi szervezetek alkalmazásában, a cigányság körében viszont a munkanélküliség elérheti a 90 százalékot is. A regisztrált munkavállalók mellett sokan dolgoznak a szürkegazdaságban, így a hivatalos statisztikák torzíthatnak. Sürgető kérdés a növekvő népesség és stagnáló gazdaság okozta kihívások kezelése: családonként átlagosan négy gyermek születik, a fiatalkorú munkanélküliséget jelen pillanatban csak a kivándorlás, az ideiglenes nyugat-európai munkavállalás tudja levezetni. Pedig a gazdasági fejlődés alapjai adottak lennének: Koszovó területe ásványkincsekben gazdag (cink és ólom mindenekelőtt), s Európa második legnagyobb lignitkészletével rendelkeznek.[331] A feldolgozóipar viszont jelentéktelen és elavult. A gazdaság motorja a külföldi tőkebefektetés lehetne, ám a befektetőket sokáig visszatartották az etnikai feszültségek, a Koszovó státusza körüli bizonytalanságok, a szerződések nem megfelelő kikényszeríthetősége, illetve bizonyos szektorokban visszatartó ereje van a gyakori áramkimaradásoknak is. Ami a gazdasági növekedést illeti, trendek pozitívak, ebben közrejátszanak az alacsony adóterhek és a piacgazdaság nemzetközi segítséggel kiépült intézményrendszere, de továbbra is nagyobb szerepe van az emigráns albánok hazautalásainak, a nemzetközi segélyeknek és az EU-hoz való közeledés révén megnyíló fejlesztési forrásoknak.[332] Az EU előcsatlakozási alapján (IPA) keresztül csak a 2013-as évben 71,4 millió euró fejlesztési forrás vált elérhetővé Koszovó számára,[333] míg a 2014-2020 közötti költségvetési időszakban közel 650 millió euró lehívható támogatás áll rendelkezésre.[334]

Emellett az Európai Unió számos területen vár el jogközelítést a Stabilizációs és Társulási Megállapodás megkötése előtt. A belső piaci szabályok standardizálása elsősorban piaci felügyeletet, a szellemi tulajdonjogok védelmét, elektronikus ügyintézést, fogyasztóvédelmet jelent, továbbá a koszovói jogszabályok közelítését az *acquis communautaire*-hez az élelmiszerbiztonsági előírások, adózási és versenyjogi szabályok, a közbeszerzési eljárás, pénzügyi szolgáltatások, a munkajog, munkahelyi biztonság, a nők munkaerőpiaci védelme, a közegészségügy, a szociális párbeszéd, oktatás és kutatás-fejlesztés terén.[335] Ami a szektorális politikákat illeti, Brüsszel iránymutatásainak megfelelően már jelentősen egyszerűsödtek a vállalatalapítás szabályai (regisztrációs díj, kft-k esetén törzstőke-követelmény eltörlése), ugyanakkor a

[329] Az Európai Bizottság 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról 2014: 25.

[330] Az Eurostat 2014-es jelentése az EU-csatlakozás előtt álló országok munkaerőpiacáról, 4. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/6048110/KS-01-13-753-EN.pdf/e09dfb73-d20d-4602-bdde-32a96061e083

[331] BALLA – FODOR – SIPOS: 2011: 54.

[332] A magyar Nemzeti Külgazdasági Hivatal (HITA) országismertetője Koszovóról, 2. Elérhető: http://www.hita.hu/Region/Kosovo/Info

[333] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 4.

[334] Az Európai Bizottság 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról 2014: 4.

[335] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 27–36.

közeljövőben növelni kell a kormányzati erőfeszítéseket a kis- és közepes vállalkozások fejlesztésére. Kiváltképpen igaz a mezőgazdaságra, vidékfejlesztésre és a környezetpolitikára, hogy a megfelelő jogi környezet hiánya helyett a végrehajtási mechanizmusok gyengesége okozza a problémát. Mindazonáltal a szennyvízkezelés, hulladékgazdálkodás, ivóvízellátás és a klímapolitika mind messze elmarad az EU elvárásaitól, miként a környezetvédelmi szempontok más szakpolitikákban való megjelenítése (energiapolitika, közlekedés, iparfejlesztés) is elégtelen.[336]

Az EU–Koszovó kapcsolatokban a közeljövőben lényegében két nagy területen várhatók előrelépések. Koszovó legjelentősebb kereskedelmi partnere az EU, és nagy igény van koszovói részről kereskedelmi könnyítésekre, vámcsökkentésre és bizonyos termékcsoportokban akár teljesen szabad, vámmentes kereskedelemre. Egyelőre nincsenek szerződéses kapcsolatok Koszovó és az EU között, amiben közrejátszik, hogy az öt említett tagállam elutasítja Koszovó államiságát. Pedig a konkrét kedvezményeket biztosító kereskedelmi megállapodás életbevágó lenne a koszovói gazdaság számára, mivel valamennyi régiós versenytárs preferenciális elbánásban részesül, s ezáltal az ország még komolyabb hátrányba kerülhet. Koszovó vitatott államisága ugyanakkor minden bizonnyal nem fogja megakadályozni a közeledést. A koszovói államot az Egyesült Államok és az Európai Unió hozta létre, az általuk vallott demokratikus eszmények szerint, a lehető legjobbnak gondolt intézményi felépítéssel és az euró mint hivatalos fizetőeszköz bevezetésével. Minden eddigi erőfeszítés értelmét vesztené, ha ezekután a leggyengébb gazdasággal bíró Koszovót kizárnák azokból az előnyökből, melyek a régió többi, ráadásul fejlettebb országának elérhetőek. Tekintettel az el nem ismerő országok érzékenységére, a kapcsolatépítés az 1244-es BT-határozatra és a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményére való hivatkozással zajlik, anélkül, hogy ez bármilyen formában befolyásolná a Koszovó státuszával kapcsolatos tagállami álláspontokat. A Stabilizációs és Társulási Megállapodást is egy ilyen kitétellel fogják aláírni, s feltehetőleg ebben a formában már az öt szóban forgó állam is kész lesz ratifikálni.

Még fontosabb, a mindennapokban jelentkező probléma a koszovóiakra vonatkozó vízumkényszer. Annak idején a titói Jugoszlávia a két hidegháborús blokk között, az el nem kötelezettek mozgalmának vezetőjeként komoly nemzetközi tekintélynek örvendett, s ennek az egyik legfőbb gyakorlati haszna a vízummentes utazás volt, melynek előnyeit értelemszerűen a koszovói albánok is élvezhették.[337] Ennek visszaszerzése lehet az EU-integráció egyik nagy eredménye a közeljövőben. Tudni kell, hogy a vízummentes utazás kiterjed nemcsak huszonkét EU-tagállamra, hanem többek között Svájcra is, ahol Németország és Franciaország mellett a legnagyobb koszovói albán diaszpóra él.[338] A vízumliberalizáció a Nyugat Balkánon a 2000-es évek elején indult, s 2010 óta a vízummentesség kiterjed Albániára és Bosznia-Hercegovinára is, így a koszovóiak az egyetlenek a térségben, akiknek továbbra is vízumra van szükségük az Európai Unióba való beutazáshoz. Kiskapukat persze lehet találni: az utóbbi években egyre elterjedtebb az „állampolgársági turizmus”: Macedóniában vagy Albániában a

[336] Uo. 37–40.
[337] BALLA – FODOR – SIPOS 2011: 48.
[338] VARGA 2011: 84.

koszovói albánok könnyedén megszerezhetik az állampolgárságot, s ezzel egyidejűleg a szabad beutazás jogát.[339]

A koszovói vízumdialógus 2012 januárjában vette kezdetét a Stabilizációs és Társulási Folyamat keretében. Ugyanebben az évben készült el az Európai Bizottság vízumliberalizációs útiterve, amely tételesen felsorolja a Koszovó felé támasztott elvárásokat. Ezek között szerepel a határvédelem hatékonyságának növelése, különös tekintettel az IBM-egyezmény teljeskörű végrehajtására, valamint a menedékjogi és migránsokra vonatkozó szabályozás közösségi joggal való összhangjának megteremtése. Az *acquis communautaire*-t a koszovói adatvédelmi törvényben is meg kell jeleníteni. A vízumliberalizáció feltételei között is ott szerepel az emberi jogok érvényesülése, a kisebbségvédelem és a szabad mozgáshoz való jog biztosítása, másrészt a szervezett bűnözés, korrupció és a terrorizmus elleni küzdelem, valamint a bűnmegelőzés fejlesztése. Mivel a vízumliberalizáció mindig együtt jár bizonyos biztonsági kockázatok erősödésével, szükséges a tagországok bűnüldözői szerveivel és az Európai Rendőri Hivatallal (EUROPOL), illetve az EU-tagok bírói szerveivel és az Európai Unió Igazságügyi Együttműködési Egységével (EUROJUST) való együttműködés fejlesztése.[340]

Az EU ragaszkodik a biometrikus útlevelek bevezetéséhez is. Eddig mintegy 270 ezer ilyet bocsátottak ki Koszovóban.[341] Az EU a vízumpolitikában mindig azt az elvet érvényesíti, hogy a vízumliberalizáció nem választható le a visszafogadási megállapodásról: Koszovó esetében is együtt jár a kettő, a visszafogadás alapeleme a visszatérők társadalmi reintegrációja (munkahely biztosítása, elhelyezkedésüket segítendő oktatás, továbbképzés elérhetővé tétele, külön forrás rendelése ennek finanszírozására).[342]

Az előrelépéseket azonban nagyban hátráltatja, hogy számos nyugati országnak vannak fenntartásai a gazdasági migránsok magas száma miatt, és a Bizottság is több ízben komoly aggodalmát fejezte ki a korrupció magas szintjével és a koszovói okmánybiztonsággal kapcsolatban. A teljes vízummenteségre csak hosszabb távon lehet esélye Koszovónak, a folyamat első állomása a vízumkönnyítés lesz, ami egyszerre jelenthet gyorsított ügymenetet és alacsonyabb díjtételeket (35 euró az addigi 60 helyett).

Egyik országban sem ez a külpolitika prioritása, ám mégis ha euroatlanti integrációról beszélünk, mindenképp szükséges röviden szót ejteni a NATO-tagság esélyeiről, hiszen az EU és NATO-csatlakozás együtt haladt a szovjet blokkból kiszakadó Közép-Európa esetében és ugyanez mondható el a posztjugoszláv térségről: Szlovénia és Horvátország is az EU-val való csatlakozási tárgyalásokkal párhuzamosan közeledett a NATO-hoz. Az 1999-es légitámadásokkal összefüggésben a szerb közvéleményben

[339] BALLA – FODOR – SIPOS 2011: 52.

[340] Az Európai Bizottság vízumliberalizációs útiterve Koszovó számára (2012), 7–14. Elérhető: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_travel/visa_liberalisation_with_kosovo_roadmap.pdf

[341] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 45.

[342] Az Európai Bizottság vízumliberalizációs útiterve Koszovó számára 2012: 6.

továbbra is erősen él a NATO-ellenesség. 2006 decemberében csatlakozott ugyan az ország a Békepartnerséghez (PfP),[343] de nincs kormányzati szándék a kapcsolatok szorosabbra fűzésére. Általában a PfP mint a NATO-tagság előszobája jelenik meg (a közép-európai országok esetében ez volt a helyzet a kilencvenes években), a NATO–Szerbia kapcsolatoknak viszont hosszútávon ez lehet az ideális kerete. Ennek megfelelően a szerb vezetés a Békepartnerségről szóló keretdokumentum aláírásakor nem is jelezte csatlakozási szándékát.[344]

Koszovónak a NATO-val is speciális kapcsolata van, annál is inkább, mert lassan tizenöt éve állomásoznak területén a szervezet békefenntartói. Koszovói részről érthető a közeledés igénye, hiszen a katonai szövetségben való tagság nagyobb biztonságérzetet adhatna az esetlegesen feléledő szerb revansizmussal szemben. Ugyanakkor a teljes jogú tagság felé vezető úton ugyanazzal a problémával találhatják szembe magukat, amely az EU-csatlakozás esélyeit is nagyban csökkenti: a Koszovót el nem ismerő országok (a NATO esetében Görögország, Spanyolország, Románia és Szlovákia) ellenállása és várható vétója.[345] Ugyanúgy blokkolnák Koszovó felvételét, mint teszik azt a görögök hosszú évek óta kitartóan Macedónia esetében. Koszovó 2012 júliusában adta be jelentkezését a Béke-partnerségben való részvételre –ennek várhatóan nem is lesz akadálya, mint ahogy Macedónia esetében sem volt.

5.2. A szerb–albán közeledés további esélyei

Koszovó függetlenségének ténye jelenleg már senki előtt nem kétséges. 2012 szeptemberében lejárt a nemzetközi polgári képviselő mandátuma és megszűnt a nemzetközi ellenőrzést gyakorló Nemzetközi Irányító Csoport. Ez újabb komoly előrelépés volt Koszovó teljes szuverenitása felé. Az ország irányítása egyre inkább Pristina kezébe kerül: az UNMIK szerepe már marginális, a koszovói EBESZ-misszió (OMiK) létszáma is jelentősen lecsökkent napjainkra. A biztonsági helyzet javulásának és a központi kormány erősödésének köszönhetően a NATO-kontingensre is kisebb terhek hárulnak. A szervezet védelmi miniszterei 2009 nyarán fokozatos csapatcsökkentésről döntettek, a KFOR-misszió létszáma jelenleg már alig ötezer főt számlál.[346] Az EULEX mandátumát 2014 derekán további két évvel meghosszabbították, de a misszió létszáma és jogkörei fokozatosan szűkülnek.[347] 2009-től működik a

[343] VINCZE 2011: 123.

[344] VARGA 2011: 86.

[345] Kosovo's path towards the NATO Partnership for Peace (PfP) programme. A Kosovar Center for Security Studies elemzése. Elérhető az intézet honlapján: http://qkss.org/new/images/content/PDF/Policy%20Paper%20%20KCSS%20%20%20Kosovo's%20 Path%20 towards %20the%20NATO%20Partnership%20for%20Peace%20Programme.PDF

[346] VINCZE 2011: 127.

[347] Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről 2014: 114. Kosovo assembly adopts law on special court. B92 (szerbiai hírportál), 2014. április 23. Elérhető: http://www.b92.net/eng/news/crimes.php?yyyy=2014&mm=04&dd=23&nav_id=90089

Koszovói Biztonsági Erő, melynek hivatalos feladatát a polgári védelem, katasztrófavédelem (pl. földrengés, erdőtüzek, havazás miatt elzárt települések), illetve az aknamentesítés jelenti, de minden adott hozzá, hogy a koszovói hadsereg alapja lehessen. Hashim Thaçi 2014. márciusi bejelentése szerint 2019-re állhat fel a hadsereg.[348]

Koszovó államisága azonban továbbra is vitatott, a nemzetközi elismerés részlegessége miatt továbbra is hiába várják, hogy az ENSZ és ezáltal a nemzetközi közösség teljes jogú tagjai lehessenek. Ahhoz hogy ez megtörténjen, elsősorban Szerbia elismerésére van szükség: ezt követően egyetlen másik állam sem fogja tudni hitelesen azt az álláspontot képviselni, hogy Koszovó Szerbia része, amikor már maguk a szerbek is feladták ezt az álláspontot.[349] Előbb-utóbb sor fog rá kerülni, csak az ideje kérdéses. Szerbia jövendőbeli EU-csatlakozása olyan alkalom lehet, ami új áttöréssel szolgál a koszovói kérdésben. Az EU álláspontja egyelőre inkább azt mutatja, hogy Szerbiának nem kell elismernie Koszovót, csak meg kell találnia az együttműködés pragmatikus módját. Ugyanakkor számos olyan megnyilatkozás hangzott el az EU tisztségviselői részéről, hogy Szerbia mégis csak Koszovó elismerése után nyerhet felvételt, a belépéshez a kapcsolatok normalizálása nem elég.[350]

Fontos emlékeztetni, hogy hazánk is rákényszerült a szomszédokkal való kapcsolatok rendezésére az euroatlanti integráció hajnalán: a Horn-kormány az integrációt szem előtt tartva kötött előnytelen, a határok sérthetetlenségét elfogadó, ám kisebbségvédelmi garanciákat nem tartalmazó alapszerződést Szlovákiával és Romániával.[351] Mivel az Európai Unióban a tagfelvétel egyhangúságot igényel, elvileg bármelyik állam ugyanígy rászoríthatja Szerbiát Koszovó elismerésére és a *status quo* elfogadására.

Egy ilyen lépés természetesen még óriási port kavarna, nincs is olyan komoly politikus Belgrádban, aki nyíltan vállalná Koszovó mint állam elismerését. Viszont vannak népszerűbb ötletek, amik mentén államelismerés nélkül rendezhetők lennének a státuszkérdés körüli ellentétek. Ezek lényegüket tekintve konszolidált és szoros kapcsolatok kialakítását célozzák Koszovó és Szerbia között: volt szó Hong-Kong példáján egy nagyon laza függés fenntartásáról vagy a tajvani modell alkalmazásáról, ami Koszovó függetlenségének mértékét nem csökkenti, viszont kevésbé sérti a szerb nemzeti öntudatot.[352] Jelenleg ennél reálisabbnak látszik a két Németország példájának követése: az NSZK és az NDK az 1972-es alapszerződéssel egymás kölcsönös elismerése nélkül rendezte államközi kapcsolatait, elfogadták egymás szuverenitását saját területük felett és állandó képviseletet nyitottak a másik fővárosában.[353]

---

[348] Kosovo to create national army of 5,000 soldiers. Reuters, 2014. március 4. Elérhető: http://uk.reuters.com/article/2014/03/04/uk-kosovo-army-idUKBREA231E620140304

[349] HANNUM 2011: 159.

[350] HUSZKA 2013(b): 11.

[351] GYŐRI SZABÓ Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig. Budapest, Helikon Kiadó, 2012. 368.

[352] ICG 2012: 8.

[353] WELLER 2008(a): 1227.

A jószomszédi kapcsolatokat illetően nemcsak Szerbia felé támaszt elvárásokat az Európai Unió, Koszovónak is törekednie kell a baráti kapcsolatok kialakítására a régió államaival. Montenegróval és Macedóniával kiegyensúlyozott a kapcsolat, Törökországgal pedig kiemelkedően jó. Isztambul már a kilencvenes években is szimpatizált az albánokkal, részben a vallási testvériség okán, részben a balkáni befolyásépítés szándékával,[354] s a közeli kapcsolat Koszovó függetlensége után is fennmaradt: elsők között ismerték el az új államot, majd a két ország 2013 szeptemberében szabadkereskedelmi megállapodást kötött.[355] Bosznia-Hercegovinával ellenben fagyos Koszovó viszonya, s a közelmúltban inkább csak rosszabbodott. Bosznia-Hercegovina szigorú vízumpolitikát folytat a koszovói állampolgárokkal szemben, s erre válaszul, a vízumviszonosság jegyében 2014 januárjában a pristinai vezetés is hasonló korlátozásokat léptetett életbe.[356] Az albán–albán kapcsolat és a Szerbiához fűződő nem igényel különösebb kifejtést: Albánia kezdettől fogva a koszovói érdekek védelmezője volt, utóbbi javítása pedig folyamatban van, s a közeledés mélysége inkább Belgrádon múlik.

Afelől ma már nem lehet kétségünk, hogy a szerb–albán közeledés egy egyenesvonalú fejlődés – csak a végpontja kérdéses. Rövid-távon a német modell másolásának van a legjobb esélye, de egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy Szerbia belátható időn belül (még a mi életünkben) elismeri Koszovót. Addig a békefolyamat a technikai tárgyalások mellett egy másik síkon is megindulhat: a közeledés szimbolikus, gesztusértékű formáit a kultúrdiplomácia és sportdiplomácia eszközeiben találjuk. A kulturális diplomácia része lehet diákcsere program, vendégoktatás, közös kutatások, tankönyvegyeztetés, a kulturális intézetek szervezésében kulturális hetek vagy évadok szervezése, kiállítások, filmhét, hangverseny – és ez a sor még hosszan folytatható. Ezek mind-mind olyan együttműködési formák, melyek a másik jobb megismerése által a közeledést az állam alatti szinten is előbbre vihetik.

Sokan sokszor mondják, hogy a délszláv háború is egy focimeccsel kezdődött (a zágrábi Dinamo fogadta 1990 májusában a Crvena zvezdát). De lesz valaha Szerbia–Koszovó vb-selejtező?

Ami azt illeti, focicsapata már Koszovónak is van. Egyelőre ugyan még nem tagja az ország a Nemzetközi Labdarúgó-szövetségnek, de a FIFA 2014 januárjában engedélyezte, hogy pályára lépjenek hivatalos mérkőzésen, azzal a megszorítással, hogy nem használhatnak nemzeti szimbólumokat (zászló, embléma a mezeken, a himnuszt sem szabad eljátszani a mérkőzés előtt). 2014 márciusában került sor a válogatott várva várt első hivatalos fellépésére – a mitrovicai bemutatkozó mérkőzés 17 ezer néző előtt gól nélküli döntetlent hozott Haiti ellen.[357]

Azért sem érdektelen erről szólni, mert Koszovó függetlenségének egyik leglátványosabb, átlagember számára is kézzelfogható jele lesz, ha már tétmérkőzéseket is játszhat, vagyis elindulhat az ország a világbajnoki és Európa-

[354] SOTIROVIĆ 1999: 32.

[355] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 21.

[356] Az Európai Bizottság 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról 2014: 47.

[357] Kosovo footballers draw with Haiti in Mitrovica debut. BBC News, 2014. március 5. Elérthető: http://www.bbc.com/news/world-europe-26451936

bajnoki kvalifikációs sorozatban. Koszovó a FIFA 210. tagja lehet (legutóbb Dél-Szudán csatlakozott a szervezethez), az UEFA soraiba pedig Gibraltár után ötvenötödikként léphet. Mondani sem kell, hogy nem lenne szerencsés épp egy focimeccsel kezdeni a kibékülést, ezt ősszel a botrányba fulladt Szerbia–Albánia mérkőzés is megmutatta. A sportdiplomácia erejét mégsem lehet túlbecsülni. Ha nem is labdarúgásban, de más sportágakban középtávon is jók arra az esélyek, hogy egymás csapatait vendégül lássák – az összes technikai megállapodásnál nagyobb lélektani hatása lehet, ha felvonják Szerbiában a koszovói lobogót és eljátsszák az albán aranyérmesnek a koszovói himnuszt. Hogy ez mennyire nem a valóságtól elrugaszkodott gondolat, azt mi sem jelzi jobban, minthogy 2013-ban Észak-Korea és Dél-Korea között ugyanez már lejátszódott.[358]

A 2014 tavaszán tartott szerbiai parlamenti választások is igazolták azt a feltevésünket, hogy a nacionalista tábor és a nyugatbarát erők közötti erőviszonyok végérvényesen megváltoztak: már nincs olyan párt a *skupštinában,* amely ellenezné a koszovói rendezési folyamatot vagy szkeptikus lenne az Európai Uniót illetően.[359] A nagyobbik kormánypárt, a Szerb Haladó Párt (SNS) abszolút többséget szerzett a parlamentben, így a köztársasági elnök mellett most már a kormányfőt is az SNS adja: az addigi miniszterelnök-helyettes, Aleksandar Vučić alakíthatott kormányt.[360] Noha az SNS annak idején az ultranacionalista Szerb Radikális Pártból vált ki, ma már elkötelezett Szerbia európai jövője mellett.

Ha a teljes jogú ENSZ-tagság nem is érhető el az elkövetkező néhány évben, Koszovónak lesz lehetősége kibontakozni a nemzetközi színtéren. 2009-ben beléptek a Nemzetközi Valutaalapba (IMF), 2012 végén felvételt nyertek az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) tagjai közé,[361] s 2013 nyarán keretmegállapodást kötöttek az Európai Beruházási Bankkal (EIB). A Regionális Együttműködési Tanácsnak (RCC)[362]

---

358 South Korean wins gold in North Korean **c**apital. The New York Times, 2013. szeptember 14. Elérhető: http://www.nytimes.com/2013/09/15/sports/south-korean-wins-gold-in-north-korean-capital.html?_r=0

359 HUSZKA 2014: 3.

360 A második helyen a 2012-től Ivica Dačić személyében az eddigi miniszterelnököt adó Szerbiai Szocialista Párt (SPS) zárt. Dačić az új kormánynak is tagja marad, a külügyi tárca élére került. Támogatottsága drámain visszaesett, de azért a bejutási küszöböt elérte a Demokrata Párt, miként a belőle a közelmúltban kivált Új Demokrata Párt is. Továbbra is ott lesz a parlamentben a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ), valamint a dél-szerbiai albánok és a bosnyák kisebbség pártja.

361 ICG 2013: 6.

362 A szarajevói székhelyű szervezet 2008-ban lépett a Délkelet-Európai Stabilitási Paktum (SPSE) helyébe, melyet még a koszovói háború lezárása után hoztak létre. Tagjai között megtaláljuk az Európai Unió tagállamait, más európai országokat, köztük a Nyugat-Balkán valamennyi államát, az Egyesült Államokat, Kanadát, nemzetközi pénzügyi intézményeket (EBRD, EIB, IBRD), más jelentős nemzetközi szervezeteket (ENSZ, NATO, EBESZ, OECD, IOM, Európa Tanács) és az Európai Unió részéről a Bizottság, valamint a külügyi főképviselő delegáltját. Az RCC feladata a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat (SEECP) végrehajtása, vagyis a regionális

2013 februárjában váltak tagjaivá.[363] A CEFTA az a keret, ahol a következő években a regionális szabadkereskedelem is tovább fejlődhet. 2014 nyarától tagjai az Európa Tanács Velencei Bizottságának.[364]

Hamarosan csatlakozhat az ország újabb nemzetközi szervezetekhez, mindenekelőtt az ENSZ szakosított szerveihez (Egészségügyi Világszervezet, UNESCO, Nemzetközi Távközlési Egyesület, Világbank), az Európa Tanácshoz és az EBESZ-hez. Saját tartományneve lehet a világhálón („.ks" végződés), résztvehet a nagymúltú Eurovíziós Dalfesztiválon, beléphet nemzetközi sportszervezetekbe, sportolói koszovói színekben indulhatnak (a legutóbbi, londoni olimpián a koszovóiak függetlenként, az olimpiai zászló alatt álltak rajthoz).

A koszovói válság felölelte az elmúlt három évtizedet. 1981-ben kezdődött, 1998–1999-ben véres háborúban csúcsosodott ki, s ezt követően nagy nehézségek árán, nemzetközi felügyelet mellett került nyugvópontra. Az ellentétek meg nem szűntek, de a nyugati erőfeszítések nem voltak hatástalanok: a koszovói válság már befagyott konfliktus, amely valószínűbb, hogy idővel kimúlik, mintsem hogy újra lángra kap. Hozzunk magyar párhuzamot, mert az áll hozzánk a legközelebb: Erdély az önálló államiság szimbóluma volt Magyarország három részre szakadása után. És mégis, harminc évvel Trianon után már nem a „nem, nem, soha" töltötte ki az emberek napjait. Persze az, hogy a revízió lekerült a napirendről, nem kis mértékben a nemzetközi politikai környezet kedvezőtlen változásának volt betudható. De változtak az emberek is. És ami Szerbiában a mostani generációnak feldolgozhatatlan nemzeti tragédia, két emberöltővel később történelem lesz. Nem fognak legyinteni rá, mert az igazságtalanság és a kisnemzeti lét mindig fáj. De lassan újrarendeződik, hogy mi fontos, mi kevésbé. És a 2008-ban elszakadt, de etnikailag valójában már jóval korábban elvesztett területhez való vég nélküli ragaszkodás már egyszerre lesz megmosolyogtató és káros, szalonképtelen sovinizmus.

---

partnerségi folyamatok koordinációja és fejlesztése (pl. szabadkereskedelmi megállapodások).

[363] Az Európai Bizottság 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról 2013: 20.

[364] Az Európai Bizottság 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról 2014: 4.

Melléklet

Rövidítések jegyzéke

CEFTA	Central European Free Trade Agreement Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás
DS	Demokratska stranka Demokrata Párt
DSS	Demokratska stranka Srbije Szerbiai Demokrata Párt
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank
EIB	European Investment Bank Európai Beruházási Bank
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosovo az Európai Unió Jogállamiság Missziója
EUSR	European Union Special Representative az Európai Unió különleges megbízottja
FRONTEX	Európai Határőrizeti Ügynökség
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank
ICG	International Crisis Group Nemzetközi Válságcsoport
ICJ	International Court of Justice Nemzetközi Bíróság

ICO International Civilian Office
Nemzetközi Polgári Iroda

ICR International Civilian Representative
Nemzetközi Polgári Képviselő

ICTY International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Volt Jugoszlávia Nemzetközi Törvényszék

IMF International Monetary Fund
Nemzetközi Valutaalap

IOM International Organization for Migration
Nemzetközi Migrációs Szervezet

IPA Instrument for Pre-Accession Assistance
előcsatlakozási támogatási eszköz (EU)

ISG International Steering Group
Nemzetközi Irányító Csoport

ITU International Telecommunication Union
Nemzetközi Távközlési Egyesület

KFOR Kosovo Force

KPF Kosovo Protection Force
Koszovói Védelmi Erő

KSF Kosovo Security Force
Koszovói Biztonsági Erő

LDK Lidhja Demokratike e Kosovës
Koszovói Demokratikus Liga

NATO North Atlantic Treaty Organisation
Észak-atlanti Szerződés Szervezete

OECD Organisation for Economic Co-operation and Development
Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet

OMiK OSCE Mission in Kosovo
az EBESZ koszovói missziója

PDK Partia Demokratike e Kosovës
Koszovói Demokrata Párt

PfP Partnership for Peace
Partnerség a békéért / Békepartnerség

RCC Regional Cooperation Council
Regionális Együttműködési Tanács

SAA Stabilisation and Association Agreement
Stabilizációs és Társulási Megállapodás

SAP Stabilisation and Association Process
Stabilizációs és Társulási Folyamat

SEECP South-East European Cooperation Process
Délkelet-európai Együttműködési Folyamat

SNS Srpska Napredna Stranka
Szerb Haladó Párt

SPS Socijalistička partija Srbije
Szerbiai Szocialista Párt

SPSE Stability Pact for South Eastern Europe
Délkelet-Európai Stabilitási Paktum

SRS Srpska radikalna stranka
Szerb Radikális Párt

SRSG Special Representative of the Secretary-General
az ENSZ főtitkár különleges képviselője

UÇK Ushtria Çlirimtare e Kosovës
Koszovói Felszabadítási Hadsereg

UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees
az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága

UNMiK United Nations Interim Administration Mission in Kosovo
az ENSZ Ideiglenes Koszovói Közigazgatási Missziója

URS Ujedinjeni regioni Srbije
Szerbia Egyesült Régiói

Kronológia

1999. március 24.	megkezdődnek a NATO légitámadásai
1999. június 9.	a kumanovói katonai-technikai megállapodás értelmében a szerb erők elhagyják Koszovót
1999. június 10.	az ENSZ BT 1244-es számú határozata, véget érnek a NATO-bombázások
2000. október 5.	Milošević bukása
2001. május 15.	az „UNMiK-alkotmány” (alkotmányos keretdokumentum) leteszi a koszovói választási rendszer és politikai struktúra alapjait
2001. november 17.	első parlamenti választások Koszovóban
2003. március 12.	merényletben meghal Zoran Đinđić szerb miniszterelnök
2004. március 17.	szerbellenes zavargások kezdődnek Koszovóban
2005. október 24.	Kai Eide jelentésében a státusztárgyalások megkezdését javasolja
2005. november 14.	Martti Ahtisaari kinevezése a státusztárgyalások vezetésére
2006. március 11.	meghal Milosević, nem születik ellene ítélet Hágában
2007. január 21.	a radikálisok (DSS) nyerik a szerbiai választásokat
2007. március 26.	benyújtják az Ahtisaari-tervet
2007. augusztus 10.	feláll az Egyesült Államokat, Oroszországot és az Európai Uniót tömörítő ún. trojka, ez az utolsó kísérlet a státuszkérdés rendezésére
2008. február 3.	elnökválasztás Szerbiában, Boris Tadić marad hivatalban
2008. február 4.	az EU Miniszterek Tanácsa dönt az EULEX (EU Jogállamiság misszió) felállításáról
2008. február 17.	Koszovó kikiáltja függetlenségét
2008. február 28.	a koszovói függetlenség nemzetközi felügyeletére megalakul a Nemzetközi Irányító Csoport (ISG), s ugyanezen a napon létrehozzák a Nemzetközi Polgári Irodát (ICO)
2008. március 14.	kaotikus állapotok Észak-Koszovóban, szerb tüntetők elfoglalják a mitrovicai bíróság épületét – ez volt a február 17-ét követő megmozdulások tetőpontja
2008. április 29.	Szerbia aláírja az EU-val a Stabilizációs és Társulási Szerződést
2008. május 11.	a Demokrata Párt (DS) nyeri az előrehozott választásokat Szerbiában
2008. június 15.	elfogadják Koszovó alkotmányát
2008. október 8.	az ENSZ Közgyűlése tanácsadó véleményt kér a hágai Nemzetközi Bíróságtól (ICJ)
2008. december 9.	az EULEX működésének kezdete
2009. december 22.	Szerbia benyújtja csatlakozási kérelmét az EU-hoz
2010. július 22.	közzéteszi az ICJ tanácsadó véleményét Koszovó függetlenségéről
2010. december 12.	a Koszovói Demokrata Párt (PDK) nyeri a parlamenti választásokat, Hashim Thaçi marad a kormányfő
2011. március 8.	az EU felügyelte technikai tárgyalások kezdete
2011. május 27.	letartóztatják Ratko Mladić-ot – a boszniai szerb hadsereg egykori vezetőjének kiadásával elhárul a legfőbb akadály Szerbia tagjelölti státusza elől
2011. július 2.	szerb–albán megállapodás a szabad mozgásról és a diplomák elismeréséről
2011. július 20.	elfogják az utolsó keresett szerb háborús bűnöst, Goran Hadžić-ot
2011. július 25.	újabb válság tör ki és elhúzódó barikádharcok kezdődnek Észak-Koszovóban, miután Pristina kísérletet tesz a helyi határállomások átvételére
2011. szeptember 2.	egyezség a koszovói vámbélyegzőről

2011. október 12.	az Európai Bizottság tagjelölti státuszt javasol Szerbiának
2011. december 2.	megállapodás az integrált határellenőrzési rendszerről
2012. január 19.	megkezdődik Koszovóval a vízumliberalizációs dialógus
2012 február 14-15.	népszavazás Észak-Koszovóban a koszovói intézményekkel való együttműködésről: elsöprő elutasítás, a nem-szavazatok 99,74%-ot kapnak
2012. március 1.	Szerbia elnyeri az EU tagjelölti státuszát
2012. május 6.	a Szerbiai Haladó Párt (SNS) nyeri a szerbiai parlamenti választásokat, Ivica Dačić alakít kormányt
2012. május 20.	az SNS jelöltje, Tomislav Nikolić győz a szerb elnökválasztáson
2012. szeptember 10.	lejár a nemzetközi polgári képviselő (ICR) mandátuma, a nemzetközi jelenlét fennmarad, de Koszovó nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenségének időszaka formálisan véget ér
2013. február 6.	először találkozik egymással Atifete Jahjaga koszovói és Tomislav Nikolić szerb elnök
2013. április 19.	megkötik a Brüsszeli Megállapodást
2013. április 22.	az Európai Bizottság javasolja a csatlakozási tárgyalások megkezdését Szerbiával és Koszovó bevonását a Stabilizációs és Társulási Folyamatba (SAP)
2013. szeptember 1.	életbe lép a Stabilizációs és Társulási Szerződés (SAA) az EU és Szerbia között
2013. szeptember 8.	egyezség újabb technikai kérdésekben (telekommunikáció, energiaügyek)
2013. október 28.	SAA-tárgyalások kezdete Koszovóval
2013. december 20.	az Európai Tanács jóváhagyja a szerb csatlakozási tárgyalások megkezdését
2014. január 21.	megkezdődnek a csatlakozási tárgyalások Szerbiával
2014. március 16.	az előrehozott szerbiai választások az SNS fölényes győzelmét hozzák
2014. április 27.	Aleksandar Vučić szerb miniszterelnök beiktatása
2014. június 8.	az előrehozott parlamenti választásokat elhúzódó belpolitikai patthelyzet követi Koszovóban, miután a legtöbb szavazatot a kormánypárt (PDK) kapja, ám az ellenzéki összefogás többségét szerez a parlamentben
2014. július 25.	sikeresen zárulnak az SAA-tárgyalások Koszovó és az Európai Bizottság között
2014. október 14.	botrányba fullad a Szerbia-Albánia labdarúgó vb-selejtező, miután egy Nagy-Albánia zászló kerül a játéktérre
2014. november 10.	Szerbiába látogat Edi Rama albán kormányfő
2014. november 19.	nagykoalíciós kormány létrehozásában állapodik meg a PDK és az LDK
2014. december 9.	Isa Mustafa (LDK) az új koszovói miniszterelnök, helyettese riválisa, Hashim Thaçi (PDK), aki a külügyi tárcát is megkapja az új kormányban
2015. február 10.	új egyezség az észak-koszovói igazságszolgáltatás integrálásáról

Koszovó térképen



Forrás: Serbia and Kosovo: The Path to Normalisation (2013). az International Crisis Group elemzése, 27. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/223- serbia-and-kosovo-the-path-to-normalisation.pdf

Felhasznált irodalom

I. elsődleges források

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata Koszovóról (1999. június 10.). In: Regio, 2008/2. 100–109.

A koszovói ideiglenes önkormányzat alkotmányos kerete (*Constitutional framework for provisional self-government in Kosovo,* 2001. május 15.)
Elérhető: http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm

A koszovói függetlenségi nyilatkozat (2008. február 17.). In: Regio, 2008/2. 135–139.

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának közleménye Koszovó függetlenségének elismeréséről (2008. március 19.)
Elérhető: http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=PAVNSK

Az Ahtisaari-terv (*Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement,* 2007. március 26.)
Elérhető: http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf

Martti Ahtisaari ajánlásai Koszovó státuszára az ENSZ főtitkárához benyújtott jelentésében
Elérhető: http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf

A Független Nemzetközi „Koszovó–Bizottság" jelentése. In: Pro Minoritate, 2001/1 128–140.

Az ENSZ Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye a koszovói függetlenségi nyilatkozat jogszerűségéről (2010. július 22.)
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=21&case=141&code=kos&p3=0

Jegyzőkönyv a Nemzetközi Bíróság szóbeli meghallgatásáról *(public sitting)* 2009. december 7-én
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15724.pdf

Jegyzőkönyv a Nemzetközi Bíróság szóbeli meghallgatásáról *(public sitting)* 2009. december 8-án.
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15640.pdf

Az Egyesült Államok írásos beadványa a Nemzetközi Bírósághoz (2009. április 17.)
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15640.pdf

Peter Tomka bíró nyilatkozata a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15989.pdf

Bruno Simma bíró nyilatkozata a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15993.pdf

Mohamed Bennouna bíró különvéleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15999.pdf

Abdul D. Koroma bíró különvéleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15991.pdf

Ahmed Yusuf bíró párhuzamos véleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16005.pdf

Bernardo Sepúlveda-Amor bíró párhuzamos véleménye a Nemzetközi Bíróság 2010-es tanácsadó véleményéhez
Elérhető: http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15997.pdf

Az ENSZ Közgyűlés 1540. számú határozata (1960. december 14.)
Elérhető: http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml

AZ ENSZ Közgyűlés 2625. számú határozata (1970. október 24.)
Elérhető: http://www.un-documents.net/a25r2625.htm

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966. december 16.)
Elérhető: http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

Sajtóközlemény az Európai Unió Tanácsának 2008. február 18-i üléséről. Elérhető: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/98818.pdf

ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatal (UNODC) 2013-as jelentése a koszovói korrupcióról. Elérhető: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/ Kosovo Business corruption_report_EN.pdf

Az Egyesült Államok külügyminisztériumának éves jelentése a nemzetközi kábíítószer-kereskedelemről (International Narcotics Control Strategy Report, 2010)
Elérhető: http://www.state.gov/documents/organization/137411.pdf

Az Európai Bizottság a Miniszterek Tanácsa és az Európai Parlament számára készített 2013-as előrehaladási jelentése Koszovóról *(Kosovo Progress Report).* Elérhető: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_kosovo/ks_progress_report_2013_en.pdf

Az Európai Bizottság a Miniszterek Tanácsa és az Európai Parlament számára készített 2014-es előrehaladási jelentése Koszovóról *(Kosovo Progress Report).* Elérhető: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-kosovo-progress-report_en.pdf

Az Európai Bizottság vízumliberalizációs útiterve Koszovó számára. Elérhető: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_travel/visa_liberalisation_with_kosovo_roadmap.pdf

Az Európai Bizottság sajtóközleménye a Stabilizációs és Társulási Megállapodás tárgyalásainak Koszovóval való megkezdéséről (2013. október 28.) Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-938_en.htm

Az Eurostat 2014-as jelentése az EU-csatlakozás előtt álló országok munkaerőpiacáról. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/6048110/KS-01-13-753-EN.pdf/e09dfb73-d20d-4602-bdde-32a96061e083

Az Eurostat 2014-es jelentése az EU-csatlakozás előtt álló országok népesedési és társadalmi helyzetéről. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/6192689/KS-04-14-893-EN-N.pdf/6abf908e-3ba4-4a2b-93f9-ee89bf5bc65d

A FRONTEX 2015. februári jelentése az Európai Unió külső határainál tapasztalható trendekről. Elérhető: http://frontex.europa.eu/news/latest-trends-at-external-borders-of-the-eu-6Z3kpC

A magyar Nemzeti Külgazdasági Hivatal (HITA) országismertetője Koszovóról Elérhető: http://www.hita.hu/Region/Kosovo/Info

Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről. In: Európai Tükör, 2014/1. 75–124.

A 2013. április 19-i megállapodás Koszovó és Szerbia között *(First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations).* Elérhető: http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData /2013/04/20/3224318/Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf

A koszovói kormány 2015 márciusi jelentése a Brüsszeli Megállapodás végrehajtásáról *(Brussels Agreements implementation state of play).* Elérhető: http://www.kryeministriks.net/repository/docs/Kosovo_Report_on_

Implementation of Brussels Agreements 230315-signed-signed.pdf

II. Másodlagos források

KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK

Bieber, Florian – **Daskalovski**, Zidas: Understanding the war in Kosovo. London, Routledge, 2009.

Bono, Giovanna: Explaining the international administration's failures in the security and justice areas. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: the international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 132–148.

Deák András – **Póti** László – **Rácz** András: A posztszovjet térség mint biztonságpolitikai kihivásforrás. In: Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 348–382.

Gow, James: Kosovo: the final frontier? From transitional administration to transitional statehood. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: the international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 149–167.

Győri Szabó Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig. Budapest, Helikon Kiadó, 2012.

Hehir, Aidan: Kosovo and the international community. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: the international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 1–16.

Hehir, Aidan: Microcosm, guinea pig or *sui generis*? Assessing international engagement with Kosovo. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: the international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 185–195.

Hilpold, Peter: The Kosovo opinion of 22 July 2010: historical, political and legal pre-requisites. In: Hilpold, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amszterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 1–30.

Hilpold, Peter: Secession in international law: does the Kosovo opinion require a re-assessment of this concept? In: Hilpold, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amszterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 47–78.

Judah, Tim: Kosovo: What everyone needs to know. Oxford, Oxford University Press, 2008.

Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Budapest, Aula Kiadó, 1999.

Juhász József: A Nyugat-Balkán biztonsági és stabilitási perspektívái. In: Deák Péter

(szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 383–398.

Juhász József – **Magyar** István –**Tálas** Péter – **Valki** László: Koszovó. Egy válság anatómiája. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.

Ker-Lindsay, James: Kosovo, sovereignty and the subversion of UN authority. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: The international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 168–184.

Ker-Lindsay, James: The foreign policy of counter secession. Preventing the recognition of contested states. Oxford, Oxford University Press, 2012.

Kostić, Roland – **Krampe**, Florian – **Swain**, Ashok: Liberal state-building and environmental security: the international community between trade-off and carelessness. In: Amer, Ramses – Swain, Ashok – Öjendal, Joakim (szerk.): The security–development nexus. Peace, conflict and development. London, Anthem Press, 2013. 41–64.

Malcolm, Noel: Kosovo: A short history. London, Pan Books, 2002.

Oeter, Stefan: Secession, territorial integrity and the role of the Security Council. In: Hilpold, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amszterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 109–138.

Tomuschat, Christian: Recognition of new states – the case of premature recognition. In: Hilpold, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amszterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 31–46.

CIKKEK, TANULMÁNYOK

Balla Lóránt – **Fodor** Attila – **Sipos** István: Kérdések és dilemmák: Koszovó függetlenségének három éve. In: Európai Tükör, 2011/16. 47–55.

Bíró László: Kosovo Jugoszláviában. In: História, 2007/2. 17–21. (a)

Caplan, Richard: International diplomacy and the crisis in Kosovo. In: International Affairs,1998/4. 745–761.

Csaplár-Degovics Krisztián: A szerb–albán konfliktus Koszovó területén. In: História, 2009/5–6. 59–63.

Economides, Spyros: Kosovo, Self-Determination and the International Order. In: Europe-Asia Studies, 2013/5. 823–836.

Halász Iván: A válságkezelő nemzetközi igazgatás Koszovóban. In: Pro Minoritate, 2005/1. 3–34.

Hannum, Hurst: The advisory opinion on Kosovo: an opportunity lost, or a poisoned chalice refused? In: Leiden Journal of International Law, 2011/1. 156–161.

Hoffmann Tamás: Koszovó, Irak, Grúzia – a nemzetközi jogrendszer vége? In: Beszélő 2008/9. 34–36.

Ischinger, Wolfgang – **Rolofs**, Oliver: Kosovo und Serbien: möglichkeiten für einen modus vivendi? In: Südosteuropa Mitteilungen, 2010/4–5. 6–18.

Judah, Tim: Kivárás a Balkánon. In: Beszélő, 2005/9. 42–47.

Juhász József: Koszovó útja a függetlenségig. In: Nemzet és biztonság, 2008/1. 67–77.

Kajtár Gábor: Merre tovább Koszovó? In: Élet és Irodalom, 2010/30. 19–20.

Kardos Gábor: Koszovó függetlensége: az elnyomás kompenzációja vagy a történelem melléktermék? In: Föld-rész, 2008/1. 37–45.
Kardos Gábor: Az önrendelkezés joga és Koszovó függetlensége. In: Acta humana, 2009/4. 40–46.

Kendeffy Áron: Koszovó a geostratégiai sakktáblán: újra robbanhat a balkáni lőporoshordó? In: Pro Minoritate, 2005/1. 35–42.

Ker-Lindsay, James: From autonomy to independence: the evolution of international thinking on Kosovo, 1998–2005. In: Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2009/2. 141–156.

Ker-Lindsay, James: Preventing the emergence of self-determination as a norm of secession: an assessment of the Kosovo „unique case" argument. In: Europe-Asia Studies, 2013/5. 837–856.

Makai József: Koszovó és Szerbia: Végjátékra készülve. In: Egyenlítő, 2008/2. 32–33. (a)

Makai József: Szerbiai erőátcsoportosítás. Koszovó elszakadása és a szerb kormány bukása. In: Nemzet és Biztonság, 2008/4. 13–22. (b)

Molnár Antal: Az oszmán Kosovo a 15–18. században. In: História, 2007/2. 6–10.

Németh Csaba: A Nemzetközi Bíróság koszovói függetlenségi nyilatkozatra vonatkozó tanácsadó véleményéről. In: Magyar Külügyi Szemle 2010/4. 63–77.

Pandúr József: A Nyugat-Balkán Koszovó függetlenné válása után. In: Pro minoritate, 2008/3. 124–137.

Richter, Solveig–**Halbach**, Uwe: A dangerous precedent? The political implications of Kosovo's independence on ethnic conflicts in South-Eastern Europe and the CIS. In: Security and Human Rights, 2009/3. 223–237.

Riegl, Martin: Why Kosovo is not entitled to international recognition. In: New Presence: The Prague Journal of Central European Affairs, 2008/3. 35.

Sotirović, Vladislav: Koszovó csomója. In: Beszélő 1999/6. 30–37.

Sulyok Gábor: Koszovó jogi státusza. In: Regio, 2008/2. 96–99.

Sz. Bíró Zoltán: Moszkva és Koszovó. In: História, 2007/2. 30–31.

Szilágyi Imre: Szerbia viszonya a Koszovó-problémához. In: Regio, 2008/2. 3–19. (a)

Szilágyi Imre: A véget nem érő történelem: Szerbia és Koszovó esete. Szerbek és albánok a vámháború, a barikádharcok és az EU csatlakozás között. In: Limes, 2012/3. 99–126.

Tannam, Eitan: The EU's response to the International Court of Justice's judgment on Kosovo's declaration of independence. In: Europe-Asia Studies, 2013/5. 946–964.

Valki László: Megilleti-e Koszovót az önrendelkezés joga? In: Élet és Irodalom, 2008/4. 14–15.

Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. In: Külügyi Szemle, 2010/4. 46–62.

Várady Nóra: Koszovói körkép: válságok és választások. In: Nemzet és Biztonság, 2010/2. 15–24.

Varga László: Szerbiai európai integrációs helyzetkép. In: Európai Tükör, 2011/6. 80–87.

Vincze Dalma: A NATO átalakuló koszovói jelenléte. In: Magyar Külügyi Szemle 2011/2. 116–135.

Weller, Marc: Kosovo's final status. In: International Affairs, 2008/6. 1223–1243. (a)

Weller, Marc: The Vienna negotiations on the final status of Kosovo. In: International Affairs, 2008/4. 659–81. (b)

Wilde, Ralph: Self-determination, secession, and dispute settlement after the Kosovo advisory opinion. In*:* Leiden Journal of International Law, 2011/11. 149–154.

Wolff, Stefan – **Peen Rodt**, Annemarie: Self-determination after Kosovo. In: Europe-Asia Studies, 2013/5. 799–822.

EGYÉB FORRÁSOK

Serbia and Kosovo: The Path to Normalisation (2013). az International Crisis Group elemzése. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/223- serbia-and-kosovo-the-path-to-normalisation.pdf

Kosovo and Serbia: A Little Goodwill Could Go a Long Way (2012). az International Crisis Group elemzése. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/215%20Kosovo%20and%20Serbia%20-%20A%20Little%20Goodwill%20Could%20Go%20a%20Long%20Way.pdf

Kosovo and Serbia after the ICJ Opinion (2010). az International Crisis Group elemzése. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/206%20Kosovo%20and%20Serbia% 20after%20the%20ICJ%20Opinion-1.pdf

Kosovo's First Month (2008). az International Crisis Group elemzése. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/b47_kosovo_first_month.pdf

A Kosovo Roadmap I. Addressing Final Status (2002). az International Crisis Group elemzése. (a) Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%2029.pdf

A Kosovo Roadmap II. Internal Benchmarks (2002). az International Crisis Group elemzése. (b) Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%2030.pdf

Kosovo Crisis Watch. 2015 március. az International Crisis Group jelentése. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/crisiswatch/crisiswatch-database.aspx?CountryIDs=%7bE549D816-1DF9-4BC0-B890-0F3A2B62FD1B%7d#results

Kosovo's path towards the NATO Partnership for Peace (PfP) programme. A Kosovar Center for Security Studies elemzése (2012). Elérhető az intézet honlapján: http://qkss.org/new/images/content/PDF/Policy%20Paper%20-%20KCSS%20-%20%20Kosovo's%20Path%20towards%20the%20NATO%20Partnership%20for%20Peace%20Programme.PDF

Huszka Beáta: Előrehozott választások Szerbiában – meglepetések nélkül. Magyar Külügyi Intézet, 2014. Elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=GCKNNI

Huszka Beáta: Történelmi egyezmény Észak-Koszovóról: az EU-diplomácia sikere. Magyar Külügyi Intézet, 2013. (a) Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=GXRGNU

Huszka Beáta: The EU–Serbia–Kosovo triangle: an enduring impasse. Magyar Külügyi Intézet, 2013. (b) Elérhető az MKI elemzései között:http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=HRIIHM

Huszka Beáta: óvatos optimizmus Szerbiából – a kormány eddigi mérlege. Magyar Külügyi Intézet, 2013. (c) Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=EKMEBL

Szilágyi Imre: Koszovó – választások és ET-határozat után, tárgyalások előtt. Magyar Külügyi Intézet, 2011. (a) Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=MWWCYL

Szilágyi Imre: Szerb–albán tárgyalások. Magyar Külügyi Intézet, 2011. (b) Elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=CBGTLR D

Szilágyi Imre: A koszovói EULEX-misszió. Magyar Külügyi Intézet, 2009.Elérhető az MKI elemzései között: http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=ISKEFG C

Szilágyi Imre: Koszovó státuszának kérdése. Magyar Külügyi Intézet, 2008(b) elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=FWLKNB A

Hamberger Judit – **Matura** Tamás – **Szilágyi** Imre: Kína és Közép-Európa. Magyar Külügyi Intézet, 2012. elérhető az MKI elemzései között: http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=UWUYIW

Kecskés Gábor: A Koszovó-dilemma megoldása? A Nemzetközi Bíróság legújabb tanácsadó véleményének ismertetése. In: Jogi iránytű (MTA Jogtudományi Intézet), 2010. Elérhető: http://www.mta-jti.hu/1_kecskes_gabor.pdf

Sulyok Gábor: A koszovói függetlenség aktuális kérdései. In: Jogi iránytű (MTA Jogtudományi Intézet), 2007. Elérhető: http://www.jog.mta.hu/sulyok_koszovo.pdf

Kálóczy Izabella – Kálóczy Péter: Koszovói ellentétek és a függetlenedés útja. In: Grotius Tudományos Folyóirat, 2010. Elérhető: http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CVKPAV

Novák Zoltán: Az Ahtisaari-terv és alternatívái. Miért nem szabad elismernie Magyarországnak Koszovó függetlenségét? In: Grotius Tudományos Folyóirat, 2008. Elérhető: http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=WIIVFJ

Orosz Anna: Szerbia külpolitikája a koszovói háború lezárulásától a tartomány függetlenedéséig. In: Grotius Tudományos Folyóirat, 2008. Elérhető:

http://www.grotius.hu/doc/pub/FKRUIW/81%20orosz_anna.pdf

Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. In: Grotius Tudományos Folyóirat, 2013. Elérhető: http://www.grotius. hu/doc/pub/RJXCSI/2013-12-01_valki_laszlo_valaszolhatott-volna-maskent-haga.pdf

Bíró László: Az Ahtisaari-javaslat. Balkán-tanulmányok Központ, 2007. (b) Elérhető az academia.edu honlapján: http://www.academia.edu/2589588/Az_Ahtisaari-javaslat._A_legujabb_nemzetkozi_javaslat_a_koszovoi_kerdes_szeles_koru_rendezesere

Griffiths, Ryan D.: Sacred borders and stateless nations: the future of self-determination and territorial integrity in an era of declining American primacy (2010). elérhető: http://www.uq.edu.au/isaasiapacific/content/RyanGriffiths6-8.pdf

In Balkans again, promises, promises. The New York Times, 1998. október 14. Elérhető a napilap online archívumában: http://www.nytimes.com/1998/10/14/world/conflict-in-the-balkans-news-analysis-in-balkans-again-promises-promises.html?pagewanted=2-kosovo-question-762827.html

Partition is the best answer to the Kosovo question. The Independent, 2007. december 5. Elérhető a napilap online archívumában: http://www.independent.co.uk/voices/commentators/ivor-roberts-partition-is-the-best-answer-to-the

South Korean wins gold in North Korean capital. The New York Times, 2013. szeptember 14. Elérhető a napilap online archívumában: http://www.nytimes.com/2013/09/15/sports/south-korean- wins-gold-in-north-korean-capital.html?_r=0

Kosovo to create national army of 5,000 soldiers. Reuters, 2014. március 4. Elérhető: http://uk.reuters.com/article/2014/03/04/uk-kosovo-army-idUKBREA231E620140304

Kosovo footballers draw with Haiti in Mitrovica debut. BBC News, 2014. március 5. Elérthető: http://www.bbc.com/news/world-europe-26451936

Kosovo assembly adopts law on special court. B92 (szerbiai hírportál), 2014. április 23. Elérhető: http://www.b92.net/eng/news/crimes.php?yyyy=2014&mm=04&dd=23&nav_id=90089

Kosovo on alert over Serb orthodox holiday. BalkanInsight, 2015. január 6. Elérhető: http://www.balkaninsight.com/en/article/high-security-in-kosovo-ahead-of-orthodox-christmas

Kosovo Serb 'civil protection' force faces disbanding. BalkanInsight, 2015. március 30. Elérhető: http://www.balkaninsight.com/en/article/north-kosovo-civilna-zastita-to-be-dissembled-2